

Lokalna Grupa Działania *Zapilicze*

Strategia Rozwoju Lokalnego kierowanego przez społeczność

2014-2020

Mapa 1. Położenie geograficzne LGD Zapilicze
Źródło: GoogleMap, 2015

Mapa 2. Gminy wchodzące w skład LGD Zapilicze
Źródło: Starostwo Powiatowe w Białobrzegach, 2015

Lokalna Strategia Rozwoju opracowana metodą partnerską przez liderów społeczności lokalnej reprezentujących trzy sektory: społeczny, gospodarczy, publiczny

Spis treści

Wstęp.....	5
I. Charakterystyka LGD	5
1. Nazwa i status prawny LGD oraz data jej rejestracji w sądzie	5
2. Opis obszaru LGD „Zapilicze”	6
3. Opis procesu tworzenia partnerstwa.....	7
3.1. Struktura LGD.....	8
3.2. Zwięzła charakterystyka rozwiązań stosowanych w procesie decyzyjnym	8
3.3. Dokumenty regulujące funkcjonowanie LGD.....	8
II. Partycypacyjny charakter LSR	9
1. Partycypacyjny proces tworzenia LSR.....	9
2. Metody tworzenia strategii	10
III. Diagnoza obszaru objętego LSR	11
1. Położenie geograficzne i dostępność komunikacyjna	11
2. Walory przyrodnicze, krajobrazowe i turystyczne obszaru.....	12
2.1. Zasoby naturalne	12
2.2. Zasoby przyrodnicze i krajobrazowe.....	12
2.3. Turystyka.....	13
3. Gospodarka – rolnictwo i przedsiębiorczość pozarolnicza	14
3.1. Rolnictwo	14
3.2. Pozarolnicza działalność gospodarcza.....	15
3.3. Instytucje otoczenia biznesu.....	16
3.4. Środowisko – Zanieczyszczenie środowiska.....	16
4. Dziedzictwo kulturowe obszaru	17
4.1. Uwarunkowania historyczne	17
4.2. Uwarunkowania kulturowe	18
4.3. Uwarunkowania społeczne.....	19
5. Społeczeństwo i infrastruktura społeczna	19
5.1. Demografia.....	19
5.2. Zatrudnienie i rynek pracy.....	19
5.3. Aktywność społeczna i obywatelska mieszkańców	22
5.4. Infrastruktura edukacyjna.....	23
5.5. Infrastruktura ochrony zdrowia i opieki społecznej	23
6. Spójność obszaru LGD.....	23
IV. Analiza SWOT (spójność z diagnozą obszaru).....	24
1. Wnioski z analizy SWOT.....	30
V. Cele i wskaźniki	32
VI. Sposób wyboru i oceny operacji	43

VII. Plan działania.....	45
VIII. Budżet LSR	45
IX. Plan komunikacji.....	46
X. Innowacyjność.....	47
XI. Zintegrowanie	48
XII. Monitoring i ewaluacja	52
XIII. Strategiczna ocena oddziaływania na środowisko.....	52
Załącznik nr 1 – procedura aktualizacji LSR	54
Załącznik nr 2 – procedura dokonywania ewaluacji i monitoringu	56
Załącznik nr 3 – plan działania.....	64
Załącznik nr 4 – budżet LSR.....	67
Załącznik nr 5 – plan komunikacji	

Wstęp

Strategia rozwoju lokalnego to istotny instrument zarządzania, który buduje społeczność lokalną, wykorzystując w tym procesie swą wiedzę, doświadczenie oraz wsparcie eksperckie. Proces budowy strategii wymaga czasu, LSR dotyczy bowiem obszaru, co prawda o dużej spójności społecznej, gospodarczej, historycznej i geograficznej, ale jednak zróżnicowanego pod względem uwarunkowań rozwojowych. Dlatego rzetelna diagnoza obszaru, analiza SWOT i wynikające z niej wnioski są elementarnym wymogiem, one bowiem stanowią podstawę do określania celów i budowy planów ich realizacji.

Dokument LSR dla obszaru LGD „Zapilicze” jest ważnym narzędziem zarządzania lokalnego, zawierającym scenariusz działań zmierzających do rozwoju lokalnego. W dokumencie tym określona jest wizja przyszłości – a więc pożądany obraz obszaru naszej LGD, do którego społeczność lokalna i władze samorządowe gmin wchodzących w skład LGD „Zapilicze” będą zmierzać poprzez realizację nakreślonych w strategii celów i przedsięwzięć.

Strategia rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność lokalną Zapilicza to dokument zawierający przede wszystkim szczegółową diagnozę obszaru wraz z analizą SWOT, określone cele i przedsięwzięcia, plan ich realizacji oraz wskaźniki osiągania celów, przy założonym budżecie. Poza tym elementami składowymi LSR są: plan komunikacji wewnętrznej i zewnętrznej w całym procesie wdrażania LSR, plan monitorowania i ewaluacji rezultatów wdrażania. Częścią składową LSR jest także szczegółowa charakterystyka potencjału intelektualnego LGD, odpowiedzialnej za partycypacyjne zarządzanie rozwojem lokalnym. Ponadto integralnymi częściami LSR – jakkolwiek w formie załączników – są plany i harmonogramy: działania, komunikowania, monitorowania, ewaluacji oraz plan finansowy. Wśród dokumentów towarzyszących do najważniejszych należą procedury wyboru i oceny operacji, kryteria oceny operacji oraz procedury monitoringu i ewaluacji.

Strategia rozwoju lokalnego LGD „Zapilicze” wpisuje się w szereg dokumentów obowiązujących na poziomie lokalnym, regionalnym, krajowym i europejskim. Na poziomie lokalnym LSR ma ścisły związek ze strategiami rozwoju gmin wchodzących w skład LGD „Zapilicze” opisanymi szerzej w rozdziale XI. Zintegrowanie. Wpisuje się w dokumenty strategicznego rozwoju powiatu białobrzeskiego i województwa mazowieckiego, a także w dokumenty wyższego rzędu, a mianowicie w Krajową Strategię Rozwoju Regionalnego 2010-2020 i obowiązujące dokumenty Unii Europejskiej.

LSR dla obszaru LGD „Zapilicze” jest do pewnego stopnia kontynuacją strategii wdrażanych w poprzednich okresach programowania. Jakkolwiek cele strategiczne zaplanowane do osiągnięcia w okresie 2014-2020 są nowo ustalonymi celami, wynikającymi z diagnozy obszaru – to ich realizacja nie byłaby możliwa, bez solidnej podstawy, jaką jest na obszarze LGD kapitał społeczny i gospodarczy. Świadczą o tym zarówno pokazane w diagnozie wskaźniki rozwoju, jaki nastąpił w sferze społecznej i gospodarczej, jak i kompetentny kapitał społeczny, który poszerzył wiedzę i doświadczenie w okresie wdrażania poprzednich strategii. Dostrzeżenie tych wartości pozwoliło nam na włączenie kompetentnych osób w proces budowy obecnej strategii i rzetelne przygotowanie dokumentu LSR.

Lokalna strategia rozwoju obszaru LGD „Zapilicze” jest dokumentem dynamicznie otwartym, w którym – z uwagi na dynamiczne zmiany zachodzące zarówno na terenie, jak i jego otoczeniu – będą mogły być wprowadzone korekty. Oczywiście każda zmiana w strategii będzie mogła być wprowadzona wyłącznie zgodnie z warunkami określonymi w dokumencie towarzyszącym określającym procedury aktualizacji LSR.

I. Charakterystyka LGD

1. Nazwa i status prawny LGD oraz data jej rejestracji w sądzie

Stowarzyszenie o nazwie „Zapilicze” jest stowarzyszeniem działającym na zasadach ogólnych, tzn. rejestrowych. Działa zgodnie z przepisami ustawy z dnia 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach (Dz. U. z 1989 Nr 20, poz. 104 z późn. zm.), ustawy z dnia 20 lutego 2015 r. o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 (Dz. U. 2015 poz.349) ustawy z dnia 20 lutego 2015 r. o rozwoju lokalnym z udziałem lokalnej społeczności (Dz. U. 2015 poz. 378), rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1305/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (Dz. Urz. UE L347/487 z 20.12.2013 r.), oraz zgodnie ze statutem stowarzyszenia, który reguluje zadania, strukturę organizacyjną i sposób działania organizacji. Stowarzyszenie zrzesza zarówno osoby fizyczne, przedsiębiorców, organizacje pozarządowe jak również jednostki samorządu terytorialnego. Nadzór nad nim sprawuje Marszałek Województwa Mazowieckiego.

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Zapilicze” z siedzibą w Białobrzegach, pl. Zygmunta Starego 9, 26-800 Białobrzegi posiada osobowość prawną: zostało zarejestrowane w KRS 24 października 2008 r. i otrzymało numer KRS: 0000316408, po czym nadano numer identyfikacji REGON: 141685112 oraz identyfikacji podatkowej NIP 7981457078. Organami stowarzyszenia są: walne zebranie członków, zarząd, komisja rewizyjna oraz rada decyzyjna. Położenie obszaru LGD zawierają mapy 1 i 2 zamieszczone na odwrocie strony tytułowej.

2. Opis obszaru LGD „Zapilicze”

Lokalna Grupa Działania „Zapilicze” działa na terenie sześciu gmin powiatu białobrzeskiego. W skład obszarowy wchodzi gminy miejsko-wiejskie: Białobrzegi i Wyśmierzyce oraz gminy wiejskie: Radzanów, Stromiec, Promna i Stara Błotnica. Ogółem LGD „Zapilicze” obejmuje obszar 639 km², który zamieszkuje 33 669 mieszkańców. Wybrane cechy charakterystyczne dla gmin tworzących obszar LGD „Zapilicze” prezentuje tabela 1.

Tabela 1. Wybrane cechy charakterystyczne dla gmin tworzących LGD „Zapilicze”

Gminy	Białobrzegi	Radzanów	Promna	Stromiec	Stara Błotnica	Wyśmierzyce	Razem
Powierzchnia (km ²)	78,0	83,0	120,0	156,0	96,0	106,0	639,0
Ludność (liczba)	10 375	3 917	5 622	5 713	5 193	2 849	33 669
Sołectwa (liczba)	10	18	32	23	24	12	119
Miejscowości (liczba)	18	23	38	36	29	23	167
Gęstość zaludnienia (os/km ²)	133	47	47	36	54	27	52,6

Źródło: Urząd Statystyczny w Warszawie według stanu na 31.12.2013 r., Ministerstwo Finansów sprawozdanie o dochodach podatkowych gmin za 2013 r.

Stopa bezrobocia na obszarze LSR jest wyższa niż w województwie mazowieckim o 3,1%. Podobnie liczba **bezrobotnych** w stosunku do liczby osób w wieku produkcyjnym jest na obszarze LSR wyższa niż w województwie mazowieckim (o 1,5%). Natomiast **średni dochód podatkowy na mieszkańca** jest niższy od średniej dla województwa o 351,04 zł, tj. o 30% (tabela 2).

Tabela 2. Wybrane wskaźniki charakterystyczne dla obszaru LGD „Zapilicze”

Wybrane wskaźniki	Wielkość
Stopa bezrobocia (%) dla powiatu białobrzeskiego (objętego w całości LGD „Zapilicze”)	15,2
Stopa bezrobocia (%) dla województwa mazowieckiego	11,1
Liczba bezrobotnych w stosunku do liczby osób w wieku produkcyjnym na obszarze LSR „Zapilicze” (%)	10,03
Liczba bezrobotnych w stosunku do liczby osób w wieku produkcyjnym w województwie mazowieckim (%)	8,53
Średni dochód podatkowy na 1 mieszkańca gmin obszaru objętego LSR „Zapilicze” (zł)	819,11
Średni dochód podatkowy na 1 mieszkańca dla województwa mazowieckiego (zł)	1 170,15

Źródło: Urząd Statystyczny w Warszawie według stanu na 31.12.2013 r., Ministerstwo Finansów sprawozdanie o dochodach podatkowych gmin za 2013 r.

Krótką charakterystyka gmin wchodzących w skład LGD „Zapilicze”

Gmina Białobrzegi leży w centralnej części powiatu białobrzeskiego i zajmuje 12% powierzchni obszaru LGD. Cały obszar gminy znajduje się w strefie krajobrazu chronionego pod nazwą "Dolina Pilicy i Drzewiczki". Charakteryzuje się dużymi walorami turystycznymi, do których niewątpliwie należy zaliczyć nieskażoną przyrodę, czyste powietrze, wody i lasy, cenne drzewostany i pomniki przyrody. Białobrzegi są miejscowością wypoczynkową z ośrodkiem wodnym nad Pilicą. *Gmina Radzanów* położona jest w południowej części powiatu białobrzeskiego, w Dolinie Pierzchnianki i Tymianki. Gmina zajmuje 13% obszaru LGD. Spośród wszystkich gmin, gmina Radzanów charakteryzuje się masową uprawą papryki pod osłonami, co jest głównym utrzymaniem tutejszych mieszkańców. *Gmina Promna* położona jest w północnej części powiatu białobrzeskiego i obejmuje 18,7% obszaru LGD. Dominuje tu krajobraz nizinny i ciekawe walory krajobrazowe, które tworzy skarpa nadpiliczna. Na tle innych gmin Promna wyróżnia się sadownictwem, a w szczególności uprawą jabłek. *Gmina Stromiec* położona jest we wschodniej części powiatu białobrzeskiego i zajmuje 24,5% obszaru LGD. Charakteryzują ją przede wszystkim krajobraz leśny, w tym piękna Puszcza Stromiecka. Większość mieszkańców utrzymuje się z rolnictwa. *Gmina Stara Błotnica* jest położona w południowej części powiatu białobrzeskiego i zajmuje 15% obszaru LGD. Większość mieszkańców gminy prowadzi własne gospodarstwa rolne, w tym hodowlę zwierząt, co jest ich głównym źródłem utrzymania. *Gmina Wyśmierzyce* położona jest na prawym brzegu rzeki Pilicy, w zachodniej części powiatu białobrzeskiego, na skraju Równiny Radomskiej i Doliny Białobrzeskiej, którą stanowi odcinek rzeki Pilicy. Zajmuje ona 16,5% obszaru LGD. Większość mieszkańców gminy prowadzi własne gospodarstwa rolne, w tym uprawę warzyw pod osłonami.

3. Opis procesu tworzenia partnerstwa

Lokalna Grupa Działania „Zapilicze” powołana została w 2008 r., z inicjatywy starostwa powiatowego w Białobrzegach. Głównym celem, warunkującym podjęcie działań organizacyjno-rejestracyjnych było stworzenie możliwości pozyskiwania środków finansowych i aktywizacja lokalnych przedsiębiorców, stowarzyszeń, samorządów w realizacji własnych pomysłów. Proces ten rozpoczął się od spotkań i konsultacji pomysłu z różnymi podmiotami życia społecznego zaangażowanymi w realizację różnorodnych działań. W pierwszym etapie odbyły się spotkania starosty z burmistrzami i wójtami gmin z terenu powiatu białobrzeskiego. Na tych spotkaniach omawiano zasady oraz główne cele realizacji LSR jak również identyfikowano główne problemy i potrzeby poszczególnych gmin oraz wspólne działania mogące wesprzeć rozwój powiatu, którego obszar stanowi równocześnie obszar LGD „Zapilicze”. Grupa inicjatywna przeprowadziła szereg działań informacyjno-promocyjnych w celu pozyskania partnerów z różnych grup społecznych. W wyniku przeprowadzonych działań wykrystalizowała się grupa osób zainteresowanych aktywnym uczestnictwem w strukturach organizacji. I tak w październiku 2008 roku stowarzyszenie zostało zarejestrowane w KRS.

LGD „Zapilicze” jest organizacją partnerską trzech sektorów: publicznego, gospodarczego i społecznego. Zrzesza zarówno przedstawiciele gmin (sektor publiczny), organizacji pozarządowych, takich jak: OSP, PWOPR, KGW, osoby fizyczne (sektor społeczny) oraz osoby prowadzące działalność gospodarczą i rolników (sektor gospodarczy).

Działalność Stowarzyszenia koncentruje się na aktywizowaniu społeczności, motywowaniu do współpracy przy określaniu lokalnych problemów i rozwiązywaniu ich na poziomie gminy, miasta czy powiatu. Świadomość, że oddolne inicjatywy można realizować, a spodziewane efekty osiągnąć przez współpracę, mobilizuje członków LGD do wyteżonej pracy i podejmowania nowych zadań. Kluczowym zadaniem na poziomie lokalnym jest więc zachęcenie partnerów do wspólnego działania i wskazywania korzyści, jakie z tego wynikają. Proces budowania partnerstwa ciągle trwa, jest bowiem procesem ciągłym podlegającym modyfikacjom wraz ze zmianami warunków otoczenia i nadal trwać będzie, aby tworzyć jak najlepsze plany rozwoju obszaru LGD „Zapilicze” i je realizować. Przez siedem lat działalności stowarzyszenia organizacja powiększyła się o 20 członków z sektorów: społecznego i gospodarczego – głównie są to organizacje pozarządowe oraz osoby fizyczne i osoby prowadzące działalność gospodarczą. Grupa osób i podmiotów tworzących obecnie partnerstwo jest gronem otwartym, zarówno na nowych członków jak i nowe idee i wyzwania w okresie programowania na lata 2014-2020.

W ramach realizowanej Lokalnej Strategii Rozwoju na lata 2007-2013 LGD „Zapilicze” przy wsparciu członków/ partnerów realizowała dwa główne cele: I - Rozwój turystyki w oparciu o walory rzeki Pilicy oraz II - Rozwój Kapitału społecznego.

Cel I zakładał wykorzystanie bogactwa przyrodniczego i kulturowego oraz położenia geograficznego w celu rozwoju turystyki (wykorzystując tu rzekę Pilica, największy lewostronny dopływ Wisły, która przepływa przez północno-zachodnią część powiatu). Realizacja celu zakładała rozwój kreatywności podmiotów, różnorodności podejmowanych inicjatyw na rzecz rozwoju turystyki i zachowania walorów przyrodniczych i krajobrazowych obszaru, ochrony i rewitalizacji materialnego i duchowego dziedzictwa kulturowego, a także wykorzystanie lokalnych zasobów przyrodniczych i kulturowych, wspierających rozwój przedsiębiorstw, firm tworzących i dystrybuujących produkty tradycyjne i lokalne, świadczących szeroko pojęte usługi turystyczne. W ramach celu I zmodernizowano i rozwinięto małą infrastrukturę turystyczną realizując następujące przedsięwzięcia: wybudowano pole namiotowe z miejscem do wodowania kajaków; zmodernizowano stanicę Powiatowe Wodne Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe (PWOPR); wybudowano kontener sanitarny na terenie PWOPR; zmodernizowano ścieżkę rowerową; oznakowano profesjonalną sieć tras do uprawiania Nordic Walking; utworzono izbę regionalną „Centrum Kultury i Tradycji”; poddano pracom konserwatorskim trzy obiekty zabytkowe; oznakowano 22 miejsca atrakcyjne historycznie; opracowano i wydano publikacje, foldery, mapy, kalendarze promujące obszar LGD, zachęcające do korzystania z walorów turystycznych. Wszystkie te działania wspierają ofertę turystyczną w regionie, przyczyniają się do poprawy miejsc aktywnego wypoczynku, wzbogacają bazę turystyczną, a zarazem tworzą miejsca spotkań dla lokalnej społeczności. Wszystkie operacje były realizowane przez podmioty biorące udział we wdrażaniu podejścia LEADER do rozwoju lokalnego. Dzięki podjętym działaniom zauważyliśmy intensyfikację korzystania z walorów turystycznych skupionych wokół rzeki Pilicy (organizacja imprez integracyjnych nad wodą, spływów kajakowych), co przyczyniło się do zwiększenia dochodów firm zajmujących się wypożyczaniem sprzętu kajakowego. Według informacji WOPR oraz badań własnych LGD w ostatnim okresie odnotowano większą liczbę turystów korzystających z przygotowanych dla nich obiektów.

Cel II zakładał wzmocnienie potencjału ludzkiego, zaangażowanie mieszkańców do wyboru priorytetowych działań z wypracowanego podczas warsztatów i konsultacji. Nacisk położono na wzmocnienie działań podejmowanych w partnerstwie międzysektorowym. W ramach realizacji postawionego celu przeprowadzono

następujące działania: zmodernizowano 12 remiz strażackich; wyremontowano i odnowiono 12 klubów wiejskich; wybudowano 5 placów zabaw; wybudowano 2 boiska wielofunkcyjne; zagospodarowano 8 terenów zielonych, ciągów spacerowych; zorganizowano 45 imprez rekreacyjnych, kulturalnych i sportowych; przeprowadzono szkolenia z zakresu przedsiębiorczości. Dzięki tym inicjatywom w latach 2009-2015 wykorzystaliśmy 3 595 762,97 zł, co daje 91,9% w ramach realizacji umowy o warunkach i sposobie realizacji LSR. Zamykając okres programowania 2007-2013 możemy stwierdzić **realizację wskaźników na poziomie 93%**. Podejmowane przez lata działania przyczyniły się w znacznej mierze do aktywizacji mieszkańców obszarów wiejskich poprzez budowanie potencjału społecznego na wsi, zwiększenie możliwości zdobywania środków finansowych i ich wykorzystania, a także polepszenie zarządzania lokalnymi zasobami. Zauważono wzmocnienie spójności podejmowanych lokalnie decyzji, podniesienie jakości zarządzania i wzmocnienie kapitału społecznego w społecznościach wiejskich. Realizacja zadań przyniosła ze sobą szereg korzyści, wśród których najważniejsze to lepsze wykorzystanie posiadanych zasobów (ludzkich i naturalnych), dostosowanie kierunków działania do potrzeb podmiotów funkcjonujących na danym obszarze. Niewątpliwą wartością dodaną bieżącego okresu programowania jest zwiększenie aktywności mieszkańców wokół działań na rzecz rejestracji organizacji pozarządowych oraz podejmowania inicjatyw lokalnych w obrębie powyższych. Najbardziej zauważalna jest oczywiście poprawa infrastruktury, organizacja miejsc skupiających mieszkańców wokół realizacji wspólnego celu.

3.1. Struktura LGD

W skład Lokalnej Grupy Działania „Zapilicze” wchodzi 62 członków, w tym 7 jednostek samorządu terytorialnego, 13 organizacji pozarządowych, 2 inne jednostki publiczne, 13 przedstawicieli sektora gospodarczego oraz 27 osób fizycznych.

3.2. Zwięzła charakterystyka rozwiązań stosowanych w procesie decyzyjnym

Organem decyzyjnym LGD „Zapilicze” jest Rada Decyzyjna składająca się z 15 osób. Rada powoływana jest przez Walne Zebranie Członków, w głosowaniu jawnym lub tajnym. Członek rady nie może być równocześnie członkiem organu kontroli wewnętrznej LGD, zarządu lub pracownikiem biura. Członkowie rady będący osobami fizycznymi uczestniczą w jej pracach, w tym biorą udział w głosowaniu nad jej uchwałami osobiście, a członkowie będący osobami prawnymi – przez organ uprawniony do reprezentowania tej osoby prawnej albo pełnomocnika umocowanego do uczestniczenia w pracach Rady. Rada, w co najmniej 51% składa się z podmiotów sektora gospodarczego i społecznego. **Na ogólną liczbę 15 członków Rady, 7 osób reprezentuje sektor publiczny (46,7%), 4 osoby sektor gospodarczy (26,7%), a 3 osoby sektor społeczny (20,0%), 1 mieszkaniec (6,7%).**

Posiedzenia Rady są zwoływane odpowiednio do potrzeb wynikających z naboru wniosków prowadzonego przez LGD. Rada na pierwszym posiedzeniu, które zwołuje prezes Zarządu Stowarzyszenia wybiera w głosowaniu tajnym lub jawnym przewodniczącego, wiceprzewodniczącego i sekretarza Rady. Posiedzenia Rady zwołuje przewodniczący Rady, uzgadniając miejsce, termin i porządek z Zarządem i biurem LGD. Podczas nieobecności przewodniczącego jego obowiązki pełni wiceprzewodniczący.

Zasady powoływania i odwoływania członków organu decyzyjnego reguluje Statut LGD „Zapilicze”. Rada Decyzyjna zgodnie ze statutem, posiadając swój regulamin, precyzyjnie określa organizację wewnętrzną i tryb prac tego organu. Szczegółowe zapisy tego dokumentu uwzględniają regulacje postępowania jej członków w procedurze wyboru operacji, opis procedur funkcjonowania Rady, w tym procedury dotyczącej wyłączenia członka Rady od udziału w dokonywaniu wyboru operacji mogących budzić wątpliwości, co do bezstronności.

3.3. Dokumenty regulujące funkcjonowanie LGD

Funkcjonowanie LGD „Zapilicze” określa pięć podstawowych dokumentów: **statut, regulamin Rady Decyzyjnej, regulamin Komisji Rewizyjnej, regulamin pracy Zarządu i regulamin pracy biura.**

Statut LGD „Zapilicze” jest aktem prawnym regulującym zadania, strukturę organizacyjną i sposób działania organizacji. W statucie są określone następujące elementy: nazwa stowarzyszenia; teren działania i siedziba stowarzyszenia; cele i sposoby ich realizacji; sposób nabywania i utraty członkostwa, przyczyny utraty członkostwa oraz prawa i obowiązki członków; władze stowarzyszenia, tryb dokonywania ich wyboru uzupełnienia składu oraz ich kompetencje; sposób reprezentowania stowarzyszenia oraz zaciągania zobowiązań majątkowych, a także warunki ważności jego uchwał; sposób uzyskiwania środków finansowych oraz ustanawiania składek członkowskich; zasady dokonywania zmian statutu; sposób rozwiązania się stowarzyszenia. Statut zatwierdzany przez Walne Zebranie Członków.

Regulamin Rady Decyzyjnej określa organizację wewnętrzną i tryb pracy Rady Decyzyjnej, zwanej dalej Radą. Regulamin zawiera: szczegółowe zasady przygotowywania i zwoływania posiedzeń Rady; sposób informowania członków organu o posiedzeniach, zasady dostarczania dokumentów dotyczących spraw podejmowanych na posiedzeniach; szczegółowe zasady rozwiązania dotyczące wyłączenia z oceny operacji (zasada zachowania bezstronności); szczegółowe zasady podejmowania decyzji w sprawie wyboru operacji (zasady dokumentowania

oceny, wzory dokumentów); zasady protokołowania posiedzeń rady; zakres odpowiedzialności osoby, której zadaniem będzie czuwanie nad prawidłowym opracowaniem dokumentacji dotyczącej wyboru operacji. Dokument ten wymagał przyjęcia uchwałą Zarządu. Zapis ten zmieniono uchwałą Walnego Zgromadzenia z 21 grudnia 2015 r. i obecnie zapis ten wymaga przyjęcia go uchwałą **Zarządu**.

Regulamin Komisji Rewizyjnej określa w szczególności: szczegółowe zasady zwoływania i organizacji posiedzeń Komisji Rewizyjnej; zasady prowadzenia działań kontrolnych; zasady protokołowania posiedzeń. Dokument ten wymaga przyjęcia uchwałą Walnego Zebrania Członków.

Regulamin Pracy Zarządu LGD „Zapilicze” określa: podział zadań pomiędzy członków Zarządu; zasady organizacji pracy Zarządu; zasady protokołowania posiedzeń; zasady wynagradzania członków zarządu bez uszczerbku dla art. 2 ust. 3 z dnia 7 kwietnia 1989 r. prawo o stowarzyszeniach (Dz. U. 2001, Nr 79, poz. 855, z późn.zm.). Dokument ten wymaga przyjęcia uchwałą Walnego Zebrania Członków.

Regulamin Pracy Biura określa: organizację i zasady funkcjonowania Biura oraz zakres działania i kompetencje; obowiązki pracodawcy i pracownika; uprawnienia pracownika i pracodawcy; czas pracy, kary porządkowe i nagrody, zakresy obowiązków pracowników biura; zasady informacji będących w dyspozycji LGD „Zapilicze”. Dokument ten zatwierdzany jest uchwałą Zarządu.

Bieżącą obsługę działalności stowarzyszenia prowadzi **Biuro LGD**, zatrudniające wykwalifikowany i **doświadczony personel**, głównie pod kątem wdrażania i aktualizacji dokumentów strategicznych, zarządzania i rozliczania projektów (50%). Pracownicy biura zatrudnieni są według obowiązujących procedur, które określają wymagania oraz szczegółowy podział zadań na danym stanowisku pracy. **Wymagania te są adekwatne do przewidzianych obowiązków wynikających z opisu stanowisk oraz regulaminu pracy biura** (załącznik nr 15 do wniosku). Biurem kieruje prezes pełniący funkcję dyrektora biura, a podczas jego nieobecności kierownik biura. Obecnie świadczenie doradztwa dla beneficjentów i określanie sposobu pomiaru jakości udzielanego doradztwa, pełni kierownik biura LGD w ramach swoich obowiązków w zakresie animacji i współpracy lokalnej. W przyszłości planujemy zatrudnienie specjalisty ds. projektów, który przejmie te obowiązki. Prowadzenie spraw finansowo-księgowych, usług prawnych oraz innych usług specjalistycznych może być zlecona osobom lub specjalistycznym firmom. W ramach działań funkcjonowania biura określono plan szkoleń dla rady decyzyjnej oraz pracowników biura (załącznik nr 14 do wniosku).

Wiedza i doświadczenie osób zaangażowanych w opracowanie i realizację LSR są wysokie. Osoby te brały udział w tworzeniu i wdrażaniu poprzednich strategii, w okresie minionych lat uczestniczyły w wielu programach edukacyjnych, doskonaląc swe umiejętności i poszerzając wiedzę. Standardy wiedzy i kompetencji określone dla LGD „Zapilicze” zostały ujęte we wniosku o wybór LSR (załącznik nr 16). Ujęto tam także:

- Procedury określające szczegółowo podział zadań pracowników biura;
- Określono wymagania w stosunku do pracowników i ich adekwatność do przewidzianych obowiązków;
- Wyznaczono zadania w zakresie animacji lokalnej i współpracy oraz przewidziano metody pomiaru;
- Określono plan szkoleń dla członków organu decyzyjnego, zarządu i pracowników biura;
- Określono sposób pomiaru jakości udzielanego doradztwa;
- 100% pracowników biura LGD „Zapilicze” posiada doświadczenie i niezbędną wiedzę do wdrażania i aktualizacji LSR.

II. Partycypacyjny charakter LSR

1. Partycypacyjny proces tworzenia LSR

Proces tworzenia Lokalnej Strategii Rozwoju Lokalnej Grupy Działania „Zapilicze” opierał się na metodzie partycypacyjnej z włączeniem mieszkańców obszaru do głównych etapów prac. Koordynacja prac nad przygotowaniem dokumentu spoczywała na pracownikach LGD i zespole planowania przy zewnętrznym wsparciu eksperckim (skład zespołu planowania i dokumentacja spotkań warsztatowych znajduje się w biurze LGD). Strategia była opracowywana zgodnie z oczekiwaniami i potrzebami lokalnej społeczności. Generalną zasadą był aktywny udział przedstawicieli trzech sektorów: publicznego, gospodarczego i społecznego współpracujących z przedstawicielami LGD. Dotyczyło to zwłaszcza, w miarę możliwości dokładnego zidentyfikowania czynników zewnętrznych (szans i zagrożeń) oraz czynników o charakterze wewnętrznym (mocnych i słabych stron) obszaru działania LGD „Zapilicze”. Bardzo ważne również były konsultacje społeczne przeprowadzane ze wszystkimi trzema sektorami oraz mieszkańcami we wszystkich gminach członkowskich LGD dotyczące analizy SWOT oraz zidentyfikowania potrzeb poszczególnych grup społecznych.

W związku z tym przedstawione powyżej podejście zapewniło pełny udział sektora publicznego, społecznego i gospodarczego oraz mieszkańców w przygotowanie LSR. Analiza pozyskanych ze spotkań konsultacyjnych

materiałów- ankiet, została wstępnie przeprowadzona przez pracowników biura LGD. Zbiorcze zestawienia uzyskanych w ten sposób danych poddano dalszym badaniom prowadzonym przez powołany zespół roboczy składający się z członków zarządu, pracowników biura. W oparciu o zastosowane partycypacyjne metody konsultacji zespół poddał analizie zebrane formularze inicjatywy lokalnej, zestawienia zbiorcze z zebranych ankiet oraz pozyskanych informacji w ramach konsultacji w biurze LGD. Wybrana metodologia oraz wszelkie działania związane z opracowaniem Lokalnej Strategii Rozwoju, w tym z włączeniem społeczności lokalnej w ten proces, zostały zaplanowane głównie w oparciu o doświadczenie własne LGD.

2. Metody tworzenia strategii

Wśród metod wykorzystanych w tworzeniu strategii znalazły się: badania ankietowe, spotkania grupowe, badania fokusowe, informowanie, konsultacje, dyskusja sokratejska, punkt informacyjno-konsultacyjny, portal internetowy (tabela 3).

Tabela 3. Proces tworzenia lokalnej strategii rozwoju metodą partycypacji społecznej

Data	Metoda/forma	Sposób prowadzenia	Cel	Adresaci	Efekty	Uwagi/ wnioski
Czerwiec-lipiec 2015	Ankieta	Badanie terenowe	Diagnoza obecnej sytuacji życiowej mieszkańców; identyfikacja grup defaworyzowanych	Mieszkańcy obszaru LGD	Raport	Zdefiniowano poziom życia mieszkańców, zidentyfikowano grupy defaworyzowane
Czerwiec-lipiec 2015	Ankieta	Badanie terenowe	Poznanie poglądów na temat problemów obszaru	Przedsiębiorcy	Raport	Grupa najbardziej związana ze swym miejscem zamieszkania
Czerwiec-lipiec 2015	Ankieta	Badanie terenowe	Zidentyfikowanie oczekiwań odnośnie zmian mających nastąpić na obszarze LSR	Działacze społeczni	Raport	Grupa, która uważa, że władze lokalne powinny bardziej być zaangażowane w poszukiwanie ofert pracy
Czerwiec-lipiec 2015	Ankieta	Badanie terenowe	Ocena poziomu życia oraz innych problemów	Uczniowie szkół średnich	Raport	Uczniowie są najmniej aktywną grupą społeczną, preferują prace o charakterze najemnym
Czerwiec 2015	Fokus	Wywiad w siedzibie LGD	Pogłębienie wiedzy	Przedstawiciele samorządu lokalnego	Raport	Dość ogólnikowa wiedza na temat grup defaworyzowanych w poszczególnych gminach
Sierpień - wrzesień 2015	Informowanie	Plakaty, ogłoszenia	Dostęp do informacji	Społeczność lokalna	Udział w spotkaniach dotyczących budowy LSR	Średni stopień zainteresowania spotkaniami w poszczególnych gminach

Sierpień - wrzesień 2015	Konsultacje; Warsztaty; Dyskusja sokratejska;	Grupowe spotkania	Zbieranie opinii	Przedstawiciele różnych sektorów społeczeństwa	Analiza problemów dzielenie się wiedzą i informacją, dialog, debata analiza problemów dokonana	Średni stopień zainteresowania
--------------------------	---	-------------------	------------------	--	--	--------------------------------

					przez uczestników	
Sierpień - grudzień 2015	Punkt informacyjno-konsultacyjny	Rozmowy indywidualne w biurze LGD	Zbieranie opinii dotyczących oczekiwań względem zmian mających nastąpić na terenie LGD oraz analiza SWOT	Osoby zainteresowane	Wymiana informacji, dzielenie się wiedzą, analiza problemów	średni stopień zainteresowania
Sierpień - grudzień 2015	Strona internetowa – zakładka a Facebook	Ogłoszenia, informacje	Dostęp do informacji, ogłoszeń	Szeroka grupa odbiorców	Dostęp do informacji	Wysoka frekwencja odwiedzających stronę internetową

Źródło: dokumentacja LGD „Zapilicze”

III. Diagnoza obszaru objętego LSR

1. Położenie geograficzne i dostępność komunikacyjna

Lokalna Grupa Działania „Zapilicze” działa na terenie wszystkich sześciu gmin, jakie wchodzi w skład powiatu białobrzeskiego, a mianowicie gminy miejsko-wiejskie: Białobrzegi i Wyśmierzyce oraz gminy wiejskie: Radzanów, Stromiec, Promna i Stara Błotnica. Powiat białobrzeski położony jest w południowej części województwa mazowieckiego i graniczy z powiatami: grójeckim, kozienickim, radomskim i przysuskim. Teren powiatu obejmuje swoim zasięgiem większość historycznych obszarów tzw. Zapilicza, regionu stanowiącego niegdyś pogranicze wielkich dzielnic Polski: Mazowsza i Małopolski. Ogólna powierzchnia obszaru wynosi 639 km², a zamieszkuje ją **33 669 osób**.

Komunikacja drogowa

Sieć komunikacyjną obszaru LGD Zapilicze tworzą drogi krajowe, wojewódzkie, powiatowe i gminne. Przez obszar ten przebiegają dwie drogi krajowe, w tym S7 prowadząca z Gdańska do południowej granicy kraju; oraz dwie drogi wojewódzkie. Łączna długość dróg powiatowych wynosi 235,59 km, a gminnych 1401,8 km, w tym 577 km o nawierzchni utwardzonej.¹ Układ drogowy zapewnia dobre połączenia między miejscowościami w gminie oraz połączenia z sąsiednimi gminami. Stan nawierzchni jest zróżnicowany. Remontów i modernizacji wymagają głównie drogi gminne. Ważną inwestycją komunikacyjną była oddana do użytku w 2008 roku nowo wybudowana droga ekspresowa S7 na odcinku Grójec – Białobrzegi – Jedlińsk, która (o długości 8,3 km, z bezkolizyjnymi skrzyżowaniami drogi nr 7 z drogami nr 48 i nr 735) stała się jednocześnie obwodnicą Białobrzegów i w znaczącym stopniu usprawniła funkcjonowanie ruchu tranzytowego oraz systemu komunikacyjnego na obszarze LGD.

Transport publiczny

Przez teren objęty LSR przebiega linia kolejowa relacji Warszawa – Warka – Radom (wschodnia część gminy Stromiec). Stacja kolejowa znajduje się w Dobieszynie. Kolej realizuje przewozy pasażerskie i towarowe. Funkcjonuje tu też komunikacja publiczna autobusowa, która realizowana jest przez Przedsiębiorstwo Komunikacji Samochodowej. Dzięki niej mieszkańcy mogą podróżować do najbliższych miejscowości z terenu powiatu i sąsiednich usytuowanych poza obszarem LGD. Dodatkowo przez obszar objęty LSR kursują autobusy dalekobieżne docierające do większych metropolii, m.in. do Warszawy. Ponadto dynamicznie rozwija się transport indywidualny. Bardzo dobre położenie na trasie Radom – Warszawa oraz bardzo dobra sieć komunikacyjna sprzyja rozwojowi turystyki na obszarze LGD.

¹ Źródło: Opracowanie na podstawie danych z Powiatowego Zarządu Dróg publicznych w Białobrzegach

2. Walory przyrodnicze, krajobrazowe i turystyczne obszaru

2.1. Zasoby naturalne

Obszar objęty LSR należy do rejonów dość ubogich w surowce mineralne. Posiada złoża surowców skalnych w postaci piasków i żwirów z dominacją kruszywa naturalnego. Kruszywo wydobywane jest w 5 punktach. Czynnie wydobywa się kruszywo w miejscowościach Jasionna, Sucha, Witaszyn, Promna. Jednak eksploatacja tych surowców występuje w minimalnym zakresie i jest raczej nieopłacalna. Należałoby zwiększyć wydobycie posiadanych na terenie złóż surowców mineralnych.

Osią obszaru LGD jest dolina rzeki Pilicy, ciągnąca się tu na długości około 35 km z zachodu na wschód. Sama dolina jest w krajobrazie tego terenu formą bardzo wyraźną, szczególnie na zachód od Białobrzegów, gdzie nosi nazwę Doliny Białobrzeskiej. Poza Pilicą obszar jest bogaty w wiele cieków wodnych – strug, strumyków i małych rzek, a także wód stojących – jezior naturalnych i sztucznych, stawów, sadzawek. Są tu także obszary bagienne. Stojące zbiorniki wodne wykorzystywane są głównie do celów hodowlanych. Starorzecza oraz większe stawy stanowią doskonałe łowiska dla wędkarzy. Wykorzystywane one były – w okolicach Wyśmierzyc – jako naturalne miejsca magazynowania ogórków zatapiających w beczkach. W okolicy Białobrzegów, starorzecza wykorzystane mogą być w zakresie rekreacji (kajaki, rowery wodne).

Wody powierzchniowe stwarzają możliwości dla rozwoju zarówno turystyki wodnej: kajakerstwo, żeglarstwo, jak i są doskonałą podstawą do podtrzymania i rozwoju wędkarstwa sportowego. Bogate tradycje wędkarskie (zawody wędkarskie aktorów, od 78 lat istniejące i efektywnie działające koło wędkarskie, z którego wywodzą się obecni i dawni mistrzowie tej dyscypliny) na tych terenach wymagają kultywowania. Są formą przyciągania turystów z całej Polski. Pomimo dużej atrakcyjności terenu słabo jest rozwinięta infrastruktura turystyczna i wypoczynkowa.

Jakość wody w rzece Pilica jest monitorowana w punkcie powyżej miasta Białobrzegi, nie stanowi ona więc zbyt dużego niebezpieczeństwa skażenia. Niemniej zagrożenie stanowią powodzie, które niszczą uprawy, przeprawy mostowe, drogi, przepusty, np. w roku 1999 powódź czerwcowo-lipcowa wyrządziła szkody oszacowane na 2 620 000 zł. Ogłoszono wówczas stan klęski żywiołowej. A zatem ważnym zadaniem wszystkich gmin obszaru jest podjęcie działań mających na celu zwiększenie skuteczności ochrony przed powodzią (budowa i modernizacja wałów i zbiorników przeciwpowodziowych), a także działania prewencyjne (przywracanie naturalnych obszarów zalewowych rzek, podnoszenie lesistości, właściwa agrotechnika).

2.2. Zasoby przyrodnicze i krajobrazowe

Obszar LGD Zapilicze jest spójny wewnętrznie pod względem geograficznym, przyrodniczym, kulturalnym, społecznym i gospodarczym. Mimo, iż stopień nasycenia poszczególnymi elementami przyrodniczymi, kulturalnymi, gospodarczymi i społecznymi jest różny, to dostęp lokalnej społeczności do tych dóbr jest w zasadzie wyrównany. Oto krótka charakterystyka obszaru przez pryzmat gmin wchodzących w jego skład.

Cały obszar gminy Białobrzegi znajduje się w strefie krajobrazu chronionego pod nazwą "Dolina Pilicy i Drzewiczki", co wraz z ośrodkiem wodnym nad Pilicą sprawia, iż Białobrzegi są miejscowością wypoczynkową. Ciekawe walory krajobrazowe tworzy tzw. skarpa nadpiliczna w gminie Promna. Podobnie znaczące walory przyrodniczo-krajobrazowe (III kategoria atrakcyjności turystycznej w kraju) posiada gmina Stromiec. Plany zagospodarowania przestrzennego tej gminy przewidują rozwój rekreacji – w ofercie znajduje się ponad 300 działek rekreacyjnych. Z kolei walorem turystycznym gminy Stara Błotnica jest sanktuarium Matki Bożej Pocieszenia, będące celem turystyki religijnej. Teren, na którym położona jest gmina Wyśmierzyce, posiada charakter nizinny, odznaczający się urozmaiconym krajobrazem. Przeważają obszary płaskie oraz lekko faliste równiny z licznymi meandrami Pilicy. Występują tu liczne ostoje ptactwa, wiele gatunków zwierzyny płowej, bardzo liczne gatunki płazów i gadów oraz motyli. Bogactwo lasów stwarza ogromne możliwości dla okolicznej ludności – zbieractwo: jeżyn, jagód, grzybów i związanego z tym rozwoju lokalnej sztuki kulinarnej, opartej o naturalne zasoby.

Region nadpilicki zaliczany jest do II kategorii atrakcyjności turystycznej w skali kraju. Tworzy to korzystne warunki do rozwoju turystyki i wypoczynku. Najcenniejszą atrakcją turystyczną w powiecie jest jego środowisko przyrodnicze. Z nim powinno się wiązać nadzieje na rozwój turystyki w tym regionie. Na terenie powiatu występują lasy (obejmujące ¼ obszaru LGD), na czele z Puszcą Stromiecką, w której obok bogactwa przyrodniczego spotykamy stare osady oraz ślady działań wojennych. Na obszarze puszczy w granicach powiatu zlokalizowane są dwa rezerваты przyrody: „Majdan” i „Starodrzew Dobieszynski”. Drugi duży kompleks leśny w zachodniej części powiatu to fragment Puszczy Pilickiej z rezerwatem „Sokół”.

Pomniki przyrody w obszarze objętym LSR możemy zakwalifikować do dwóch kategorii: pierwsza to drzewa, druga – głązy narzutowe. Drzewa występują na tym obszarze jako samotne pomniki w lasach, rosną w postaci alei drzew lub stanowią część starych zabytkowych parków. Do samotnych drzew pomników zaliczyć możemy „Dąb Kościuszki” rosnący przy siedzibie Nadleśnictwa Dobieszyn. Na placu kościelnym w Bukównie (gmina Radzanów) góruje wiąz szypułkowy, którego wiek przekroczył 200 lat. Niezwykle bogaty pod względem okazów zabytkowych

drzew jest rezerwat „Sokół”. Rosną tu dwa dęby szypułkowe w wieku 200 lat i trzy sztuki w wieku 300 lat. Doskonałymi miejscami dla przetrwania pomników przyrody ożywionej są liczne na tym terenie parki przydworskie, w których od wieków w niezakłóconym spokoju rosnać mogą drzewa. Jednym z nich jest park w Stawiszynie (gmina Białobrzegi), innym zabytkowy park, z okazałym starodrzewiem i dwoma pałacami w Suchej. Zabytkowe i okazałe drzewa możemy spotkać także w parkach w Brzeźcach, Rykałach i Szczytach. Kolejnym elementem, który pozwolił przetrwać drzewom na tym obszarze, są stare aleje, prowadzące do pałaców i dworów. Jedną z nich jest aleja kasztanowa prowadząca do pałacu w Suchej.

Do pomników przyrody nieożywionej na tym terenie zaliczamy głazy polodowcowe. Zostały one tutaj przywleczone przez lądolód skandynawski w czasie zlodowacenia środkowopolskiego. Wszystkie należą do granitów. Największe z nich zostały uznane za pomniki przyrody. Jednym z największych jest granit rapakiwi położony we wsi Kamień! Drugi okazały głaz znajduje się przed budynkiem Nadleśnictwa Dobieszyn. Jest to granit różowy o obwodzie 8,7 m i wysokości 1,5 m. Kilka dużych głazów wykorzystano do budowy pomników na terenie powiatu. Można je zobaczyć w Białobrzegach przy kościele, przy Liceum Ogólnokształcącym i przy Szkole Podstawowej oraz na cmentarzu komunalnym. Dużych rozmiarów głaz posłużył jako materiał do budowy pomnika bp Jana Chrapka. W Wyśmierzycach bardzo dużych rozmiarów głaz jest pomnikiem 650-lecia nadania praw miejskich. Drugi stanowi podstawę pod rzeźbę ks. Franciszka Rosłańca przed kościołem parafialnym. W Stromcu wykorzystano duży kamień do budowy pomnika poświęconego pomordowanym mieszkańcom wsi. Inne duże głazy-pomniki znajdują się między innymi w Radzanowie, Rogolinie, Podlesiu i Szczytach.

2.3. Turystyka

Ukształtowanie terenu obszaru LGD „Zapilicze” sprzyja rozwojowi turystyki rowerowej, pieszej i konnej. Cały region charakteryzuje się dużymi walorami turystycznymi, do których należy zaliczyć nieskażoną przyrodę, czyste powietrze, wody i lasy z cennymi drzewostanami. Te najcenniejsze chronione są w rezerwach przyrody: „Majdan”, „Starodrzew Dobieszynski” oraz „Sokół”. Niewątpliwym urokiem Ziemi Białobrzeszkiej wynika z zachowanego niemal w niezmienionym kształcie krajobrazu nieuregulowanej rzeki Pilicy, która sama w sobie jest już atrakcją turystyczną, a dodatkowo wizytówka miasta – żelbetowy most jest rzadkim przykładem architektury inżynierskiej. Obszar objęty LSR to obszar, gdzie znajdują się atrakcje turystyczne spełniające oczekiwania różnorodnych grup wczasowiczów, a Pilica jest największą, nie do końca wykorzystaną atrakcją turystyczną.

Elementem determinującym rozwój turystyki są zabytki architektury i obiekty im towarzyszące: most w Białobrzegach; młyn wodny w Borkach - Białobrzegi, dwór i gorzelnia z 1907 r. w Chruściechowie; klasycystyczny pałac w Promnej; barokowo-klasycystyczny pałac w Rykałach; zespół pałacowo-parkowy w Suchej; dwór i spichlerz w Szczytach. Do cennych zabytków należy zaliczyć również obiekty sakralne: kościół pod wezwaniem Świętej Trójcy w Białobrzegach; kościół pod wezwaniem Matki Boskiej Częstochowskiej (Boże); kościół pod wezwaniem Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny w Bukównie; kościół pod wezwaniem Świętej Teresy od Dzieciątka Jezus w Dobieszynie; kościół pod wezwaniem Zwiastowania Najświętszej Maryi Panny w Jasionnej; kościół pod wezwaniem Świętego Jana Chrzciciela w Kaszowie; kościół pod wezwaniem Świętego Stanisława w Kostrzyniu; kościół pod wezwaniem Świętej Maryi Magdaleny w Promnej, kościół pod wezwaniem Świętych Piotra i Pawła w Przybyszewie; kościół pod wezwaniem Świętego Marcina w Radzanowie; kościół pod wezwaniem Narodzenia Najświętszej Maryi Panny w Starej Błotnicy; kościół pod wezwaniem Świętego Jana Chrzciciela w Stromcu; kościół pod wezwaniem św. Teresy z Avila w Wyśmierzycach. Wszystkie te elementy są dumą społeczności lokalnej jednakże wymagają poprawy ich estetyki oraz zagospodarowania terenów wokół nich.

Szlaki turystyczne

Na obszarze objętym LSR są 3 szlaki turystyczne piesze, a wśród nich: zielony – „w lasach Puszczy Stromieckiej” i „szlakiem walk na przyczółku”; niebieski – „przez powiat białobrzeszki”; 7 szlaków rowerowych: „szlak drewnianego budownictwa sakralnego”, „Dolina Pilicy”, „perły architektury gminy Białobrzegi”, „ścieżkami historii, legend i tradycji Ziemi Radzanowskiej”, „po lasach, polach i tunelach Puszczy Pilickiej”, „kapliczki i krzyże Zapilicza”, „po karczmach, dworach i pałacach gminy Promna”; kajakowy szlak Pilicy (niewielki fragment na terenie obszaru LGD); ścieżka dydaktyczna: „Puszcza Stromiecka wczoraj, dzisiaj, jutro”, na terenie nadleśnictwa Dobieszyn, której głównym założeniem jest przedstawienie środowiska leśnego, struktury lasu, wzajemnych oddziaływań organizmów leśnych, hodowli i ochrony lasu, a także pracy leśników. Ścieżka pokazuje Puszcę Stromiecką taką, jaką była przed wiekami (rezerwat), jaką jest dzisiaj i jaką leśnicy chcą ją zostawić przyszłym pokoleniom.

Powiat białobrzeszki jest obszarem, w obrębie którego znajdują się atrakcje turystyczne spełniające wymagania różnorodnych grup turystów. Bliskie położenie dużych miast – Warszawy i Radomia, dogodne połączenia komunikacyjne zarówno w kierunku południkowym jak i równoleżnikowym, są kolejnym czynnikiem sprzyjającym

wypoczynkowi. Wśród społeczeństwa przejawia się duży wzrost zainteresowania aktywnym wypoczynkiem na wsi. Gęsta sieć dróg w granicach powiatu powinna sprzyjać rozwojowi turystyki rowerowej, liczne ścieżki polne i leśne to doskonałe szlaki dla pieszych i konnych turystów. Wydaje się jednak, iż walory turystyczne powiatu nie do końca są wykorzystane. Brakuje przede wszystkim informacji o zabytkowych obiektach, nie istnieją znakowane i opisane szlaki turystyczne, zarówno piesze, konne jak i rowerowe. Brak wydawnictw książkowych dotyczących Ziemi Białobrzeskiej. Istniejące ośrodki wczasowe wymagają promocji. Działania władz lokalnych powinny iść w następujących kierunkach: wytyczenie pieszych, konnych i rowerowych szlaków turystycznych (z możliwością wypożyczenia rowerów) z wyznaczonymi miejscami biwakowania, palenia ognisk, zwiększenia liczby i zagospodarowania naturalnych kąpielisk na Pilicy; zorganizowanie punktu informacji turystycznej; promocja agroturystyki i atrakcyjnych obiektów turystycznych poprzez Internet, wydawnictwa, płyty CD, foldery, itp.; inwestowanie w obiekty towarzyszące (basen, hala sportowa, korty tenisowe, itp.); dbałość o czystość, estetykę krajobrazu i miejscowości powiatu.

Walory turystyczne obszaru objętego LSR, zarówno naturalne (przyrodnicze) jak i kulturowe (antropogeniczne) oraz cała istniejąca baza turystyczna powinny stanowić fundament rozwoju turystyki, a być może i eko-gospodarki. W poprzednim okresie programowania działania w zakresie rozwoju turystyki koncentrowały się wokół promowania miejsc atrakcyjnych turystycznie, wytyczenia szlaku rowerowego oraz kajakowego, budowie stanic na terenach przybrzeżnych, oznakowaniu miejsc atrakcyjnych turystycznie. Działania te należy kontynuować, kładąc nacisk na rozwój agroturystyki, wytyczanie szlaków rowerowych, tworzenie miejsc noclegowych.

3. Gospodarka – rolnictwo i przedsiębiorczość pozarolnicza

3.1. Rolnictwo

Obszar objęty LSR jest obszarem o charakterze rolniczym. Warunki przyrodnicze występujące na tym terenie, jak również czynniki ekonomiczno-społeczne wykształciły cechy charakterystyczne dla rolnictwa. Dominują tu gleby IV, V i VI klasy bonitacji, o dużym poziomie zakwaszenia, co wpływa nie tylko na zmniejszenie plonów, lecz także sprzyja przyswajaniu przez rośliny metali ciężkich, a więc wymusza zwiększenie nakładów na zabiegi agrotechniczne (około 70% gleb z tego obszaru wymaga wapnowania i nawożenia). Na stan gleb ma wpływ wiele czynników m.in.: procesy erozyjne, emisja gazów i pyłów, prowadzona gospodarka rolna (nawożenie, stosowanie środków ochrony roślin). Duże znaczenie ma również świadomość ekologiczna użytkowników gruntów. Biorąc pod uwagę wiele aspektów przyrodniczych i pozapryrodniczych, obszar ten ma bardzo zróżnicowane warunki dla rozwoju rolnictwa.

Na obszarze LGD „Zapilicze” dominują małe gospodarstwa rolne, specjalizujące się głównie w uprawie warzyw, m.in. papryki i owoców sady i truskawka). W większości gospodarstw przejawia się jednak brak innowacyjnych pomysłów na rozwój rolnictwa, jak również brakuje rynku zbytu na przetworzone produkty lokalne pochodzenia rolniczego. Spośród wszystkich gmin, gmina Radzanów charakteryzuje się masową uprawą papryki pod osłonami, co jest głównym utrzymaniem tutejszych mieszkańców. Realną szansą dla rozwoju rolnictwa są uprawy ekologiczne, wykorzystujące czystość przyrody, potrzebna jest tu jednak edukacja ekologiczna dla gospodarstw rolnych. W gminie Radzanów powstał Ośrodek Rolnictwa Ekologicznego, zrzeszający około 50 gospodarstw specjalizujących się w produkcji owoców i warzyw na eksport do krajów Unii Europejskiej. Na terenie powiatu funkcjonuje pięć przetwórci owoców i warzyw, jedna mleczarnia, cztery ubojnie.

Atrakcyjność turystyczna powiatu i okolic generuje potrzebę rozwoju agroturystyki. Baza noclegowa w tym zakresie jest skromna, ponieważ występuje tylko jedno gospodarstwo agroturystyczne w miejscowości Góry w gminie Promna. Gościom proponuje się dwa apartamenty z pełnym wyposażeniem oraz trzy pokoje dwuosobowe z łazienkami i oddzielnymi wejściami. Ogólna baza noclegowa obejmuje 12 miejsc. Potrzeba rozwoju agroturystyki jest ogromna. Wskazują na to także badania przeprowadzone w ramach LGD wskazują zapotrzebowanie na organizację wypoczynku w formie agroturystycznej. W następnej perspektywie należy wzmacniać sektor przedsiębiorczy we wdrażaniu środków rozwijających agroturystykę.

3.2. Pozarolnicza działalność gospodarza

Podstawowymi czynnikami zapewniającymi w przyszłości lepsze warunki życia mieszkańców jest poprawnie funkcjonująca gospodarka i rozwój przedsiębiorczości. Podlegająca ciągłym zmianom struktura gospodarcza powiatu powoduje powstawanie nowych jednostek gospodarczych w sektorze prywatnym. Obszar objęty LSR (powiat białobrzeski) posiada dobrze rozwinięty sektor prywatny. Na 3 179 podmiotów gospodarczych, aż 3 072 to podmioty sektora prywatnego (sektor prywatny stanowi 96% ogółu podmiotów gospodarczych). Pozostałe 107 podmiotów należą do sektora publicznego (tabela 4).

Na obszarze powiatu dominującą działalnością gospodarczą jest handel, który stanowi aż 35% ogółu podmiotów. Na drugim planie usytuowana jest działalność produkcyjna, którą zajmuje się 25% ogółu podmiotów. Na dalszym planie znajduje się budownictwo, obsługa nieruchomości, transport i łączność oraz rolnictwo i leśnictwo.

Biorąc pod uwagę każdą gminę z osobną sekcje podmiotów gospodarczych rozkładają się różnie. I tak gmina Białobrzegi należy do gmin mało uprzemysłowionych. Istniejący przemysł obejmuje zakłady przetwórstwa spożywczego, środków transportu i produkcji materiałów budowlanych. Podstawą produkcji jest zaplecze sadownicze rejonu białobrzeskiego i grójeckiego. Znacząca w sferze produkcji jest drobna wytwórczość. Miasto Białobrzegi pełni rolę ośrodka handlowo-usługowego dla rolniczego zaplecza. Stosunkowo dobrze rozwinięta jest sieć usług komercyjnych, wskazująca na dużą aktywność mieszkańców. W gminie Białobrzegi zarejestrowanych jest 1370 podmiotów gospodarczych prowadzonych przez osoby fizyczne, z czego m.in. 334 zajmuje się działalnością produkcyjną, 131 – budownictwem, 643 - handlem i usługami, 112 – obsługą nieruchomości. Gmina Promna jest gminą typowo rolniczą z rozproszoną zabudową wiejską. Występują tam bardzo korzystne warunki do rozwoju rolnictwa i sadownictwa ze względu na dobrą jakość gleb. Pomimo tego rozwija się w gminie sektor małych i średnich przedsiębiorstw w ilości 345 podmiotów gospodarczych, prowadzonych przez osoby fizyczne. Gmina Radzanów znana jest przede wszystkim z upraw papryki. Współtworzy ona z gminą Potworów, Klwów i Przytyk największe zagłębie upraw i produkcji papryki na skalę subregionu radomskiego i kraju. Liczba podmiotów gospodarczych występujących w gminie wynosi 178, które prowadzone są przede wszystkim przez osoby fizyczne. Głównie te podmioty zajmują się przetwórstwem owoców i warzyw, oraz są zapleczem dla producentów papryki. Gmina Stara Błotnica nie jest uprzemysłowiona i przeważają tereny uprawne. Gmina posiada charakter typowo rolniczy, choć na jej terenie funkcjonuje drobna przedsiębiorczość. Gmina Stomiec ma charakter typowo rolniczy, dlatego podstawowym źródłem utrzymania większości mieszkańców jest rolnictwo. Gmina posiada znaczące walory przyrodniczo-krajobrazowe – III kategoria atrakcyjności turystycznej w kraju. W gminie funkcjonują także podmioty gospodarcze. Wyśmierzyce są najmniejszym pod względem ludności miastem w Polsce, liczącym niespełna 900 mieszkańców i stanowiącym lokalny ośrodek rolniczo-usługowy.

Tabela 5. Dynamika zmian na białobrzeskim rynku pracy w latach 2011-2013²

Sektor	Rok			Stopa* wzrostu (%) w latach 2012- 2014
	2013	2012	2011	
Zatrudnienie ogółem	3 344	2 983	3 188	4,9
w tym: Rolnictwo i leśnictwo	73	95	74	-1,4
Przetwórstwo przemysłowe	828	656	724	14,4
Budownictwo	247	145	223	10,8
Handel wraz z handlem i naprawą pojazdów	469	387	361	29,9

² zatrudnienie w podmiotach, które zatrudniają co najmniej 10 osób, bez indywidualnych gospodarstw rolnych (dane opracowane przez Główny Urząd Statystyczny).

Tabela 4. Struktura podmiotowa gospodarki z sektora prywatnego w obszarze objętym LSR (wg sekcji PKD)

Wyszczególnienie	Liczba podmiotów
Rolnictwo i leśnictwo	171
Górnictwo	3
Działalność produkcyjna	771
Zaopatrywanie w energię, gaz i wodę	2
Budownictwo	310
Handel i naprawy	1 086
Hotele i restauracje	90
Transport i łączność	154
Pośrednictwo finansowe	64
Obsługa nieruchomości	181
Administracja publiczna i obrona narodowa	46
Edukacja	17
Ochrona zdrowia i opieka socjalna	44
Pozostała działalność usługowa	133

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS 2006

samochodowych				
Transport, zakwaterowanie i gastronomia, informacja i komunikacja	270	244	248	8,9
Edukacja	698	688	739	-5,5
Opieka zdrowotna i pomoc społeczna	190	194	233	-18,5
Działalność finansowa i ubezpieczeniowa, obsługa rynku nieruchomości oraz pozostałe usługi	569	574	586	-2,9

* Stopę wzrostu obliczono jako iloraz różnicy wartości danej cechy w latach 2013 i 2011 i jej wartości w 2011 pomnożone przez 100,0%

Źródło: Główny Urząd Statystyczny(stan na koniec 2013 r.)

Brak wydzielonych terenów inwestycyjnych spowodował brak zainteresowania inwestorów zewnętrznymi lokowaniem większych przedsięwzięć na terenie działania LGD „Zapilicze”. Natomiast zbyt restrykcyjne prawo dotyczące działalności przedsiębiorczej powoduje obniżenie aktywności zawodowej. Dużą szansą dla mieszkańców terenu LGD będzie możliwość pozyskania środków finansowych z UE na zakładanie lub rozwój małej przedsiębiorczości w tym usług publicznych z uwagi na wzrastające zapotrzebowanie na tego typu działalność. Jednakże trudne procedury aplikowania o te środki powodują niekiedy ograniczenia w dostępie do środków finansowych

3.3. Instytucje otoczenia biznesu

Różnorodność działających na terenie powiatu białobrzesckiego instytucji otoczenia biznesu wpływa na atrakcyjność inwestycyjną powiatu dla mieszkańców, miejscowych podmiotów jak i inwestorów z zewnątrz oraz ułatwia prowadzenie działalności gospodarczej. Na terenie objętym LSR występują następujące instytucje wspierające biznes: instytucje finansowe – Bank Spółdzielczy w Białobrzegach i jego oddziały w Przybyszewie, Radzanowie, Wyśmierzycach i Promnej, Bank Spółdzielczy Rzemiosła w Dobieszynie i Starej Błotnicy, SKOK Stefczyka w Białobrzegach, Kredyt Bank Oddział w Radomiu Filia w Białobrzegach, Bank PBH SA Oddział w Białobrzegach; Urząd Skarbowy w Białobrzegach; Telekomunikacja Polska SA Rejon w Białobrzegach; Poczta Polska Urząd Poczty w Białobrzegach; „Ergo Hestia” SA Sopotkie Towarzystwo Ubezpieczeniowe Agencja Generalna w Białobrzegach, PZU SA Inspektorat w Białobrzegach, Biura Rachunkowe w Białobrzegach, Kancelaria Notarialna w Białobrzegach, Agencje Reklamowe w Białobrzegach, Cech Rzemiosł Różnych w Białobrzegach, Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, Powiatowy Urząd Pracy.

Podstawowym celem działalności organizacji wspierających przedsiębiorczość jest podnoszenie konkurencyjności małych i średnich przedsiębiorstw oraz ich rozwój. Firmy te najczęściej oferują: usługi doradcze i konsultingowe (w tym również w zakresie absorpcji nowoczesnych technik i technologii, wprowadzania systemów zarządzania jakością, pozyskiwania certyfikatów, a także pozyskiwania krajowych i unijnych środków finansowych na rozwój firmy); szeroki zakres usług szkoleniowych; podstawowe i specjalistyczne usługi informacyjne; usługi finansowe, takie jak: udzielanie pożyczek, poręczeń, gwarancji kredytowych; pomoc w nawiązywaniu kontaktów gospodarczych m.in. poprzez organizowanie misji gospodarczych i handlowych, spotkań biznesowych itp. Mimo dużego wsparcia oraz nakierowania na rozwój przedsiębiorczości ze strony instytucji wspierających mijająca perspektywa finansowania pokazała, że biznes i jego otoczenie jest w małym stopniu zainteresowane pozyskiwaniem środków w ramach LEADER. Z przeprowadzonych przez nas obserwacji minimalne zaangażowanie i trudności z wydatkowaniem środków w ramach „Tworzenia i rozwoju mikroprzedsiębiorstw” wynikały z trudnej i skomplikowanej procedury, przedłużających się terminów realizacji operacji oraz dużej kwoty wkładu własnego.

3.4. Środowisko – Zanieczyszczenie środowiska

Główne źródła zanieczyszczeń

W powiecie białobrzesckim prowadzony jest wykaz podmiotów gospodarczych mogących pogorszyć stan środowiska naturalnego. Składają się na niego spółki cywilne, zakłady produkcyjne, punkty skupu, przetwórstwa i usługowe, ZOZ, stacje paliw, placówki oświatowe, schronisko dla nieletnich. Zakłady odprowadzające ścieki do wód powierzchniowych lub do ziemi: Areszt Śledczy w Stawiszynie – wprowadzenie oczyszczonych ścieków do rzeki Pierchnianki; Zakład Wodociągów i Kanalizacji w Białobrzegach – wprowadzenie oczyszczonych ścieków do rzeki Pilicy; WABO Sp. z o.o. – wprowadzenie do ziemi za pomocą drenażu rozsączającego, oczyszczonych ścieków technologicznych z zamrażalni owoców i warzyw na terenie zakładu w miejscowości Pnie; Zakład Przetwórstwa Owocowo-Warzywnego „SELON” w Wyśmierzycach – wprowadzenie do ziemi oczyszczonych ścieków z przetwórstwa owocowo-warzywnego.

Kanalizacja – oczyszczalnie ścieków

W Białobrzegach funkcjonuje oczyszczalnia ścieków komunalnych, do której dowożone są również ścieki z terenów nieposiadających kanalizacji. Ponadto na terenie powiatu funkcjonują zakładowe oczyszczalnie ścieków: w Suchej dla szkoły podstawowej oraz SM „Błoki”, w Stawiszynie dla aresztu śledczego, w Radzanowie, w Czyżówce (gmina Stara Błotnica), w Niedabyli dla Domu Pomocy Społecznej, w Bobrku dla szkoły podstawowej, w Wyśmierzycach, w Stromcu, w Pniach dla „WABO” Spółka z o.o., podczyszczalnia dla ścieków opadowych z terenów przemysłowych (stacje benzynowe i drobne zakłady); oraz przydomowe oczyszczalnie ścieków.

Gospodarka odpadami

Selektywną zbiórkę odpadów prowadzą gminy: Radzanów (od 2001), Stara Błotnica (od 2003), Białobrzegi (od 2004), Stromiec (2004), Promna (od 2008), Wyśmierzyce (od 2013 r.). W gminach: Białobrzegi, Stara Błotnica, Wyśmierzyce funkcjonują Punkty Selektywnej Zbiórki Odpadów Komunalnych. W gminie Promna problem selektywnej zbiórki odpadów komunalnych rozwiązany jest w ramach Związku Międzygminnego pod nazwą Natura w Grójcu).

Odpady niebezpieczne

Podstawowym źródłem powstawania odpadów niebezpiecznych jest działalność przemysłowa i usługowa. Odpady niebezpieczne powstają również w gospodarstwach domowych, służbie zdrowia i szkolnictwie. Na terenie objętym LSR zlokalizowany był jeden mogilnik – w miejscowości Cecylówka, gmina Stromiec, na terenie Lasów Państwowych Nadleśnictwa Dobieszyn. Mogilnik został zlikwidowany i zrehabilitowany w 2010 r. Z mogilnika wydobyto i poddano specjalistycznym zakładzie termicznemu unieszkodliwieniu przeterminowane środki ochrony roślin. Usunięto i przekazano do unieszkodliwienia zanieczyszczony grunt i zanieczyszczony gruz. Teren zrehabilitowano na całkowitej powierzchni 600 m². Wykonano sieć monitoringu lokalnego wód podziemnych, na którą składają się 3 piezometry.

4. Dziedzictwo kulturowe obszaru

4.1. Uwarunkowania historyczne

Obszar znajdujący się między rzekami: Pilicą, Radomką i Wisłą zwany jest Zapiliczem. Nazwa taka występuje już w dokumentach średniowiecznych. Oznacza tereny leżące na południe od dolnej Pilicy, będące obszarem pogranicznym między Małopolską i Mazowszem. Przynależność terytorialna do poszczególnych księstw była też różna – Zapilicze należało do Ziemi Czerskiej (Mazowsze), a potem do Ziemi Radomskiej wchodzącej w skład Ziemi Sandomierskiej, będącej częścią Małopolski. Odrębność tych ziem utrzymywała również podległość kościelna, gdyż należały one w większości do archidiecezji gnieźnieńskiej. Dzieje Zapilicza w początkach państwa polskiego są przyczynkiem do dziejów Polski Piastów. Grody obronne istniejące wzdłuż południowego brzegu Pilicy świadczą o ważności naszego regionu dla zabezpieczenia granic Małopolski przed najazdami z północy plemion bałtyckich oraz słowiańskich sąsiadów. Od skraju puszczy nadpilickiej grody te to Szczyty, Grodzisko, Gózd, Siekluki, Kiełbów, Błotnica i Radzanów, na północnym brzegu Pilicy istniały grody w Lekarcicach i Promnie.

W czasach nowożytnych Ziemia Białobrzaska przeżywa szybki rozwój gospodarczy, zakładane są nowe wsie, a Białobrzegi na mocy przywileju wydanego 2 września 1540 roku przez króla Zygmunta Starego stało się miastem i dołączyło do mających ten status od roku 1396 Przybyszewa i Wyśmierzyc. W tym stuleciu powstała też parafia białobrzaska, na części terytorium parafii Jasionna. Rozwój ekonomiczny związany jest też z eksploatacją Puszczy Stromieckiej, wspieraną przez przywileje nadane przez królów m.in. Zygmunta III Wazy, zezwalające na pozyskiwanie drewna w całej Puszczy, co skutkuje powstaniem miejscowości Bud Biejkowskich, Bud Brankowskich, Lipskich Bud, których mieszkańcy wytwarzali smołę, węgiel drzewny itp. W tym okresie rozwija się bartnictwo (Sucha Szlachecka od 1554 r.), pozyskuje się również drewno (głównie sosnowe na maszty) spławiane Pilicą i Wisłą do Gdańska. Okres wojen szwedzkich, Wojny Północnej, klęsk żywiołowych i epidemii oraz rozbiorów (utrata związków gospodarczych z Pomorzem) to czas zniszczeń i regresu w rozwoju Zapilicza.

Tuż przed wybuchem Powstania Listopadowego władze Królestwa podejmują decyzję o budowie traktu krakowskiego. Budowę ukończono w kilka lat, budując także budynki administracji, stacje pocztowe i zajazdy, co zapewniało wysoki, jak na owe czasy komfort podróży. Trakt krakowski, przebudowywany jeszcze dwukrotnie w latach dwudziestych i trzydziestych XX wieku i na początku obecnego stulecia, kiedy stał się drogą szybkiego ruchu S7 – stał się katalizatorem rozwoju Ziemi Białobrzaskiej.

Kolejny regres w rozwoju Zapilicza przyniosła II Wojna Światowa, ale w tym okresie było ono ważnym obszarem walki partyzanckiej i działalności konspiracyjnej. Powrót na drogę rozwoju i odnowę powiązań społeczno-

ekonomicznych, nastąpił od 1956 roku, kiedy to powołano powiat białobrzegi, a następnie po 1999 – po reformie administracyjnej, kiedy to powstają nowe instytucje oświatowe, kulturalne i gospodarcze.

Zapilicze poprzez wspólne doświadczenia historyczne mieszkańców, ich stałe zaangażowanie w obronę Ojczyzny, kultury narodowej, praw obywatelskich i mogących być wzorem patriotyzmu jest spójnym terytorium z dużą identyfikacją społeczną. Przykładem może być zaangażowanie mieszkańców wszystkich gmin w reaktywację powiatu białobrzegi, który jest dla nich wspólną „małą Ojczyzną”, będącą kontynuacją historycznych więzów Zapiliczan. O integracji poprzez wspólne doświadczenia historyczne, może świadczyć to, że choć do roku 1815 gmina Promna nie była częścią Zapilicza, to wspólna walka z rosyjskim zaborcą, a potem z okupantami zjednoczyła ją z pozostałym obszarem naszego miniregionu.

To poczucie wspólnoty wynikające z wielowiekowego tworzenia tożsamości Zapiliczan, odrębnej kulturowo od sąsiadów – gwara, stroje, tradycje, jest spoiwem dającym poczucie jedności i integracji. Jest to też impuls do podtrzymywania tego dziedzictwa – odradzające się i odnoszące sukcesy zespoły artystyczne działające przy Kołach Gospodyń Wiejskich i innych stowarzyszeniach w czerwcu 2015 roku w Starej Błotnicy zorganizowały przy wsparciu samorządów „Błotnicki Przegląd Kapel i Zespołów Śpiewaczych”. Inną formą podtrzymywania dziedzictwa historycznego i patriotyzmu są cykliczne uroczystości patriotyczne w placówkach oświatowych, z których wiele nosi imiona związane z historią i bohaterami narodowymi – Armii Krajowej, Dionizego Czachowskiego czy Józefa Piłsudskiego. Pozwala to na przekazywanie wspólnej historii coraz to młodszym mieszkańcom Zapilicza.

4.2. Uwarunkowania kulturowe

Ślady początków kultury materialnej na obszarze LGD Zapilicze sięgają II wieku, kiedy to na te tereny zaczynają napływać osadnicy; ślady osadnictwa przedślówiańskiego utrzymują się do V wieku. Wykopiska archeologiczne identyfikują artefakty jako pozostałości przede wszystkim kultury przeworskiej (np. krąg kamienny w Brzeźcach), ale także i innych kultur (np. rzadkie na ziemiach polskich założenie przypominające świątynię kultu wód w Zacharzewie).

W średniowieczu Zapilicze przeżywa początki osadnictwa. Powstają grody obronne, wokół których tworzą się ośrodki cywilizacyjne – miasta i wsie. Tworzy się sieć parafii, które stają się centrami kulturowymi. Niestety Zapilicze wielokrotnie było areną wojen, powstań i innych zdarzeń, które powodowały zniszczenia dorobku kulturowego, zwłaszcza kultury materialnej. Począwszy od okresu średniowiecza naturalną granicę pomiędzy Małopolską a Mazowszem stanowiła rzeka Pilica. Niewiele z historycznie ukształtowanych odrębności pomiędzy tymi krainami zachowało się do dziś w sferze dziedzictwa kultury materialnej lub poczucia tożsamości i w tradycjach nadpilickiego regionu. Region ten różni się fizjonomicznie od obszaru położonego na południu od Pilicy bardziej rozproszoną zabudową wiejską, w tym także dużą liczbą dworów. Ten typ osadnictwa związany był z korzystnymi warunkami rozwoju rolnictwa (dobre gleby, które były podstawą rozwoju gospodarki folwarczej, a następnie specjalizacji sadowniczej).

Wśród obiektów kultury materialnej zachowało się na obszarze Zapilicza kilka znaczących obiektów związanych z kultem religijnym. Świadectwa przeszłości, jakie przetrwały do naszych czasów to m.in. gotycka rzeźba św. Diakona i późnogotycki krucyfiks i XVI-wieczny obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem oraz dwa dzwony z XVI wieku w Błotnicy. Sakralne obiekty zabytkowe z XVI w. są także w Bukównie, Stromcu, Jasionnie, Waliskach. Późniejsze XIX- i XX-wieczne obiekty zabytkowe to świątynie, kapliczki, pałace i dwory szlacheckie wraz z otaczającymi je parkami, a także obiekty kultury świeckiej, jak np. wspomniany już most żelbetonowy w Białobrzegach pięknie wtopiony w nadpilicki krajobraz (i będący obiektem wielu utworów literackich), czy budynek gorzelnii w Chruściechowie. Interesująca jest też zabudowa Wyśmierzyc, najmniejszego polskiego miasta, gdzie jest ponad 130 zabytkowych, ponad stuletnich domów tworzących założenie architektoniczne charakterystyczne dla końca XIX wieku.

Zapilicze było zamieszkiwane nie tylko przez Polaków, żyły tu także mniejszości narodowe. Najliczniejszą z nich stanowili Żydzi, ale byli także Niemcy, Włosi, Rosjanie, Romowie, którzy pozostawili po sobie ślad w postaci np. domów modlitwy, czy artystyczne nagrobki na cmentarzach, a także tradycje uprawy warzyw.

Tak więc, uwarunkowania kulturowe regionu pozostają pod znakiem różnych kultur i wyznań mieszkańców rozwijanej pod silnym wpływem traktów i szlaków handlowych. Różnorodność ta wpłynęła silnie na tutejszą kuchnię regionalną, która jest jednym z istotniejszych atutów Zapilicza. To właśnie tutaj można spróbować najlepszych pyz, potraw myśliwskich, rybnych czy wspaniałych „swojskich” wędlin. Rodzime restauracje wykorzystują tradycyjne przepisy. Kulinarium oparte są na lokalnych zasobach, stanowi to ogromny potencjał do rozwoju turystyki i agroturystyki.

Ważnym elementem dziedzictwa kulturowego naszego regionu jest odrębność językowa – ukształtował się tu odrębny dialekt. Tereny należące do archidiakonatu kurzelowskiego Archidiecezji Gnieźnieńskiej do 1808 r.), a dziś tworzące Ziemię Białobrzegą, znajdowały się później w granicach Małopolski, tak administracyjnych jak

i kościelnych, ale wpływ kilkusetletniego oddzielenia, i od tej dzielnicy i od Mazowsza oraz kontakty z Wielkopolską spowodowały, iż dialekt tego regionu jest specyficzny.

Dziedzictwo kulturowe i historyczne stwarza potencjał do wykorzystania w następnym okresie programowania. Bogactwo terenów doceniali i mieli tu swoje posiadłości letniskowe ludzie sztuki i kultury, m.in. Jeremi Przybora.

4.3. Uwarunkowania społeczne

Ludność Zapilicza, już od pierwszych form osadnictwa, musiała być samoorganizującą się społecznością, co było wynikiem życia na pograniczu dzielnic piastowskich, bezkresu Puszczy Stromieckiej i narażeniu na różne ataki – Tatarów, Szwedów czy armii zaborczych. W takich warunkach, gdzie mieszkańcy wiosek musieli radzić sobie także z klęskami żywiołowymi – na przełomie XIX i XX wieku powstają w miastach i na wielu wsiach zapiliczańskich Ochotnicze Straże Pożarne, które poza działalnością ochronną, stanowiły centrum kształcenia obywatelskiego. Aktywność mieszkańców realizowana jest także w mających podobną do OSP formę zaangażowania w sprawy lokalne – Kołach Gospodyń Wiejskich, których członkinie kultywują dawne zwyczaje, orkiestry dęte, obyczaje i tradycje regionalne, będąc skarbnicą dla kolejnych pokoleń. Dziś w wielu miejscowościach działają stowarzyszenia i organizacje, poprzez które mieszkańcy mogą realizować ważne dla społeczności cele.

5. Społeczeństwo i infrastruktura społeczna

5.1. Demografia

Obszar LGD Zapilicza, w końcu 2013 r. zamieszkiwało 33 669 osób, co stanowiło 0,63% mieszkańców Mazowsza. Kobiety stanowiły 49,5%, a ludność wiejska 75,9%. Średnia gęstość zaludnienia jest niska – 58 osób na 1 km², podczas gdy średnia wojewódzka (jedna z najwyższych w kraju) to 150 osób na 1 km². W okresie 2009-2013 na terenie działalności LGD zanotowano przewagę wymeldowań na pobyt stały nad liczbą zameldowań. Jest to trend zgodny z obserwowanym w województwie, który może świadczyć o niskiej atrakcyjności obszaru LGD do zamieszkania. Dużą część emigrantów stanowią ludzie młodzi, którzy nie widzą możliwości realizowania swoich aspiracji na terenie LGD.

W strukturze wiekowej ludności zdecydowanie **dominuje grupa osób w wieku produkcyjnym**, stanowiąc 62,5% ogółu mieszkańców. Od 2009 r. udział tej grupy wzrósł o 1,4 pkt. proc. (470 osób). W tym samym okresie nieznacznie, bo o 0,1 pkt. proc. **zwiększył się udział osób w wieku poprodukcyjnym**, natomiast ciągle **spada liczba dzieci i młodzieży**. Udział tej grupy wiekowej spadł od 2009 r. o 2,1 pkt. proc. Tym samym wskaźnik obciążenia demograficznego, mierzony liczbą ludności w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym, wyniósł 60,5% w roku 2009, wykazując korzystną tendencję spadkową. Jednak na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym przypadło 79,2% osób w wieku poprodukcyjnym.

W czerwcu i lipcu 2015 przeprowadzono **badania poziomu życia, potrzeb i aktywności mieszkańców powiatu białobrzeskiego, ze szczególnym uwzględnieniem uwarunkowań lokalnego rynku pracy**. Badaniami zostali objęci reprezentanci czterech kategorii społecznych: ogółu dorosłych mieszkańców powiatu, przedsiębiorców, działaczy społecznych oraz uczniów szkół średnich. Zasadniczym celem badania była diagnoza obecnej sytuacji życiowej mieszkańców badanej społeczności, a w szczególności identyfikacja grup defaworyzowanych na lokalnym rynku pracy. Badania miały więc określić te dziedziny życia, w których ogniskują się niezaspokojone potrzeby społeczne, ale też wskazać te czynniki, które mogą dynamizować zaangażowanie mieszkańców, w tym **reprezentantów grup defaworyzowanych** w działania prorozwojowe, dające szanse na trwałe podnoszenie poziomu życia różnych kategorii mieszkańców, jak i całej społeczności. W badaniach tych wykorzystano technikę ankiety rozdawanej.

Analizując wyniki badań przeprowadzonych przez LGD **najliczniejszą grupę defaworyzowaną** stanowią osoby niemogące znaleźć pracy ponad rok. Należy do niej aż 43,8% wszystkich bezrobotnych. Kolejne pod względem liczebności grupy defaworyzowane to bezrobotni korzystające ze świadczeń pomocy społecznej (35,2%), osoby z wykształceniem zasadniczym (31,7%), osoby z wykształceniem podstawowym (29,7%), osoby w wieku 25-34 lata (27,0%), osoby do 25 roku życia (23,1%), osoby z wykształceniem policealnym i średnim zawodowym (21,4%), osoby jeszcze nigdy niepracujące (20,8%) oraz osoby po 50 roku życia (20,2%). Inne interesujące nas kategorie społeczne stanowią stosunkowo nieliczne grupy wśród bezrobotnych. Osoby z wykształceniem wyższym to 8,8% bezrobotnych, a z wykształceniem ogólnokształcącym 8,4%. Jeszcze mniej liczne są grupy wyróżnione ze względu na specyficzną sytuację rodzinną: 5,2% bezrobotnych posiada troje lub więcej dzieci do lat 18, 4,5% przynajmniej jedno dziecko do lat 6, 3,2% to osoby samotnie wychowujące co najmniej jedno dziecko do lat 18, 1,5% to kobiety po urlopie macierzyńskim lub wychowawczym, a 0,9% to osoby posiadające przynajmniej jedno dziecko niepełnosprawne. Z kolei, osoby niepełnosprawne stanowią 1,7% bezrobotnych, a osoby po odbyciu kary pozbawienia wolności 1,2%.

5.2. Zatrudnienie i rynek pracy

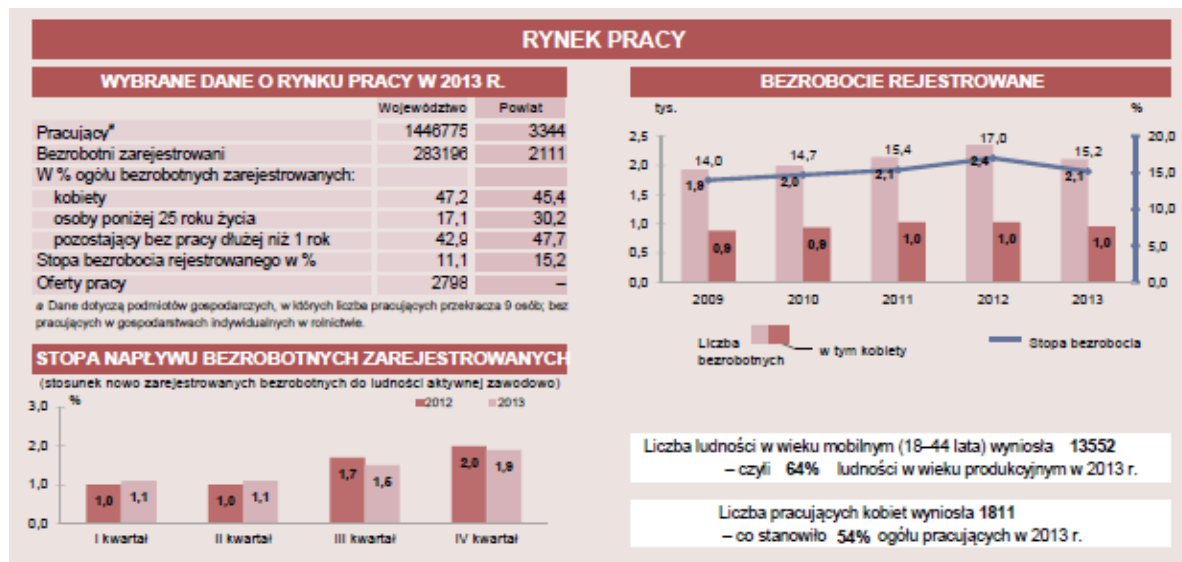
Rozważając zmienne charakteryzujące rynek pracy obszaru LGD, należy zwrócić uwagę na wartość wskaźnika liczby podmiotów gospodarczych na 10 tys. ludności. W roku 2009 w przypadku omawianej jednostki terytorialnej

wyniósł on 745. Dla porównania wskaźnik ten, liczony biorąc pod uwagę jedynie nowo utworzone przedsiębiorstwa ukształtował się – w analogicznym czasie – na poziomie 69. Ten poziom wzrasta. Do 2009 r. na rynku pracy obszaru LGD znajdowało się 9717 osób, z czego 4763 stanowiły kobiety. Szacuje się, iż łączna liczba pracujących utrzyma trend rosnący jedynie w perspektywie krótkookresowej. Do roku 2012 poziom zatrudnienia kobiet zwiększył się o 3,32% porównując z rokiem 2009, osiągając wartość 4921. W analogicznym czasie liczba zatrudnionych mężczyzn wzrosła o 3,04%, do poziomu 5105. Szacuje się tym samym, iż przewaga liczebna mężczyzn nad kobietami – widoczna w okresie historycznym – została zachowana. W perspektywie długookresowej szacowany jest stopniowy spadek wartości obu zmiennych. Analizując liczbę zatrudnionych ogółem w okresie ostatnich 20 lat, można zaobserwować, iż do roku 2007 utrzymywała się ona na podobnym poziomie. Natomiast począwszy od roku 2008 nastąpił wzrost liczby zatrudnionych. Natomiast Aktualną sytuację na rynku pracy w powiecie białobrzeskim obszar LGD „Zapilicze”) pokazują dane GUS na koniec 2013 r. (tabela 6). Na dzień 31 grudnia 2013 roku **stopa bezrobocia** w powiecie białobrzeskim wyniosła **15,2%**.

W latach 2003–2009 największą pod względem wartościowym grupę pracujących tworzyły osoby w wieku od 25–34 lata, zaś najmniej licznie reprezentowane były osoby w wieku 15–24 lata. Dysproporcje między tymi grupami będą się pogłębiać aż do końca horyzontu predykcji, o czym świadczyć może różnica między odsetkami tych grup: rok 2012 – 24,60% zatrudnionych stanowiąc będą osoby w wieku 35–44 lata, podczas gdy osoby w wieku 45–54 lata stanowiąc będą 24,51% ogółu pracujących, rok 2050 – 24,56% pracujących będzie w wieku 35–44 lata, podczas gdy udział zatrudnionych w wieku 45–54 lata wynosić będzie 24,01% (rys. 1).

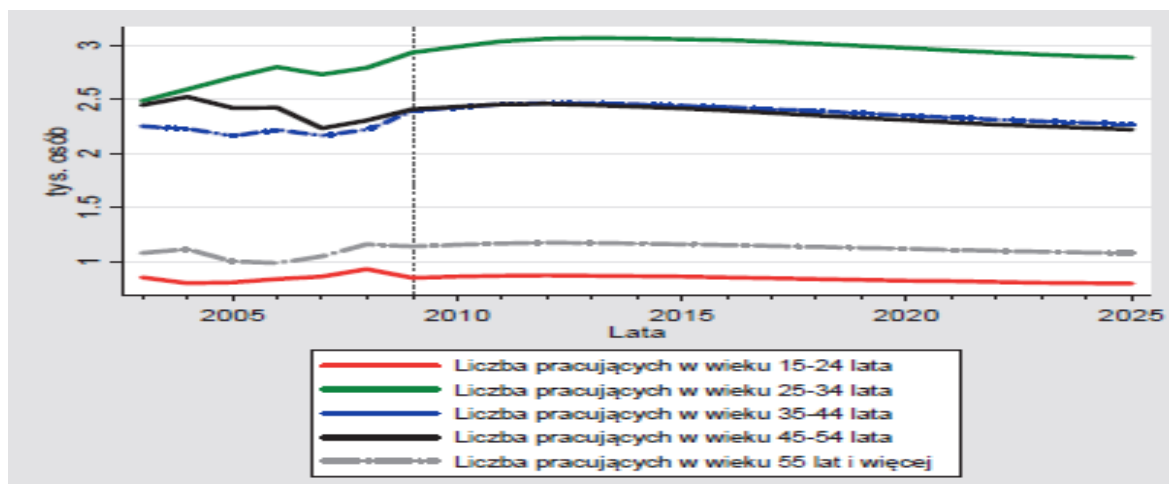
Analiza zatrudnienia w obszarze LGD Zapilicze z uwzględnieniem podziału na sektory ekonomiczne pozwala zauważyć, iż w gospodarce obszaru dominuje rolnictwo (rys. 2). Pracujący w tym sektorze posiadali i posiadać będą dominującą pozycję. Ich liczba przekraczała poziom 6 tys. pracujących i mimo stopniowego spadku poziomu, nie przekroczy tej wartości aż do roku 2025. Drugą, co do wielkości grupę pracujących tworzą zatrudnieni w usługach nierynkowych. Ich liczba w latach 2003–2009 kształtowała się w przedziale od 1864 do 2274, stanowiąc około 14,41% wszystkich pracujących. Poziom zatrudnienia w przemyśle, będącym kolejną co do wielkości grupą, wyniósł w 2009 roku 916 osób. Najmniej licznie reprezentowany sektor – usługi rynkowe – skupiały zaś w tym czasie jedynie 716 pracujących. Szacuje się, że do roku 2025 wzrośnie odsetek pracujących w usługach rynkowych (o 0,1 p.p.), usługach nierynkowych (o 0,5 p.p.) i przemyśle (o 0,2 p.p.). Zmiana ta wynikać będzie ze stopniowego ograniczania roli rolnictwa na tym obszarze – spadek udziału z 67,17% w 2009 do 66,36%.

Tabela 6. Rynek pracy w powiecie białobrzeskim (2013 r.) i Wykres 4. Liczba bezrobotnych zarejestrowanych (w ujęciu dynamicznym 2009-2013)

Źródło: GUS 2013

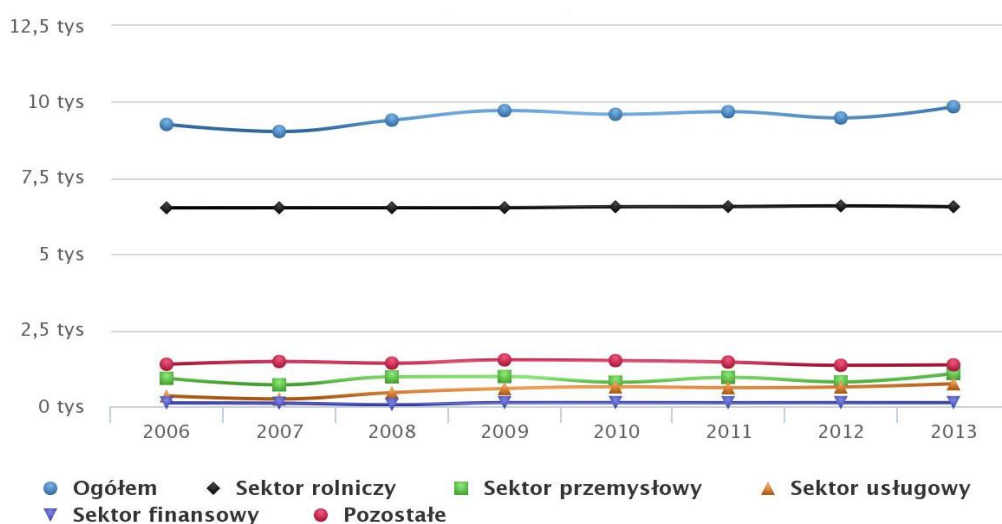
Rys. 1. Liczba pracujących na terenie LGD Zapilicze według grup wiekowych

Źródło: oprac. na podstawie „Prognozy zatrudnienia wśród kobiet i mężczyzn w poszczególnych powiatach województwa mazowieckiego”, Warszawa 2011.

W latach 2003-2009 najczęściej zatrudnionych skupionych było w sektorze prywatnym. Zatrudnił on ponad 90% wszystkich pracujących na rynku pracy powiatu. Zdecydowanie niższym poziomem zatrudnienia cechował się w tym czasie sektor publiczny, skupiający mniej niż 2 tys. pracujących. Szacuje się, że zgodnie z prognozami do roku 2025 nie wystąpią znaczące zmiany w strukturze własnościowej gospodarki powiatu, a co za tym idzie nadal dominującą rolę odgrywać będą zatrudnieni z sektora prywatnym. W roku 2025 stanowią oni będą około 84,39% wszystkich pracujących, podczas gdy udział sektora publicznego wyniesie w tym czasie zaledwie 15,71%. Szacuje się ponadto, iż w okresie predykcji średnioroczne tempa zmian w przypadku obu tych kategorii wyniosą odpowiednio – 0,49% w przypadku sektora publicznego i –0,41% jeżeli chodzi o sektor prywatny. W roku 2025 stanowią oni około 84,39% wszystkich pracujących, podczas gdy udział sektora publicznego wyniesie w tym czasie zaledwie 15,71%. Szacuje się ponadto, iż w okresie predykcji średnioroczne tempa zmian w przypadku obu tych kategorii wyniosą odpowiednio –0,49% w przypadku sektora publicznego i –0,41% jeżeli chodzi o sektor prywatny.

Rys. 2. Liczba pracujących na terenie LGD Zapilicze według sektorów.

Źródło: GUS, 2013.

Podsumowując, obszar LGD Zapilicze cechuje się i nadal cechować będzie się dominacją rolnictwa. Sektor ten skupiać będzie ponad 60% wszystkich pracujących. Nadal marginalne znaczenie odgrywać będą usługi rynkowe, mimo iż ich udział będzie stopniowo wzrastać. Podobnie jak w przypadku pozostałych jednostek terytorialnych, w ogóle zatrudnionych widoczny będzie trend spadkowy, wynikający z postępujących procesów starzenia społeczeństwa.

Liczba bezrobotnych w stosunku do liczby osób w wieku produkcyjnym na obszarze objętym LSR Zapilicze według stanu na 31.12.2013 wynosiła **10,03%**. Oznacza to, że wielkość ta jest **wyższa** w porównaniu do analogicznej wielkości obliczonej dla województwa mazowieckiego, która wynosiła **8,53%**.

5.3. Aktywność społeczna i obywatelska mieszkańców

Życie kulturalne na obszarze LGD Zapilicze jest bardzo bogate i różnorodne. Ten obszar odznacza się własnymi tradycjami ludowymi, które są inspiracją dla działalności Zespołu Pieśni i Tańca „Białobrzegi”. Do najważniejszych cyklicznych imprez kulturalnych tu organizowanych należą: Międzynarodowe Warsztaty Folklorystyczne, Ogólnopolski Turniej Tańca Towarzyskiego, Białobrzegi Dziecięcy Festiwal Piosenki oraz Majowe Dni Białobrzegów. Największa aktywność mieszkańców związana jest z działaniami podejmowanymi w związku z funkcjonowaniem hali sportowej przy Liceum Ogólnokształcącym im. Armii Krajowej w Białobrzegach a także licznymi (w każdej gminie) orlikami. Dzięki temu cyklicznie organizowane są zawody sportowe, konkursy i olimpiady. Hala przyciąga do siebie organizowanymi na jej terenie meczami ligowymi. Niestrudzonymi animatorami życia kulturalnego w powiecie są: 3 instytucje kultury; 8 bibliotek; 24 organizacje i stowarzyszenia; 3 stowarzyszenia sportowe; 37 ochotniczych straży pożarnej; 6 klubów sportowych; 11 uczniowskich klubów sportowych.

Działające na terenie LGD Zapilicze organizacje pozarządowe w większości są zarejestrowane w Krajowym Rejestrze Sądowym. Jest to wysoki wskaźnik możliwości zaangażowania się społeczności w działania społeczne. Niestety tylko nieliczni członkowie angażują się czynnie. Pozostali aktywnie włączają się w działania. Pomimo to tak duża liczba NGO daje możliwości absorpcji środków zewnętrznych i rozwoju terenu LGD.

Większość organizacji boryka się z problemami lokalowymi. W niektórych miejscowościach brakuje świetlic wiejskich oraz jest bardzo uboga oferta wydarzeń kulturalnych i integracyjnych w szczególności przejawia się to w gminie Radzanów. Ochotniczym Strażom Pożarnym brakuje środków na zakup sprzętu, wyposażenia, modernizację strażnic. Te problemy pociągają za sobą zanikającą aktywność społeczną i małe zainteresowanie młodzieży do włączenia się w pracę organizacji społecznych.

Dużym, pozytywnym działaniem w Białobrzegach jest utworzenie **Białobrzęskiego Centrum Obywatelskiego**. W budynku ofiarowanym przez Urząd Miasta i Gminy ma swoje siedziby 12 organizacji. Jest to również miejsce spotkań dla wszystkich inicjatyw społecznych.

Na terenie powiatu odbywają się następujące cykliczne imprezy kulturalne i sportowe: festyny w gminach: Wyśmierzyce, Radzanów, Stromiec, Białobrzegi, Promna, Stara Błotnica, turniej szachowy, Mazowiecka impreza myśliwych i leśników „Hubertus”, rajd pojazdów zabytkowych, Wielka Orkiestra Świątecznej Pomocy, spływy kajakowe, rajdy piesze i rowerowe, konkursy językowe (rosyjskiego, francuskiego, niemieckiego, angielskiego) w szkołach ponadgimnazjalnych, konkurs recytatorski „Warszawska Syrenka” (przedszkole, szkoły podstawowe, gimnazja, ponadgimnazjalne), Powiatowy Białobrzęski Festiwal Piosenki (przedszkole, szkoły podstawowe, gimnazja), Powiatowe Eliminacje „Bezpieczeństwa Ruchu Drogowego” (szkoły podstawowe i gimnazja), Powiatowe Mistrzostwa w Lekkiej Atletyce (szkoły podstawowe, gimnazjalne i ponadgimnazjalne), eliminacje powiatowe Rozgrywek Sportowych (szkoły podstawowe, gimnazjalne i ponadgimnazjalne), Powiatowe Dyktando, Festiwal Piosenki „Wygraj Sukces”; Imprezy okolicznościowe: Dzień Matki, Dzień Kobiet, Dzień Dziecka, Powiatowy Sylwester, Białobrzęski Festyn Kultur Różnych, wystawy.

Funkcje kulturotwórcze z powodu braku domów kultury, co związane jest głównie z brakiem kadry, przejęły placówki oświatowe, parafie i organizacje pozarządowe, w szczególności Ochotnicze Straże Pożarne. Pomimo to na terenie LGD poziom Amatorskiego Ruchu Artystycznego jest wysoki. Dla przykładu niech posłużą zespoły folklorystyczne funkcjonujące w Zespole szkół Ponadgimnazjalnych oraz w Publicznym Gimnazjum w Rogolinie, czy teatryki amatorskie w prawie wszystkich szkołach. Na wysokim poziomie są również zajęcia plastyczne. Młodzieży zdecydowanie brakuje zajęć tanecznych, fotograficznych, filmowych itd. Ofertę kulturotwórczą uzupełniają Białobrzęskie Towarzystwo Kulturalne oraz Biblioteka Pedagogiczna.

Animatorami kultury i życia społecznego jest również lokalna prasa, która informuje mieszkańców gmin i powiatu o najistotniejszych wydarzeniach w regionie. Od 1990 roku systematycznie ukazują się dwa miesięczniki regionalne, są to: „Głos Białobrzęski” obejmujący swoim zasięgiem teren całego powiatu oraz „Nasza Gazeta Wyśmierzycka” rozprowadzana na terenie gminy Wyśmierzyce.³ W wyniku przeprowadzonych przez LGD badań na terenie działania LSR należałoby zwrócić uwagę na zwiększenie działań promocyjnych nie tylko czasopism, ale portali internetowych jednostek administracyjnych i organizacji pozarządowych.

³ Źródło: Strategia Rozwoju Powiatu na lata 2008-2018

5.4. Infrastruktura edukacyjna

Na obszarze objętym działaniem LGD znajduje się 29 szkół, w tym: dwie ponadgimnazjalne (1271 uczniów), 8 gimnazjów (1140 uczniów) w tym jedno niepubliczne oraz 19 szkół podstawowych (2616 uczniów). Znajdują się tu również 2 publiczne przedszkola oraz kilka niepublicznych. Organem prowadzącym szkół podstawowych, gimnazjów i przedszkoli publicznych jest gmina natomiast organem prowadzącym dla szkół ponadgimnazjalnych jest starostwo powiatowe w Białobrzegach. Coraz więcej młodzieży wybiera szkoły dające zawód, ale liceum ogólnokształcące również cieszy się dużym zainteresowaniem. Dzięki różnorodnym projektom UE jak i środkom z gmin i powiatu wyposażenie większości szkół i zewnętrzna infrastruktura szkoły, w tym boiska do gry, orliki przy szkołach są na zadowalającym poziomie, jednak niektóre szkoły należałoby doposażyć w sprzęt niezbędny do lepszego funkcjonowania placówek.

Wydział Edukacji, Zdrowia, Kultury i Sportu w Starostwie Powiatowym w imieniu Pana Starosty organizuje różnego rodzaju wydarzenia kulturalne jak i sportowe, między innymi: eliminacje powiatowe w trzech konkursach recytatorskich (Ogólnopolski Konkurs Recytatorski, Mały Konkurs Recytatorski i Warszawska Syrenka) wspólnie z MGOK w Białobrzegach, konkursy plastyczne (np. konkurs plastyczny o tematyce strażackiej), konkurs wiedzy pożarniczej z Komendom Poniatowianom Państwowej Straży Pożarnej, eliminacje powiatowe Ogólnopolskiego Turnieju Bezpieczeństwa w Ruchu Drogowym (BRD) wraz z Komendą Powiatową Policji, Białobrzescki Festiwal Piosenki (współorganizowany z MGOK), Ogólnopolski Głos Profilaktyki - promujący modę na życie bez uzależnień (wraz z Komendą Powiatową Policji), Mistrzostwa Powiatu szkół podstawowych i gimnazjalnych na dany rok szkolny w różnych dyscyplinach sportowych.

Wszystkie placówki oświatowe są bardzo zaangażowane w działalność społeczną lokalnego środowiska. W ankietach i badaniach zarówno rodzice jak i uczniowie wskazują bliskość miejsca zamieszkania, wysoki poziom nauczania, dobrą opinię o szkole w środowisku. Szkoły aktywnie włączają się w większość proponowanych im działań i same dużo projektów inicjują. Jednakże mieszkańcy w badaniach przeprowadzonych przez LGD wskazują pewne braki w ofercie organizacji m.in. brak zagospodarowania czasu wolnego dzieci, młodzieży jak i osób starszych.

5.5. Infrastruktura ochrony zdrowia i opieki społecznej

Na obszarze objętym LSR znajduje się 8 aptek, Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna i 12 zakładów opieki zdrowotnej, w tym jeden podlegający Starostwu Powiatowemu w Białobrzegach – Samodzielny Publiczny Specjalistyczny Zakład Opieki Zdrowotnej. Dodatkowo od 2013 roku na hali sportowej Starostwo Powiatowe organizuje dla mieszkańców całego powiatu białobrzesckiego Białą Niedzielę, na którą zapraszani są lekarze z różnych specjalizacji, np. kardiologzy, diabetologzy, dermatologzy, ortopedzi itp., którzy udzielają fachowych porad mieszkańcom i przeprowadzają badania specjalistyczne. Placówki medyczne zaangażowane są w organizację wielu przedsięwzięć budujących umiejętności i kształtujących u społeczności lokalnej postawy obywatelskie wsparcia paramedycznego. Zauważyć jednak można wciąż niski stopień świadomości społeczności lokalnej związanej z ochroną zdrowia, w tym niskie uczestnictwo w przedsięwzięciach prozdrowotnych.

6. Spójność obszaru LGD

Na podstawie przeprowadzonej diagnozy stanu obszaru LGD „Zapilicze”, można stwierdzić, że tereny LSR cechuje **wysoki stopień spójności** rozpatrywanej w ujęciu geograficzno-przyrodniczym i historyczno-kulturowym.

Spójność przestrzenna

Obszar działania LGD stanowi spójną pod względem administracyjnym strukturę przestrzenną. Obejmuje ona swym zasięgiem 6 graniczących ze sobą gmin należących do powiatu białobrzesckiego. Obszar charakteryzuje się rozwiniętą siecią wewnętrznych powiązań komunikacyjnych, umożliwiających poruszanie się pomiędzy poszczególnymi miejscowościami.

Spójność geograficzna i przyrodnicza

Fizyczno-geograficznie region należy do dwóch makroregionów: Wzniesień Południowo-mazowieckich i Niziny Środkowomazowieckiej. Pod tym względem cały obszar powiatu możemy podzielić na cztery mezoregiony: Wysoczyzna Rawska (gmina Promna), Dolina Białobrzescka (północna część gmin Wyśmierzyce, Białobrzegi), Równina Radomska (gminy Radzanów i Stara Błotnica, południowe krańce gmin Wyśmierzyce i Białobrzegi) – Wzniesienia Południowomazowieckie oraz Równina Kozienicka (gmina Stromiec), należąca do Niziny Środkowomazowieckiej. Cały obszar powiatu znajduje się w strefie krajobrazu chronionego pod nazwą "Dolina Pilicy i Drzewiczki". Region charakteryzuje się dużymi walorami turystycznymi, do których niewątpliwie należy zaliczyć nieskażoną przyrodę, czyste powietrze, wody i lasy, cenne drzewostany i pomniki przyrody.

Spójność historyczna i kulturowa

Od początków osadnictwa, aż po dzień dzisiejszy dominującą formą gospodarowania w analizowanym obszarze jest rolnictwo. Są to tereny, na których nie rozwinął się duży przemysł, wokół którego budowany byłby potencjał gospodarczy obszaru. Specyfikę natomiast stanowi rozwinięte na dużym obszarze LGD sadownictwo oraz przetwórstwo owocowo-warzywne. Obszar LGD to teren wielu wydarzeń historycznych związanych z walkami wyzwolenczymi. Jednolitość kulturowa terenów LGD przejawia się także w kultywowaniu podobnych tradycji, zwyczajów oraz obrzędów podczas licznie organizowanych imprez kulturalnych i ludowych, takich jak dożynki, odpusty, festyny. Działają tu liczne ludowe zespoły taneczne i wokalne dzieci i dorosłych. Mieszkańcy obszaru wykazują szczególną dbałość o zachowanie tradycji i wartości kulturowych regionu poprzez uczestnictwo i organizację wielu cyklicznych imprez, podczas których prezentowane są lokalne potrawy i rzemiosło.

Specyfika obszaru

Różnorodność ukształtowania powierzchni stwarza ogromne możliwości dla uprawiania różnych form turystyki, w szczególności turystyki aktywnej tj. pieszej, rowerowej, baloniarstwa, jeździectwa i wędkarstwa. Turystyka powinna stać się, poza ekologicznym rolnictwem, jednym z głównych kierunków rozwoju obszaru LGD „Zapilicze”. Duży potencjał turystyczny stwarza możliwości dalszego rozwoju bazy turystycznej i rekreacyjnej. Na obszarze Zapilicza funkcjonuje dobrze rozwinięta i efektywnie działająca sieć restauracji i zajazdów. Podejmowane są również działania na rzecz gospodarczego wykorzystania przyrody poprzez wydzielanie terenów dla łowiectwa i wędkarstwa, zagospodarowanie terenów leśnych na miejsca odpoczynku. Z kolei zbiorniki wodne, rzeki stanowią bazę do rozwoju zarówno gospodarczego (stawy hodowlane), jak i rekreacyjnego. Wyjątkowy potencjał obszaru LGD przejawia się również w historii i kulturze. Wspólna kultura materialna i niematerialna w szczególności zabytki architektury sakralnej, pałacowo-parkowe, dworki, jak również produkty oraz zwyczaje i obrzędy lokalne są unikatowe w skali regionu. Ponadto obszar ten cechuje aktywność społeczna mieszkańców, działalność licznych stowarzyszeń i organizacji społecznych, a także mnogość aktywnych niezrzeszonych grup kultywujących tradycje i zwyczaje lokalne; zamięłowanie do biesiadowania, organizowania imprez społecznych, kulturalnych, dożynek, zawodów sportowych i sportowo-pożarniczych.

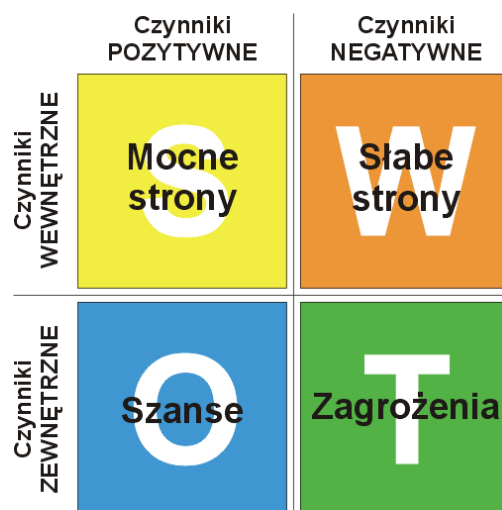
W diagnozie sytuacji obszaru LGD „Zapilicze” wykorzystano następujące metody partycypacyjne: badania terenowe – prowadzone w okresie czerwiec-lipiec 2015; badania fokusowe – wywiad z przedstawicielami samorządów lokalnych w biurze LGD; dyskusji sokratejskiej w czasie grupowych spotkań w całym procesie budowy LSR; rozmowy indywidualne w biurze LGD i spotkania grupowe w gminach (warsztaty); portal internetowy LGD.

IV. Analiza SWOT (spójność z diagnozą obszaru)

Analiza SWOT jest jedną z technik wspomagających porządkowanie danych i informacji wykorzystywaną powszechnie w uspołecznionym procesie planowania. Polega ona na ocenie szans i zagrożeń procesu rozwoju w kontekście własnych atutów (silnych stron) i słabości. Analiza SWOT została wykorzystana jako element porządkowania danych wyjściowych, zbierania i podsumowania opinii lokalnych społeczności oraz jako narzędzie przydatne w zespołowej analizie i ocenie zjawisk, zdarzeń i problemów wspierające wybór najlepszych rozwiązań. Analiza obejmuje uwarunkowania charakterystyczne dla obszaru gmin Białobrzegi, Wyśmierzyce, Radzanów, Stara Błotnica, Stromiec oraz Promna.

Silne i słabe strony zostały potraktowane jako cechy wewnętrzne obszaru LGD, zależne od niego, na które mamy wpływ i możliwość zmian. Szanse i zagrożenia opisują otoczenie zewnętrzne, na które nie mamy wpływu, ale które bezwzględnie mają związek z obecną sytuacją na tym terenie. Analizując szanse i możliwości staraliśmy się przewidzieć, jakie wystąpią w przyszłości okoliczności zewnętrzne, które mogłyby zostać przez nas wykorzystane oraz zagrożenia, które mogłyby mieć wpływ na realizację LSR.

Podstawą do analizy SWOT była diagnoza obszaru oraz badania przeprowadzone w czasie spotkań konsultacyjnych na przełomie sierpnia i września 2015. Analiza SWOT została ujęta w formie grup czynników. Podstawą ich grupowania były zbliżone argumenty. I tak w przypadku czynników wewnętrznych wyodrębnione zostały następujące grupy czynników: położenie geograficzne, walory przyrodnicze i zasoby naturalne, dziedzictwo kulturowe, oświata, opieka medyczna i społeczna, gospodarka – podmioty gospodarcze

i rolnictwo, infrastruktura i ochrona środowiska, zasoby ludzkie i rynek pracy, aktywność społeczna. Natomiast czynniki zewnętrzne nie zostały grupowane z uwagi na wielość różnorodnych argumentów (tab. 6).

Tabela 6. Analiza SWOT – LGD Zapilicze

Mocne strony	Odniesienie do diagnozy	SŁABE STRONY	Odniesienie do diagnozy
Położenie geograficzne			
Korzystne położenie względem szlaków komunikacyjnych (droga S7 przebiegająca przez teren obszaru LGD, linia kolejowa pasażerska i towarowa);	Rozdział III, 1.		
Dobra sieć dróg wewnątrz obszaru LGD zapewniające dobre połączenia wewnątrz obszaru i z sąsiednimi gminami;	Rozdział III, 1	Nawierzchnia niektórych dróg lokalnych wymaga remontów;	Rozdział III, 1
Korzystne położenie względem dużych ośrodków miejskich (rynek zbytu, rynek pracy)	Rozdział III, 1		
Walory przyrodnicze i zasoby naturalne			
Osią obszaru LGD jest rzeka Pilica (długość tego odcinka 35 km), która stanowi największą atrakcję turystyczną	Rozdział III, 2.1	Słabo rozwinięta baza noclegowa wzdłuż rzeki Pilica; Brak oznakowania tras spływów kajakowych;	Rozdział III, 2.3
Wielość strug, strumyków i małych rzek jeziora naturalne i sztuczne, stawy, sadzawki, obszary bagienne	Rozdział III, 2.1	Brak wytyczonych kąpielisk;	Rozdział III, 2.3
Malownicze krajobrazy Doliny Białobrzesckiej, Równiny Kozienickiej i Równiny Radomskiej	Rozdział III, 2.2	Brak bazy noclegowej i gastronomicznej; Brak wytyczonych szlaków turystycznych;	Rozdział III, 2.3
Obszar krajobrazu chronionego „Dolina Pilicy i Drzewiczki” (obejmujący całą gminę Białobrzegi)	Rozdział III, 2.2	Brak wydawnictw książkowych dotyczących Ziemi Białobrzesckiej – brak należytej promocji obszaru	
Duże obszary leśne (25% powierzchni ogólnej), zasobne w owoce runa leśnego i grzybów stanowiące źródło dodatkowych dochodów dla ludności	Rozdział III, 2.2		
Duże zasoby surowców mineralnych do produkcji materiałów budowlanych (piaski, żwiry, ility) i torfów;	Rozdział III, 2.2		
Duże walory turystyczne (tereny rekreacyjne, letniskowe, łowieckie, szlaki i ścieżki turystyczne);	Rozdział III, 2.3	Brak infrastruktury turystycznej i wypoczynkowej; Mała liczba produktów turystycznych i niski poziom ich innowacyjności;	Rozdział III, 2.3
Pomniki przyrody (drzewostany parkowe i pojedyncze drzewa, głazy narzutowe);	Rozdział III, 2.2		
Dziedzictwo kulturowe			
Wielowiekowa kultura materialna, o czym świadczą stanowiska archeologiczne	Rozdział IV, 4.2		

Zabytki architektury sakralnej z okresu średniowiecza i renesansu	Rozdział III, 2.3	Brak informacji o zabytkowych obiektach	Rozdział III, 2.3.
Zabytki architektury świeckiej (pałace i dwory otoczone parkami, młyn wodny, spichlerz, gorzelnia)	Rozdział III, 2.3	Brak estetyki zewnętrznej obiektów budowlanych i niezagospodarowane obiekty (w Białobrzegach)	Rozdział III, 2.3.
Obiekty architektury inżynierskiej (żelbetowy most nad Pilicą)	Rozdział III, 2.3	Niezagospodarowane tereny wokół mostu;	Rozdział III, 2.3.
Zabytkowa zabudowa miejska Wyśmierzyc (130 zabytkowych, ponad 100-letnich domów)	Rozdział IV, 4.2		
Szlaki turystyczne (piesze, rowerowe, wodne, architektury drewnianej, perły architektury, śladami legend i tradycji, ścieżki dydaktyczne, etc.)	Rozdział III, 2.3	Słabo oznakowane szlaki turystyczne;	Rozdział III, 2.3.
Tradycje wielokulturowości związane z zamieszkiwaniem na terenie obszaru LGD różnych nacji i wyznawców różnych religii;	Rozdział IV, 4.2	Małe poczucie tożsamości i kultywowania tradycji, głównie wśród młodzieży	Rozdział III 5.3
Odrębność językowa obszaru LGD (dialekt) wynikająca ze zmienności związków tego obszaru z Małopolską, Mazowszem, Wielkopolską;	Rozdział III, 4.2		
Tradycje kulinarne związane z wielokulturowością;	Rozdział III, 4.2		
Oświata			
Dobre nasycenie obszaru LGD placówkami oświaty (w tym liceum, zespół szkół ponadgimnazjalnych)	Rozdział III, 5.4	Brak świetlic w niektórych miejscowościach;	Rozdział III, 5.3
Zadowalający poziom wyposażenia większości szkół;	Rozdział III, 5.4	Niezadowalający poziom wyposażenia niektórych szkół;	Rozdział III 5.4
Obiekty sportowe przy szkołach (hala widowiskowo-sportowa, boiska <i>orlik</i>)	Rozdział III, 5.3		
Wzrastająca liczba młodzieży wybierająca szkoły zawodowe (co podnosi kompetencyjność absolwentów i łatwiejszy dostęp do rynku pracy)	Rozdział V, 5.4		
Duża aktywność szkół i instytucji kultury w organizacji znacznej liczby wydarzeń związanych z edukacją ogólną, artystyczną i obywatelską;	Rozdział V, 5.3		
Dobry dostęp do większości budynków użyteczności publicznej;	Rozdział III, 5.3		
Opieka medyczna i społeczna			
Dobre nasycenie obszaru LGD w zakłady opieki medycznej (12), apteki (8) i poradnie specjalistyczne (8)	Rozdział III, 5.5	Niska świadomość prozdrowotna mieszkańców;	Rozdział III, 5.5
Istnienie ambulatorium fizjoterapii i ratownictwa medycznego	Rozdział III, 5.5		
Organizacja przedsięwzięć związanych z ochroną zdrowia i kształtowania postaw obywatelskich w zakresie	Rozdział III, 5.5		

wsparcia paramedycznego;			
Gospodarka – Podmioty gospodarcze			
Liczne podmioty gospodarcze zarejestrowane w systemie REGON – działalność: głównie handel, naprawa pojazdów mechanicznych, przetwórstwo przemysłowe, budownictwo;	Rozdział III, 3.2	Nierówne nasycenie obszaru podmiotami gospodarczymi;	Rozdział III 3.2
		Niski poziom innowacyjności przedsiębiorstw;	Rozdział III 3.1
		Niewielka liczba gospodarstw agroturystycznych i słaby ich rozwój;	Rozdział III 3.1
Wzrastający wskaźnik liczby podmiotów gospodarczych na 10 tys. mieszkańców	Rozdział III, 3.2	Podmioty gospodarcze głównie jednoosobowe, nieoferujące miejsc pracy dla pracowników najemnych	Rozdział III 3.2
		Niewielki przemysł (zakłady przetwórstwa spożywczego, środków transportu i materiałów budowlanych);	Rozdział III 3.2
		Brak wydzielonych terenów inwestycyjnych;	Rozdział III 3.2
Gospodarka – Rolnictwo			
Sprzyjające warunki glebowe i klimatyczne do prowadzenia produkcji rolnej (w północnej i zachodniej części obszaru LGD)	Rozdział III, 3.1	Słabe gleby w południowej części obszaru, niesprzyjające rozwojowi rolnictwa	Rozdział III, 3.1
Duża liczba gospodarstw rolnych;	Rozdział III, 3.1	Dominacja małych obszarowo gospodarstw	Rozdział III, 3.1
Duże tereny uprawy papryki (np. gmina Radzanów), będące głównym źródłem utrzymania ludności	Rozdział III, 3.1	Brak przemysłu przetwórczego, np. papryki	Rozdział III, 3.1
Zwiększający się obszar uprawy warzyw i owoców gruntowych (głównie papryki i truskawki) oraz sadów	Rozdział III, 3.1	Brak rynku zbytu na przetworzone produkty lokalne pochodzenia rolniczego;	Rozdział III, 3.1
Tradycje rolnicze obszaru;	Rozdział III, 3.1	Brak innowacyjnych pomysłów na rozwój rolnictwa;	Rozdział III, 3.1
Infrastruktura i ochrona środowiska			
Składowiska odpadów komunalnych (5), selektywna gospodarka odpadami	Rozdział III, 3.4	Niedopracowana organizacja zagospodarowania odpadów stałych (segregacja, utylizacja);	Rozdział III, 3.4
Oczyszczalnia ścieków obsługująca cały obszar, oczyszczalnie zakładowe, oczyszczalnie przydomowe;	Rozdział III, 3.4	Brak prawidłowej gospodarki wodno-ściekowej	Rozdział III 3.4
		Znaczne obszary gleb zdegradowanych (m.in. przez procesy erozyjne, emisję gazów i pyłów, samą gospodarkę rolną – zbyt wysoki poziom chemizacji, tj. nawożenia i stosowania środków ochrony roślin, niska świadomość ekologiczna użytkowników gruntów)	Rozdział III, 3.4
		Niska świadomość proekologiczna mieszkańców (nielegalne wysypiska odpadów, wypalanie traw, spalanie odpadów poprodukcyjnych);	Rozdział III, 3.4.
Brak uciążliwego dla środowiska przemysłu;	Rozdział III, 3.4	Ułomności w planowaniu zagospodarowania przestrzennego	Rozdział III 3.2

		obszaru;	
		Duże rozproszenie zabudowy w niektórych gminach (np. Promna);	Rozdział III 3.2
Zasoby ludzkie i rynek pracy			
Dominującym sektorem w zatrudnieniu jest rolnictwo (40% ogółu zatrudnionych)	Rozdział III, 5.2	Niski poziom zatrudnienia w sektorze usług rynkowych	Rozdział III 5.2
Wysoka stopa bezrobocia (średnia dla obszaru 15,2%)	Rozdział III, 5.2	Migracje ludności poza obszar LGD (z uwagi na małą atrakcyjność do zamieszkania)	Rozdział III 5.1.
		Migracje młodych ludzi (z uwagi na brak możliwości realizacji swoich aspiracji na obszarze LGD)	Rozdział III, 5.1.
Dominująca grupa osób w wieku produkcyjnym (62,5% ogółu mieszkańców)	Rozdział III 5.1	Spadek liczby osób w wieku przedprodukcyjnym (głównie z uwagi na niższą dzietność i migracje)	Rozdział III 5.1
Wzrastająca liczba zatrudnionych w sektorze prywatnym	Rozdział III 5.2		
Aktywność społeczna			
Tradycje samoorganizowania się ludności wynikające z wydarzeniami historycznymi (podział dzielnicowy Polski, najazdy Tatarów, Szwedów, armii zaborczych), a także wynikające z położenia (wśród lasów, narażeni na klęski żywiołowe - powódzie);	Rozdział III 4.3	Co raz częściej obserwowany brak zaufania do działalności grup społecznych;	Rozdział III 5.3
Duża aktywność społeczna mieszkańców (OSP, KGW, stowarzyszenia i organizacje pozarządowe, orkiestra dęta);	Rozdział III 4.3	Ciągle jeszcze niewystarczająca liczba stowarzyszeń, by zagospodarować kapitał społeczny;	Rozdział III 5.3
Duża liczba organizacji, będących animatorami życia kulturalnego i rekreacyjnego (3 instytucje kultury, 7 bibliotek, 3 stowarzyszenia i organizacje pozarządowe, 9 stowarzyszeń i klubów sportowych oraz 11 uczniowskich klubów sportowych)	Rozdział III, 5.3	Mimo istnienia dużej liczby instytucji i organizacji pozarządowych, mała aktywność członków tych organizacji (obserwuje się raczej aktywność w działaniu, a nie trwałe więzi społeczne);	Rozdział III 5.3
Działalność Białobrzeskiego Centrum Obywatelskiego, w którym ma siedzibę 12 organizacji, a równocześnie jest to miejsce spotkań otwarte dla wszystkich inicjatyw społecznych;	Rozdział III 5.3	Problemy lokalowe i braki środków na zakup niezbędnego sprzętu do prawidłowego funkcjonowania organizacji pozarządowych (efektem tego jest stopniowy zanik aktywności członków tych organizacji i małe zainteresowanie młodzieży w pracę w tych organizacjach)	Rozdział III 5.3
Wielość imprez i przedsięwzięć kulturalnych organizowanych na terenie obszaru;	Rozdział III 5.3	Brak wykwalifikowanej kadry – animatorów kultury;	Rozdział III. 5.3
		Brak zagospodarowania czasu wolnego dzieci i młodzieży	Rozdział III. 5.4
		Nierównomierne nasycenie wydarzeniami kulturalnymi obszaru (np. uboga oferta dla Radzanowa)	Rozdział III 5.3
Dość wysoki poziom amatorskiego	Rozdział III		

ruchu artystycznego (mimo braku kompetentnej kadry animatorów kultury)	5.3		
Dość duża integracja społeczności obszaru LGD i zainteresowanie tworzeniem grup nieformalnych;	Rozdział III 5.3		
Dobra współpraca między istniejącymi organizacjami i instytucjami;	Rozdział III 5.3	Ciągle jeszcze zbyt mała liczba imprez integracyjnych;	Rozdział III 5.3
Edycja dwu tytułów prasowych na terenie obszaru: Głos Białobrzegi i Nasza Gazeta Wyśmierzycka;	Rozdział III 5.3	Słaba promocja obszaru; słabe zainteresowanie tematyką regionalną;	Rozdział III 5.3
SZANSE	Odniesienie do diagnozy	ZAGROŻENIA	Odniesienie do diagnozy
Ukształtowanie terenu obszaru LGD sprzyjające rozwojowi turystyki rowerowej, pieszej i konnej;	Rozdział III 2.1		
Wykorzystanie większych zbiorników wodnych, Pilicy i jej dopływów na cele rekreacyjne (sporty żeglarskie, kajakarskie, rowery wodne)	Rozdział III 2.1	Zanieczyszczenie środowiska z uwagi na zwiększającą się liczbę turystów;	Rozdział III 2.1
Wykorzystanie starorzeczy i większych stawów na łowiska dla wędkarzy, a także w celach rekreacyjnych;	Rozdział III 2.1.		
Tereny rekreacyjne, np. w gminie Stromiec 300 działek rekreacyjnych; Wzrost zainteresowania aktywnym wypoczynkiem na wsi;	Rozdział III 2.3		
Wykorzystanie zbiorników wodnych do hodowli ryb;	Rozdział III 2.1		
Zalesianie gleb zdegradowanych (głównie użytki porolne)	Rozdział III 2.1	Znaczne obszary gleb zdegradowanych (głównie użytki porolne) – brak działań zmierzających do ich rekultywacji;	Rozdział III 2.1
Rozwój ekologicznego, głównie w gminach Radzanów, Stara Błotnica, Promna, gdzie jest najwyższa wartość jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej	Rozdział III 3.1	Pogorszenie stanu środowiska naturalnego, np. przez niekontrolowany wyciek ścieków z oczyszczalni zakładowych i przydomowych	
Uprawy ekologiczne w małych gospodarstwach rolnych;	Rozdział III 3.1	Niedostateczna edukacja ekologiczna	Rozdział III 3.1
Wykorzystanie lokalnej sztuki kulinarnej opartej o owoce runa leśnego i grzyby do wykreowania produktu lokalnego i promocji obszaru;	Rozdział III 2.2		
Wykorzystanie dziedzictwa kulturowego i historycznego do rozwoju turystyki i agroturystyki;	Rozdział III 2.2	Zaniechanie podjęcia działań zmierzających do doskonalenia infrastruktury turystycznej i agroturystycznej;	Rozdział III 2.2
Rozwój infrastruktury turystycznej	Rozdział III 2.2		
Rozwój małej przedsiębiorczości (w tym usług publicznych);	Rozdział III 3.2	Zbyt restrykcyjne prawo dot. działalności przedsiębiorczej, obniżające aktywność zawodową;	Rozdział III 3.2

Środki finansowe UE na rozwój obszarów wiejskich i świadomość możliwości ich pozyskania;	Rozdział III 3.2	Ograniczenia w dostępie do środków finansowych z programów Unii Europejskiej (zmniejszenie wielkości środków, trudne procedury aplikowania);	Rozdział III 3.2
Zwiększenie opłacalności wydobywania surowców mineralnych (żwiry, piaski, kruszywo, glinki)	Rozdział III 2.1		
Skuteczna ochrona przed powodzią (budowa i modernizacja wałów przeciwpowodziowych, częściowa regulacja Pilicy, budowa zbiornika retencyjnego, działania prewencyjne – przywracanie naturalnych obszarów zalewowych rzek, podnoszenie poziomu lesistości, właściwa agrotechnika);	Rozdział III 2.1	Kłęski żywiołowe, głównie powódź (zaniechanie działań zapobiegawczych)	Rozdział III 2.1

Wykorzystanie znakomitego położenia geograficznego i komunikacyjnego, walorów przyrodniczych, kapitału społecznego do tworzenia nowych przedsięwzięć na terenie obszaru LGD;	Rozdział III 2.1		
Zwiększenie podaży ziemi i terenów inwestycyjnych	Rozdział III 5.2	Brak inwestorów i zwiększenie liczby osób pozostających bez pracy (ubożenie społeczeństwa)	Rozdział III 5.2
Migracje stałe na teren obszaru LGD;	Rozdział III 5.2	Migracje stałe poza teren obszaru, głównie młodzieży, co obniży poziom przyrostu naturalnego i wzmoże procesy starzenia się społeczności lokalnej	Rozdział III 5.2
Promocja i reklama obszaru, jego walorów przyrodniczych, historycznych i gospodarczych (permanentna kampania reklamowa z wykorzystaniem wielu środków i narzędzi komunikacji społecznej)	Rozdział III 5.3		

Źródło: opracowanie własne LGD „Zapilicze”, 2015

1. Wnioski z analizy SWOT

Przeprowadzona analiza SWOT jest podstawą do sformułowania stwierdzeń i wniosków, które dają nam rzeczywisty obraz sytuacji obszaru LGD „Zapilicze”. Obraz ten zawiera zestaw atutów, które mogą być wsparciem do skorzystania z szans, jakie pojawią się w naszym otoczeniu i pozwolą na rozwój; ale także zestaw pewnych słabych stron, które w obliczu zagrożeń płynących z otoczenia lub naszych wewnętrznych zaniedbań lub zaniechania zmian, mogą okazać się dla nas kłęską.

Wśród czynników wewnętrznych, na kształtowanie których mają wpływ wszystkie podmioty społeczne i gospodarcze oraz społeczność lokalna, zrzeszone w LGD „Zapilicze”, a także pozostali mieszkańcy, instytucje i organizacje, będące poza strukturami LGD, stwierdzono, że:

1. Obszar LGD „Zapilicze” jest korzystnie położony pod względem geograficznym i dostępności komunikacyjnej (przez połączenia drogowe i kolejowe), z dobrze rozbudowaną siecią dróg lokalnych, w niedalekiej odległości od dużych ośrodków miejskich – Warszawy i Radomia. Stwarza to możliwości wygodnego poruszania się po terenie obszaru, jak i dostępności rynku pracy dla lokalnej społeczności, a z kolei dla mieszkańców miast możliwości rekreacji i wypoczynku.
2. Pod względem przyrodniczym obszar jest zasobny w malownicze krajobrazy, duże obszary leśne, parki krajobrazowe, pomniki przyrody, wiele strumyków, cieków wodnych, stawów, jezior i rzek, w tym główną rzeką

Pilicą, będącą swoistym kręgosłupem spinającym obszar LGD. Wszystkie te dobra natury sprzyjają rozwojowi turystyki kwalifikowanej i są magnesem przyciągającym turystów. Bogactwo runa leśnego jest z kolei dodatkowym źródłem dochodu lokalnych mieszkańców trudniących się sezonowo zbieraniem jagód i grzybów w celach zarobkowych.

3. Istnieje tu wiele obiektów kultury materialnej sakralnej i świeckiej, o wyjątkowych walorach historycznych i architektonicznych, jak też obiekty architektury inżynierskiej, wśród których szczególnym jest most żelbetowy nad Pilicą. Obiekty te są elementami dumy społeczności lokalnej, ale także elementami przyciągającymi turystów. Jednakże mieszkańcy wskazują na pewne braki w tym zakresie, a mianowicie niezagospodarowany teren wokół historycznego mostu, czy brak estetyki przy niektórych obiektach.
4. Elementami kultury niematerialnej są przede wszystkim tradycje wielokulturowości, związane z zamieszkiwaniem w różnych okresach historycznych na tym obszarze wielu nacji. Ta wielokulturowość widoczna jest przede wszystkim w pewnej odrębności językowej (swoista mieszanka językowa – wyrażen charakterystycznych dla Mazowsza, Wielkopolski i Małopolski) i tradycjach obrzędowych i kulinarnych. Te cechy są także elementami interesującymi dla turystów i etnografów. Wielokulturowość wymuszała w przeszłości konieczność współistnienia, samoorganizowania się, a więc i współpracy, co owocuje dziś dość znaczącą liczbą organizacji społecznych. Jednakże liczba nie oznacza jeszcze, że działalność tych organizacji jest intensywna. Podobnie, sami mieszkańcy wskazują na brak współpracy między tymi organizacjami i okazywaną nieraz nieufność wzajemną do działalności społecznej. Efektem jest stopniowy zanik aktywności społecznej i małe zainteresowanie nimi innych mieszkańców, np. młodzieży.
5. Pod względem oświatowym obszar jest dobrze nasycony placówkami edukacyjnymi i kulturalnymi. Zauważalna jest duża aktywność szkół i ośrodków kultury w zakresie wydarzeń edukacyjnych, kulturalnych, artystycznych, społecznych i obywatelskich. Ta działalność sprzyja nie tylko odpowiedniemu poziomowi edukacji szkolnej, ale również pozaszkolnej, kształtującej pożądane postawy zaangażowania społecznego i obywatelskiego. Znacząca rola przypada tu Biało-brzeskiemu Centrum Obywatelskiemu, w budynku którego siedzibę ma 12 organizacji pozarządowych i które jest miejscem spotkań dla wszystkich inicjatyw społecznych. Mieszkańcy wskazują jednak pewne braki w ofercie tych organizacji, m.in. na brak oferty zagospodarowania czasu wolnego dzieci i młodzieży oraz brak oferty dla osób starszych.
6. Pod względem opieki medycznej i społecznej również stwierdzono dobry poziom nasycenia w ośrodki opieki medycznej, w tym specjalistycznej, istnieje tu także punkt ratownictwa medycznego i ambulatorium fizykoterapii. Placówki medyczne zaangażowane są w organizację wielu przedsięwzięć budujących umiejętności i kształtujących u społeczności lokalnej postawy obywatelskie wsparcia paramedycznego. Zauważyć jednak można wciąż niski stopień świadomości społeczności lokalnej związanej z ochroną zdrowia, w tym niskie uczestnictwo w przedsięwzięciach prozdrowotnych.
7. W gospodarce zauważyć można dość liczne podmioty gospodarcze. Jednak większość z nich to podmioty jednoosobowe, dające samozatrudnienie ich właściciela, ale niegenerujące (lub w niewielkim stopniu) nowych miejsc pracy najmniejszej. Brak też znaczącego zainteresowania inwestorów lokowaniem większych przedsięwzięć na terenie działania LGD „Zapilicze”. Przyczyn tego stanu pewnie jest wiele, ale to, na co wskazują mieszkańcy, to przede wszystkim brak wydzielonych terenów inwestycyjnych, obawa przed częstymi zmianami polityki gospodarczej i fiskalnej, zmiany prawa, a w rolnictwie brak podaży ziemi uprawnej. Mimo znacznej liczby gospodarstw, dominują gospodarstwa małe obszarowo i praktycznie nie ma tzw. „ruchu ziemi”.
8. Dominującym sektorem w zatrudnieniu jest rolnictwo. Brak innych lokalnych miejsc pracy generuje bezrobotnych, mimo, iż wielu mieszkańców znajduje pracę poza obszarem LGD, dojeżdżając codziennie transportem publicznym lub własnym.
9. W infrastrukturze technicznej – jakość dróg jest generalnie dobra, jakkolwiek drogi lokalne w niektórych miejscowościach wymagają modernizacji, podobnie jak infrastruktura drogowa (głównie chodniki). Dostęp do podstawowych mediów jest na dobrym poziomie, jakkolwiek w niektórych miejscowościach są braki w gospodarce wodno-ściekowej, zaopatrzeniu w wodę – w pewnym stopniu spowodowane dużym rozproszeniem urbanistycznym niektórych wsi. Infrastruktura turystyczna, mimo znaczących walorów turystycznych obszaru, nie jest w pełni rozwinięta – brakuje bazy noclegowej i gastronomicznej, mało jest gospodarstw agroturystycznych, oznakowanie wielu szlaków turystycznych wymaga modernizacji lub uzupełnienia. Dostęp do internetu w niektórych częściach obszaru LGD jest ograniczony.
10. Na obszarze działania LGD „Zapilicze” wydawane są dwa tytuły prasowe, jednak zdaniem mieszkańców za mało promują one region, czego efektem jest mniejsze zainteresowanie potencjalnych inwestorów, a także turystów.

Wskazane byłoby zwrócić większą uwagę na działania promocyjne nie tylko tych czasopism, ale portali internetowych jednostek administracyjnych i portali internetowych innych organizacji pozarządowych.

Wśród czynników zewnętrznych, na kształtowanie których nie mają wpływu (lub wpływ ten jest niewielki) podmioty społeczne i gospodarcze oraz społeczność lokalna, zrzeszone w LGD „Zapilicze”, a także pozostali mieszkańcy, instytucje i organizacje, będące poza strukturami LGD, stwierdzono, że szanse stwarzają nam te atuty, które mamy, a do tej pory nie zostały one jeszcze w pełni wykorzystane. I tak szansami są:

1. Wykorzystanie wzrostu zainteresowania turystyką kwalifikowaną i rozwijać turystykę rowerową, konną, wioślarskiej, sporty żeglarskie. Pamiętać jednak należy, że wzrost liczby turystów wymaga odpowiedniej bazy turystycznej (hotelarskiej i gastronomicznej), a także powoduje wzrost zanieczyszczenia środowiska.
2. Organizacja łowisk dla wędkarzy – na starorzeczach i jeziorach, a stawy zagospodarować na hodowlę ryb. Tego typu działalność wymaga nakładów inwestycyjnych i szeregu procedur administracyjnych, które z kolei wymagają czasu i zaangażowania zainteresowanych osób, instytucji i organizacji.
3. Rozwijanie rolnictwa ekologicznego, głównie w małych gospodarstwach, szczególnie w gminach Radzanów, Promna i Stara Błotnica, z uwagi na najwyższą wartość wskaźnika jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej. W tym celu wymagane będzie wsparcie doradcze, np. Ośrodka Doradztwa Rolniczego i zapewne wsparcie ze środków finansowych UE.
4. Rozwijanie małej przedsiębiorczości, w tym usług publicznych, z uwagi na wzrastające zapotrzebowanie na tego typu działalność. Wydaje się, że tego typu działalność nie wymaga zbyt wielkich nakładów organizacyjnych, lecz na pewno środków finansowych.
5. Zwiększyć wydobycie posiadanych na terenie obszaru złóż surowców mineralnych (żwirów, piasków, kruszywa, glinki) z uwagi na koniunkturę budowlaną. Tu zwracać uwagę musimy na kształtowanie się polityki gospodarczej państwa i polityki fiskalnej, których zbyt radykalne zmiany mogą zniweczyć każdy projekt, a nawet doprowadzić do upadłości już działający podmiot gospodarczy.
6. Szansą dla rolników mogłoby być współdziałanie np. w formie grupy producentów, którzy byliby nie tylko producentami surowców, ale także ich przetwórcami i handlowcami. Przykładów takich w Polsce jest wiele, choćby producenci i przetwórcy kapusty i papryki w Małopolsce, czy szparagów w Wielkopolsce. W tym przypadku potrzebne będzie także wsparcie doradcze np. Ośrodka Doradztwa Rolniczego i prawdopodobnie wsparcie finansowe, np. ze środków UE.

W analizie SWOT wykorzystano następujące **metody partycypacyjne**: (1) badania terenowe – prowadzone w okresie czerwiec-lipiec 2015; (2) badania fokusowe – wywiad z przedstawicielami samorządów lokalnych, przeprowadzony w siedzibie LGD; (3) dyskusja sokratejska w czasie grupowych spotkań w całym procesie budowy LSR; (4) rozmowy indywidualne w biurze LGD; (5) portal internetowy LGD; (6) grupowe spotkania w gminach, warsztaty.

V. Cele i wskaźniki

Podstawą do określenia celów i przedsięwzięć były: przeprowadzona wcześniej diagnoza sytuacji i analiza SWOT obszaru LGD „Zapilicze”. Uzupełnieniem wyników tej diagnozy i analizy SWOT było szereg dyskusji prowadzonych w grupach oraz rozmów indywidualnych, jakie miały miejsce w biurze LGD, a także wyniki spotkań i badań terenowych prowadzonych równoległe z badaniami ewaluacyjnymi realizacji poprzedniej strategii oraz portal internetowy, gdzie można było zgłaszać indywidualne propozycje. Ponadto w czasie spotkań konsultacyjnych przeprowadzano ankietę audytoryjną w celu uzupełnienia analizy SWOT i korekty wyników diagnozy sytuacji.

Przed określeniem celów ogólnych i szczegółowych oraz przedsięwzięć ustalone zostały – w porozumieniu z przedstawicielami samorządów lokalnych i poddane dyskusji liderów społeczności lokalnej – wizja i misja LGD „Zapilicze”. Są to dwa ważne elementy w procesie formułowania celów. Wizja odnosi się do wyników diagnozy i analizy SWOT i przedstawia pożądany obraz sytuacji w określonej przyszłości (2020). Zgodnie z zasadą została sformułowana w sposób motywujący do działania. Natomiast misja jest celem nadrzędnym – a więc do pewnego stopnia uogólniającym zaplanowane cele ogólne i szczegółowe i stanowi w dużym stopniu ogólności koncepcję działania, która sprawi, iż określona przez nas wizja stanie się rzeczywistością.

Wizja obszaru LGD „Zapilicze” została sformułowana następująco:

Obszar LGD „Zapilicze”, po zakończeniu wdrażania LSR będzie atrakcyjną przestrzenią turystyczną, obszarem bardziej przyjaznym dla potencjalnych inwestorów oraz oferującym wielokierunkowy rozwój gospodarczy i społeczny dla mieszkańców.

Misja obszaru LGD „Zapilicze” została określona następująco:

LGD „Zapilicze” będzie dążyć do poprawy jakości życia mieszkańców, aktywizacji mieszkańców w kierunku rozwoju przedsiębiorczości oraz włączenia społecznego i zawodowego grup defaworyzowanych. W dążeniach tych kierować się będzie obrazem obszaru nakreślonym przez wizję, a także poprzez realizację celów ogólnych i szczegółowych określonych w LSR. W ramach tych celów realizować będzie szereg operacji szczegółowych wpisujących się w zaplanowane przedsięwzięcia. W dążeniach tych LDG „Zapilicze” wspierana będzie przez aktywne uczestnictwo wszystkich podmiotów formalnych i nieformalnych oraz osób indywidualnych zaangażowanych zarówno w proces budowania LSR, jak w poszczególne etapy jej wdrażania.

Jakość i spójność wewnętrzna diagnozy i analizy SWOT

Jak już wspomniano, w **procesie formułowania celów i przedsięwzięć** wzięto pod uwagę zarówno wyniki diagnozy i analizy SWOT, jak i wyniki badań terenowych oraz wnioski wynikające z ewaluacji oraz rekomendacje odnośnie bieżącej LSR, a także efekty konsultacji i dyskusji grupowych oraz zgłoszeń indywidualnych kierowanych bezpośrednio, jak i za pośrednictwem internetu na portalu LGD. Przy określaniu celów ogólnych wzięliśmy pod uwagę długoterminowe cele samorządów lokalnych (gmin wchodzących w skład LGD „Zapilicze”), tak by nasza LSR była spójna z tymi celami. Przy planowaniu celów szczegółowych skupiliśmy się na logice planowania – tak, by określone cele szczegółowe wpisywały się w cele ogólne oraz by poprzez ich realizację mogły być osiągnięte nie tylko wskaźniki rezultatu celów szczegółowych, ale poprzez nie także, w przyszłości, wskaźniki oddziaływania celu ogólnego na środowisko. Podobnie postępowaliśmy przy określaniu przedsięwzięć, gdzie skupiliśmy się na takim zaplanowaniu przedsięwzięć, które nie tylko będą odzwierciedleniem wyników diagnozy i analizy SWOT, ale w szczególności będą odzwierciedleniem problemów i potrzeb społeczności lokalnej, a także możliwości finansowych realizacji tych przedsięwzięć. A zatem określone przez nas **cele i przedsięwzięcia są adekwatne do diagnozy i wniosków z konsultacji**. Podobną logikę zastosowaliśmy przy **określaniu wskaźników** osiągania celów i przedsięwzięć. A więc **wskaźniki produktu, rezultatu i oddziaływania na środowisko lokalne** zostały zaplanowane zgodnie z zasadą logiki w odniesieniu do konkretnych przedsięwzięć i konkretnych celów. Jesteśmy przekonani, że poziom ich szczegółowości jest wysoki, a zatem **monitorowanie** osiągania wskaźników przedsięwzięć i celów będzie ułatwione, ale także w dużym stopniu będzie bieżącym obrazem naszych działań, stanowiącym doskonały element informacyjny w **procesie komunikowania**. Matrycę logiczną dochodzenia do celów prezentuje schemat 1. Natomiast listę celów zawiera tabela 7, a pełną listę celów, przedsięwzięć (planowanych operacji), wraz ze wskaźnikami produktu, rezultatu i oddziaływania zawiera tabela 8.

W LSR ujęto wskaźniki do zakresu wsparcia, a kryteria wyboru i wskaźniki LSR zapewniają bezpośrednią realizację przedsięwzięć oraz celów strategii zgodnie z logiką interwencji. Cele i przedsięwzięcia są zgodne z trzema celami przekrojowymi PROW, tj. ochrona środowiska, przeciwdziałanie zmianom klimatycznym oraz innowacyjność. Kryteria wyboru operacji zapewniają osiągnięcie tych celów.

Schemat 1. Matryca logiczna dochodzenia do celów i rezultatów (adekwatność celów i rezultatów)

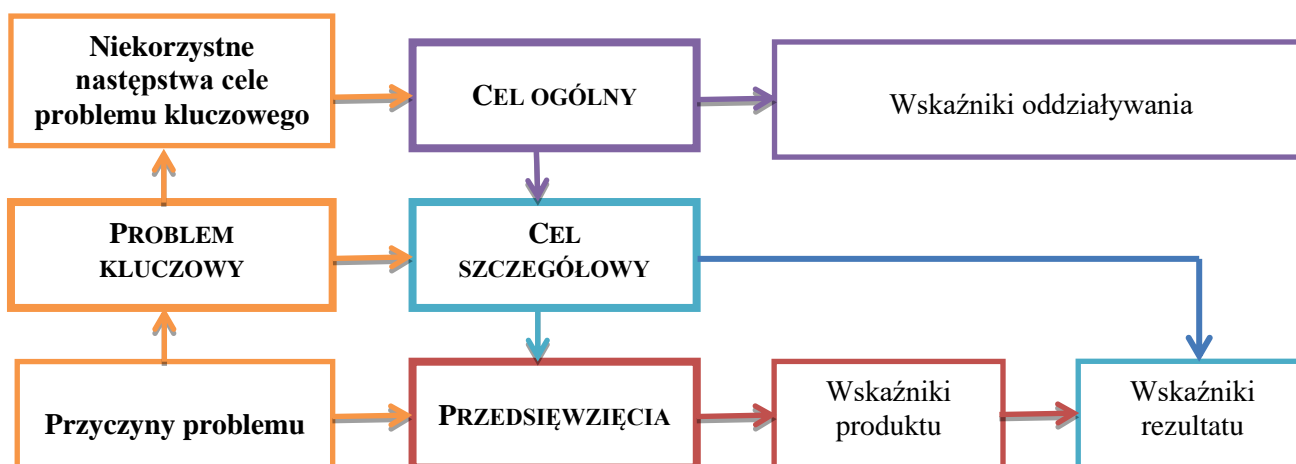

Tabela 7. Cele i przedsięwzięcia LGD „Zapilicze” do realizacji w okresie 2014-2020

Cele ogólne	Cele szczegółowe	Przedsięwzięcia
1. Wielokierunkowy	1.1. Aktywna i zintegrowana społeczność	1.1.1. Tworzenie i wspieranie grup integracji społecznej (grupy formalne i nieformalne)

rozwój obszaru		1.1.2. Kultywowanie i promocja kultury i tradycji lokalnych 1.1.3. Podnoszenie świadomości tożsamości lokalnej i kompetencji społecznych mieszkańców 1.1.4. Organizacja przedsięwzięć kulturalnych i rekreacyjnych 1.1.5. Doskonalenie ogólnodostępnej bazy społecznej (kluby, świetlice)
	1.2. Aktywizacja zawodowa społeczności lokalnej	1.2.2. Zakładanie i rozwój przedsięwzięć gospodarczych 1.2.3. Dywersyfikacja dochodów w gospodarstwach rolnych (sprzedaż bezpośrednia, przetwórstwo, usługi, etc.) 1.2.4. Infrastruktura turystyczna i rekreacyjna
2. Wsparcie intelektualne rozwoju obszaru LGD	2.1. Animacja współpracy lokalnej	2.1.1. Doradztwo merytoryczne dla wnioskodawców 2.1.2. Organizacja spotkań informacyjno-konsultacyjnych z mieszkańcami 2.1.3. Promocja obszaru LGD Zapilicze (wydawnictwa, projekty współpracy) 2.1.4. Doskonalenie pracowników biura LGD, zarządu i organu decyzyjnego (podnoszenie wiedzy i umiejętności)

W realizacji LSR zaplanowano **1 projekt współpracy** w ramach przedsięwzięcia **1.2.3 Infrastruktura turystyczna i rekreacyjna oraz 2.1.3 Promocja obszaru LGD Zapilicze**” Realizacja projektu wpisuje się w cel szczegółowy **1.2 Aktywizacja zawodowa społeczności lokalnej, 2.1 Animacja współpracy lokalnej** oraz będzie realizować **wskaźniki produktu: Liczba nowopowstałych lub zmodernizowanych miejsc infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej, liczba zrealizowanych projektów współpracy** oraz **wskaźniki rezultatu: Liczba osób korzystających z nowopowstałych miejsc infrastruktury turystyczno- rekreacyjnej, liczba projektów współpracy.**

W procesie formułowania celów i przedsięwzięć wykorzystane zostały następujące **metody partycypacji:**

(1) badania terenowe – prowadzone w okresie czerwiec-lipiec 2015; (2) badania fokusowe – wywiad z przedstawicielami samorządów lokalnych, przeprowadzony w siedzibie LGD; (3) dyskusja sokratejska w czasie grupowych spotkań w procesie budowy LSR; (4) rozmowy indywidualne w biurze LGD; (5) portal internetowy LGD; (6) spotkania grupowe w gminach (warsztaty).

Tabela 8. Cele, przedsięwzięcia, wskaźniki i źródła danych do ich obliczania

1.0	CEL OGÓLNY	1. WIELOKIERUNKOWY ROZWÓJ OBSZARU				
1.1.	CELE SZCZEGÓŁOWE	1.1 Aktywna i zintegrowana społeczność lokalna				
1.2.		1.2 Aktywna zawodowo społeczność lokalna				
		Wskaźnik oddziaływania dla celu ogólnego	Jednostka miary	Stan początkowy 2013 rok	Plan 2023 rok	Źródła danych/ sposób pomiaru
W 1.0	Zwiększenie zintegrowania społeczności lokalnej;		%	8300 = 100%	Wzrost w stosunku do roku bazowego 2013:	Dane z instytucji gminnych i dane beneficjentów:
					40 %	Dokumentacja imprez zorganizowanych przez grupy formalne i nieformalne;
						Info z UG nt. zwiększenia uczestnictwa mieszkańców w imprezach (wydane karty wstępu);
					3%	Zwiększenie uczestnictwa mieszkańców w wyborach samorządowych;
		%		4828		
		%		0	100%	Dokumentacja dot. korzystania z nowych obiektów kulturalnych, rekreacyjnych i turystycznych;
W 1.0	Wskaźnik % mieszkańców deklarujących odczucie wpływu rozwoju przedsiębiorstw na wzrost jakości życia mieszkańców		%	0	35%	Badanie społeczne na reprezentatywnej grupie 1000 mieszkańców

	Wskaźniki rezultatu dla celów szczegółowych	Jednostka miary	Stan początkowy 2013 rok	Plan 2023 rok	Źródła danych/ sposób pomiaru
W 1.1	Liczba utworzonych grup formalnych i nieformalnych	liczba	0	10	Dane beneficjentów, którzy otrzymali pomoc, rejestry organizacji
	Liczba osób, które uczestniczyły w zorganizowanych imprezach, spotkaniach, wystawach	liczba	0	950	Dane beneficjentów - listy obecności, obserwacje własne, wydane bilety/karty wstępu – ankiety konkursowe,
	Liczba osób, które otrzymały publikacje	liczba	0	800	Liczba (ewidencja) rozkolportowanych publikacji
	Liczba osób, które podniosły kompetencje - uzyskały certyfikat w ramach przeprowadzonego szkolenia	liczba	0	300	Dane beneficjentów – liczba (wykazy) zaświadczeń, certyfikatów
	Wzrost liczby osób odwiedzających zabytki i obiekty rekreacyjne, sportowe	%	500	30	Dane beneficjentów - sprawozdania
	Wzrost liczby osób korzystających z udoskonalonej w ramach operacji bazy społecznej	% wzrost w stosunku do roku bazowego o = 100%	100	15	Dane beneficjentów - sprawozdania, rejestry, (wykazy)
	Wzrost liczby kół zainteresowań	% wzrost w stosunku do roku bazowego o = 100%	10	20	Dane beneficjentów - sprawozdania, rejestry, (wykazy)
W 1.2	Liczba utworzonych miejsc pracy (średniorocznie w przeliczeniu na pełne etaty)	liczba	0	26	Dane beneficjentów - sprawozdania
	Liczba podmiotów uruchamiających (rozpoczynających) działalność gospodarczą	liczba	0	16	Dane z gmin, KRS, informacji beneficjentów

	Liczba podmiotów rozwijających działalność gospodarczą	liczba	0	11	Dane beneficjentów- sprawozdania
	Wzrost liczby osób korzystających z obiektów infrastruktury turystycznej- rekreacyjnej	%	1 000	15	Dane beneficjentów, dane własne LGD- sprawozdania, obserwacje
	Liczba osób korzystających z nowo powstałych miejsc infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej	liczba	0	1000	Dane beneficjentów, dane własne LGD- sprawozdania, obserwacje

PRZEDSIĘWZIĘCIA		Grupy docelowe	Sposób realizacji	Wskaźnik produktu				
				Nazwa	Jednostka miary	Wartość		Źródło danych/ sposób pomiaru
						Początkowa 2013 r.	Końcowa 2023 rok	
1.1.1	Tworzenie i wspieranie grup integracji społecznej (grupy formalne i nieformalne), w tym defaworyzowanych	Grupy nieformalne, stowarzyszenia, osoby defaworyzowane	Projekt grantowy	Liczba podmiotów, którym LGD udzieliło wsparcia	liczba	0	10	Dane beneficjentów, sprawozdania z realizowanych operacji
1.1.2	Kultywowanie i promocja kultury i tradycji	Społeczeństwo lokalne; Młodzież; Dzieci; Turyści;	Projekt grantowy, projekt wolnego wyboru	Liczba zorganizowanych wydarzeń, imprez o charakterze kulturalnym,	liczba	0	17	Dane beneficjentów, sprawozdania z realizowanych operacji
				Liczba wydanych publikacji w zakresie kultury i tradycji	liczba	0	10	
				Liczba doposażonych podmiotów działających w sferze kultury i tradycji	liczba	0	15	
				Liczba zabytków poddanych pracom konserwatorskim lub restauratorskim	liczba	0	2	

1.1.3	Podnoszenie świadomości tożsamości lokalnej i kompetencji społecznych mieszkańców, w tym w zakresie ochrony środowiska	Społeczeństwo lokalne; Młodzież; Dzieci	Projekt grantowy	Liczba przeprowadzonych szkoleń	liczba	0	6	Dane własne LGD - zaświadczenia
1.1.4	Organizacja przedsięwzięć kulturalnych i rekreacyjnych	Młodzież Dzieci	Projekt grantowy	Liczba zorganizowanych imprez sportowych i rekreacyjnych	liczba	0	8	Dane beneficjentów, sprawozdania z realizowanych operacji
1.1.5	Doskonalenie ogólnodostępnej bazy społecznej (kluby, świetlice)	Społeczeństwo lokalne Młodzież Dzieci	Projekt grantowy, projekt wolnego wyboru	Liczba wyposażonych obiektów	liczba	0	8	Dane beneficjentów, sprawozdania z realizowanych operacji
				Liczba wyremontowanych obiektów	liczba	0	8	Dane beneficjentów, sprawozdania z realizowanych operacji
1.2.2	Zakładanie lub rozwój przedsięwzięć gospodarczych	Przedsiębiorcy Osoby bezrobotne	Projekt wolnego wyboru	Liczba operacji polegających na rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa	liczba	0	11	Dane beneficjentów, sprawozdania z realizowanych operacji
				Liczba operacji polegających na utworzeniu nowego przedsiębiorstwa	liczba	0	16	
1.2.3	Dywersyfikacja dochodów w gospodarstwach rolnych (sprzedaż bezpośrednia, przetwórstwo, usługi)	rolnicy	Projekt wolnego wyboru	Liczba gospodarstw rolnych, w których zdywersyfikowano dochody	liczba	0	2	Dane beneficjentów, sprawozdania z realizowanych operacji

1.2.4	Infrastruktura turystyczna i rekreacyjna	Społeczeństwo lokalne; Młodzież; Dzieci; Turyści;	Projekty z wolnego wyboru	Liczba nowopowstałych lub zmodernizowanych miejsc infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej	liczba	0	27	Dane beneficjentów, sprawozdania, dokumentacja realizowanych operacji
SUMA				140				
2.0	CEL OGÓLNY	2. WSPARCIE INTELEKTUALNE ROZWOJU OBSZARU LGD						
2.1	CELE SZCZEGÓŁOWE	2.1 ANIMACJA WSPÓLPRACY LOKALNEJ						
		Wskaźnik oddziaływania dla celu ogólnego	Jednostka miary	Stan początkowy 2013 rok	Plan 2023 rok	Źródła danych/ sposób pomiaru		
W 2.0	Wzrost kompetencyjności społeczności lokalnej w zakresie przygotowania wniosków aplikacyjnych		Wzrost liczby ocen pozytywnych w stosunku do roku bazowego 2013 r.	20	400	Ocena własna beneficjentów, dane własne LGD – sprawozdania (ankieta ewaluacyjna), badanie społeczne		
W 2.0	Rozpoznawalność LGD „Zapilicze” w środowisku lokalnym		Wzrost liczby ocen pozytywnych w stosunku do roku bazowego 2013 r.	20	100	Dane własne biura LGD – badania ewaluacyjne		
		Wskaźniki rezultatu dla celów szczegółowych	Jednostka miary	Stan początkowy 2016 rok	Plan 2023 rok	Źródła danych/ sposób pomiaru		
W 2.1	Liczba osób, które otrzymały wsparcie w zakresie świadczonego doradztwa w biurze LGD		Liczba osób	0	200	Dane LGD - karty doradztwa		
	Liczba osób uczestniczących w spotkaniach informacyjno-konsultacyjnych		Liczba osób	0	500	Dane LGD - listy obecności ze spotkań,		
	Liczba osób zadowolonych ze spotkań przeprowadzonych przez LGD		Liczba osób	0	100	Dane LGD - ankieta		

	Liczba osób, które złożyły wnioski aplikacyjne	Liczba osób	0	50	Dane LGD
	Liczba projektów współpracy	Liczba projektów	0	1	Dane LGD
	Liczba osób, które poszerzyły wiedzę w ramach przeprowadzonych szkoleń, spotkań	Liczba osób	0	160	Dane LGD - certyfikaty
	Liczba przedstawicieli organów LGD i pracowników biura LGD, którzy podnieśli kwalifikacje	Liczba osób	0	20	Dane LGD, certyfikaty

Przedsięwzięcia		Grupy docelowe	Sposób realizacji	Wskaźnik produktu				
				nazwa	Jednostka miary	wartość		Źródło danych/ sposób pomiaru
						Początkowa 2013 rok	Końcowa 2023 rok	
2.1.1	Doradztwo merytoryczne dla wnioskodawców	Organizacje pozarządowe, osoby fizyczne, przedsiębiorcy, rolnicy, bezrobotni	Koszty bieżące, aktywizacja	Liczba podmiotów/osób, którym udzielono indywidualnego doradztwa	liczba	0	200	Dane LGD- karty doradztwa
2.1.2	Organizacja spotkań informacyjno-konsultacyjnych z mieszkańcami	Mieszkańcy terenu LGD,	Koszty bieżące, aktywizacja	Liczba spotkań informacyjno-konsultacyjnych LGD z mieszkańcami	Liczba	0	20	Dane LGD -
2.1.3	Promocja obszaru LGD „Zapilicze” (wydawnictwa, projekt współpracy)	Społeczność lokalna; turyści	Koszty bieżące, aktywizacja Projekt współpracy	Liczba wydanych tytułów, publikacji (4)	Liczba	0	4	Dane LGD
				Liczba zrealizowanych projektów współpracy	liczba	0	1	
2.1.4	Doskonalenie organów i pracowników biura LGD (podnoszenie wiedzy i umiejętności)	Pracownicy biura Organy LGD	Koszty bieżące, aktywizacja	Liczba szkoleń przeprowadzonych dla pracowników i organów LGD	liczba	0	8	Dane LGD
SUMA								232

VI. Sposób wyboru i oceny operacji

Przy opracowaniu kryteriów wyboru operacji kierowano się: (a) wytycznymi rozporządzenia nr 1303/2013, które określa generalne procedury wyboru i oceny operacji; (b) celami i przedsięwzięciami określonymi w LSR dla obszaru LGD „Zapilicze” (rozdział 5 LSR); (c) zaleceniami zamieszczonymi w poradniku MRiRW dla LGD opracowujących LSR. Założeniem obligatoryjnym jest, że wnioskowane operacje oceniane i wybierane do realizacji będą według ustalonych i zapisanych w LSR kryteriów.

Opracowane przez nas kryteria zostały podzielone na grupy: operacje w ramach tworzenia lub rozwijania działalności przedsiębiorczej, w tym tworzenia miejsc pracy oraz projekty konkursowe. **Wśród tych kryteriów są m.in.:** zgodność wnioskowanej operacji z celami LSR, doświadczenie w realizacji projektów współfinansowanych ze środków finansowych Unii Europejskiej, tworzenie przedsiębiorstwa, rozwój przedsiębiorstwa, tworzenie miejsc pracy, cele społeczne, cele gospodarcze, innowacyjność operacji, oddziaływanie na środowisko, wpływ na rozwój lokalny, oraz wykorzystanie zasobów lokalnych, przedsięwzięcia dotyczące ochrony środowiska, utylizacji odpadów, przywracanie środowisk zanieczyszczonych do publicznego użytku, a także kryterium wyboru operacji w zakresie infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej, kulturalnej preferujące operacje zlokalizowane w miejscowościach zamieszkałych przez mniej niż 5 tys. mieszkańców, gdyż na obszarze LGD znajduje się miasto powiatowe o wyższej liczbie mieszkańców. W kryteriach zawarto też wpływ wnioskowanych operacji na wzrost aktywności społecznej i zawodowej społeczności lokalnej oraz elementy związane z promocją LGD „Zapilicze”.

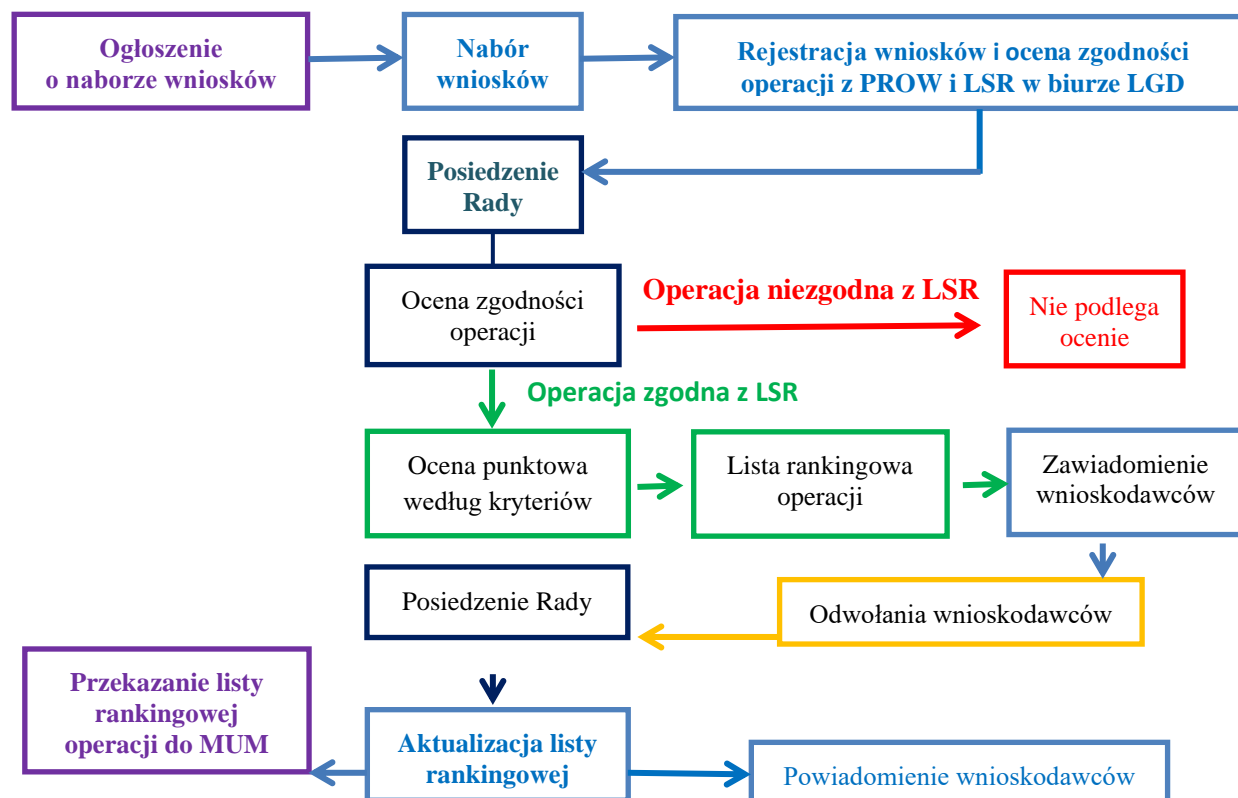
Do oceny przyjęto skalę punktową, co oznacza, iż każde kryterium wyznacza pewien zakres punktów będących odzwierciedleniem stopnia spełniania (lub niespełniania) określonych warunków. W podsumowaniu każdego zestawu kryteriów podane są trzy wielkości: maksymalna liczba punktów, jaką **można** uzyskać w ocenie wniosku, minimalna liczba punktów, jaką **należy** uzyskać, by spełnić minimum wyznaczone dla wstępnej akceptacji wniosku (formalnej zgodności w odniesieniu do wymagań) oraz trzecia wielkość – to liczba **faktycznie** uzyskanych punktów w procesie oceny. O wyborze danej operacji będzie decydować **największa liczba punktów** uzyskana w procesie oceny spośród wszystkich wnioskowanych projektów w danym zakresie operacji.

W kryteriach zwrócono szczególną uwagę na **innowacyjny charakter wnioskowanych operacji**. W tym celu zdefiniowano innowacyjność i przypisano temu kryterium skalę punktową w zależności od innowacyjnego charakteru na określonych obszarach LGD, na których będzie realizowana wnioskowana operacja. W odniesieniu do innych operacji w kryteriach oceny zwróciliśmy uwagę na wykorzystanie zasobów lokalnych (zasobów ludzkich, bogactw naturalnych i dziedzictwa lokalnego), a także do uwzględniania w planowanych operacjach kapitału ludzkiego z grup defaworyzowanych. W kryteriach oceny wzięliśmy także pod uwagę **zintegrowanie** wnioskowanej operacji z celami i przedsięwzięciami LSR, a także zintegrowanie z sobą dwu lub więcej zaplanowanych w LSR przedsięwzięć lub celów. Istotnym kryterium jest integracja działań podejmowanych we **współpracy** z innymi wnioskodawcami. Takie podejście do kryteriów oceny jest **spójne** z zaplanowanymi w LSR wskaźnikami produktu, rezultatu i oddziaływania, a więc już na etapie oceny aplikacji o wsparcie operacji przybliży nas do osiągnięcia zaplanowanych efektów wdrażania LSR.

Zgodnie z zaleceniami cały proces oceny wnioskowanych operacji prowadzony będzie w oparciu o ustalone **procedury**. Procedury te zawierają przejrzysty podział zadań i zakres odpowiedzialności poszczególnych organów LGD w procesie oceny, organizację naborów wniosków (w tym m.in. tryb ogłaszania, czas trwania naborów, miejsce składania wniosków), opis sposobu oceny zgodności wnioskowanych operacji z LSR i zasadami wyboru (według kryteriów ilościowych i jakościowych), w tym określenie sposobu wyboru operacji w przypadku uzyskania przez dwie lub więcej takiej samej liczby punktów, w przypadku, gdy limit finansowy nie pozwala na dofinansowanie wszystkich. Procedury te w sposób precyzyjny określają tok postępowania w całym procesie oceny i przyznawania środków na realizację wnioskowanych operacji wraz z procesem komunikowania się z wnioskodawcami, wykorzystując w tym celu **transparentność** postępowania i informowania. Wyniki ocen będą umieszczane na portalu internetowym LGD „Zapilicze”, a wnioskodawcy będą informowani indywidualnie drogą pocztową (listem poleconym za potwierdzeniem odbioru).

Opracowane przez nas procedury zakładają możliwość wystąpienia ewentualnych **protestów** wnioskodawców i w związku z tym zawierają także procedury postępowania w przypadku wątpliwości lub braku zgody wnioskodawcy z uzyskaną oceną jego projektu. Procedury postępowania w procesie oceny wniosków prezentuje schemat 2. Natomiast **kryteria oceny operacji oraz procedury postępowania, a także zasady wprowadzania ewentualnych zmian i procedury składania protestu** stanowią odrębne dokumenty towarzyszące LSR (załącznik nr 9 do wniosku – Regulamin Rady Decyzyjnej).

Schemat 2. Procedury postępowania w ocenie operacji przez LGD „Zapilicze”

Zarówno kryteria oceny wnioskowanych operacji, jak i procedury postępowania są jawne i zostaną upublicznione poprzez zamieszczenie ich na portalu LGD „Zapilicze”, a ich ewentualne zmiany dokonywane będą wyłącznie w uzasadnionych przypadkach konsultowane ze społecznością lokalną, organami LGD „Zapilicze” i Mazowieckiego Urzędu Marszałkowskiego. Zmiany procedur i kryteriów wyboru operacji będzie dokonywał zarząd LGD. Poddawane są one konsultacjom społecznym dając tym samym możliwość wnoszenia uwag. Następnie Prezes LGD „Zapilicze” zwołuje zarząd, na który przedstawia propozycje zmiany kryteriów. Zarząd analizuje i akceptuje ostateczną wersję zmienionych kryteriów. Kryteria oceny zgodności operacji z LSR oraz kryteria oceny operacji według lokalnych kryteriów wyboru przyjmowane są uchwałą zarządu.

Opracowane przez nas kryteria są adekwatne do diagnozy oraz ściśle powiązane ze wskaźnikami produktu i rezultatu. Biuro LGD „Zapilicze” posiada rejestr interesów i zatwierdzone uchwałą Walnego Zgromadzenia zasady wyłączenia z głosowania przy konflikcie interesów. W ramach realizacji LSR, LGD będzie prowadzić rejestr interesów członków organu decyzyjnego, pozwalający na identyfikację charakteru powiązań z wnioskodawcami projektów.

W ramach LSR planujemy realizować **projekty grantowe**, na które pomoc wsparcia dla grantobiorców przewidujemy w 100%. Wysokość pomocy na jedną operację szacujemy od 5 do 25 tys. zł. Projekty grantowe będą realizować wszystkie zaplanowane cele poza **1.2 Aktywizacją zawodową społeczności lokalnej**, które to będą realizowane poprzez projekty wolnego wyboru zgodnie z załącznikiem nr 3 do LSR (Plan działania). W związku ze wsparciem dla operacji z zakresu podejmowania działalności gospodarczej planuje się, iż wnioskodawca będzie mógł się ubiegać o premie w wysokości 60 000zł. Natomiast na operacje z zakresu rozwoju działalności gospodarczej przewiduje się, że beneficjent będzie mógł otrzymać pomoc do 250 tys. zł, co stanowi 70% kosztów kwalifikowanych. Zastosowanie tak szerokiego limitu określiły **konsultacje społeczne**, które pokazały, że pomysły wnioskodawców będą dotyczyły różnych rodzajów form działalności gospodarczej, a tym samym różnych kwot wsparcia. Możliwość określenia potrzebnej kwoty (w ramach limitu) przez samego wnioskodawcę pozwoli na **bardziej efektywne wykorzystanie środków** przeznaczonych na rozwijanie działalności gospodarczej.

W określaniu sposobu wyboru i oceny operacji oraz ustalaniu kryteriów wyboru wykorzystano następujące **metody partycypacyjne**: (1) badania terenowe; (2) dyskusje grupowe w czasie spotkań konsultacyjnych; (3) rozmowy indywidualne w biurze LGD; (4) warsztaty organu decyzyjnego w zakresie procedur wyboru operacji.

VII. Plan działania

Plan działania jest ściśle powiązany z *rozdziałem 5 – Cele i wskaźniki*. Zgodnie z wytycznymi, harmonogram działań opracowany został z uwzględnieniem trzech okresów wdrażania LSR, a mianowicie: 2016-2018, 2019-2021 i 2022-2023. Plan działania jest w sposób logiczny powiązany z określonymi wcześniej celami ogólnymi, szczegółowymi i przedsięwzięciami oraz wskaźnikami, jakie mamy osiągnąć w okresie wdrażania LSR, a więc ma **bezpośredni związek z wyszczególnionymi tam celami i przedsięwzięciami**.

Dla przedsięwzięć zaplanowanych do realizacji w więcej niż jednym etapie, osiągnięcie określonego wskaźnika zaplanowaliśmy na ściśle określonym poziomie w poszczególnych etapach wdrażania LSR. Oznacza to, że na poszczególnych etapach poziom osiągania wskaźnika produktu określony jest liczbowo oraz narastająco pokazana jest wartość procentowa tego wskaźnika. W odniesieniu do budżetu, który wspiera realizację określonego przedsięwzięcia postąpiliśmy identycznie, tzn. w przypadku przedsięwzięć realizowanych w wielu etapach, budżet podzielony został stosownie do zaplanowanego poziomu wskaźników na poszczególnych etapach wdrażania.

W podejściu do określania wielkości i wartości wskaźników na poszczególnych etapach wdrażania LSR kierowaliśmy się: po pierwsze, możliwościami osiągania wskaźników poszczególnych celów i przedsięwzięć na obszarze LGD „Zapilicze” na wyznaczonych etapach; po drugie, założeniami minimalnych osiągnięć wskaźników produktu i wartościami budżetu przeznaczanego na osiąganie tych wskaźników określonymi na poziomie krajowym.

W sumie zaplanowaliśmy dla celu ogólnego 1: *Wielokierunkowy rozwój obszaru* – 8 przedsięwzięć, o wartości wsparcia finansowego 4 750 000,00 zł. Dla celu ogólnego 2: *Wsparcie intelektualne rozwoju obszarów wiejskich* – 4 przedsięwzięcia, o wartości wsparcia finansowego 194 750,00 zł.

Opracowany **budżet jest w bezpośredni sposób powiązany z celami i przedsięwzięciami zapisanymi w planie działania. Harmonogram osiągnięcia poszczególnych wskaźników produktu oraz realizacji budżetu LSR jest racjonalny.**

Plan działania w układzie tabelarycznym, zawierający wykaz celów ogólnych, szczegółowych i przedsięwzięć oraz wskaźników, a także wartości i źródeł wsparcia finansowego na poszczególnych etapach wdrażania LSR stanowi załącznik nr 3 do LSR. **Przedsięwzięcia zaplanowane w LSR realizują cele dotyczące RLKS i przypisano im niektóre, adekwatne wskaźniki ujęte w programach:**

- cele i wskaźniki są zbieżne z trzema celami przekrojowymi PROW (ochrona środowiska, przeciwdziałanie zmianom klimatu, innowacyjność);
- kryteria wyboru oraz wskaźniki LSR zapewniają bezpośrednie osiągnięcie wskaźników dla tych przekrojowych celów.

Zaplanowaliśmy realizację jednego projektu współpracy, który wpisuje się w cel szczegółowy 1.2 Aktywizacja zawodowa społeczności lokalnej oraz 2.1 Animacja współpracy lokalnej oraz realizuje wskaźniki rezultatu: liczba osób korzystających z nowopowstałych miejsc infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej, liczba projektów współpracy.

VIII. Budżet LSR

Budżet LGD „Zapilicze” wynosi ogółem 6 032 500,00 zł, w tym na realizację LSR 4 750 000,00 zł, co stanowi 78,7% ogółu środków finansowych przeznaczonych w budżecie na wdrażanie LSR w latach 2014-2020. W ogólnej kwocie przeznaczonej na realizację operacji w ramach LSR 63,6% stanowią środki finansowe pochodzące z EFRROW, 24,7% środki z budżetu państwa, a pozostałe 11,6% to środki własne. Szczegółowy budżet i plan finansowy zawierają dane tabeli 9 i 10.

Tabela 9. Budżet LSR 2014-2020 realizowanej przez LGD „Zapilicze”

Źródło i zakres wsparcia	Wsparcie finansowe / PROW (EUR)
Realizacja LSR (art. 35, ust. 1, lit. b, rozporządzenia nr 1303/2013)	1 305 000,00
Współpraca (art. 35, ust. 1, lit. c, rozporządzenia nr 1303/2013)	23 750,00
Koszty bieżące (art. 35, ust. 1, lit. d, rozporządzenia nr 1303/2013)	271 937,50
Aktywizacja (art. 35, ust. 1, lit. e, rozporządzenia nr 1303/2013)	24 937,50

Razem wsparcie finansowe (zł)**1 508 125,00**

Tabela 10. Plan finansowy w zakresie poddziałania 19.2. PROW 2014-2020 – wdrażanie operacji w ramach LSR (EUR)

Wyszczególnienie	Wkład EFRROW	Budżet państwa	Wkład własny	Razem
Beneficjenci inni niż jednostki sektora finansów publicznych	588 577,50	336 422,50	0,00	925 000,00
Beneficjenci będący jednostkami sektora finansów publicznych	241 794,00	0,00	138 206,00	380 000,00
Razem (EUR)	830 371,50	336 422,50	138 206,00	1 305 000,00

Opracowany budżet jest adekwatny do celów i przedsięwzięć zaplanowanych do realizacji w LSR 2014-2020. Na realizację operacji zaplanowanych w ramach celu ogólnego nr 1: Wielokierunkowy rozwój obszaru, zaplanowano środki przeznaczone na realizację LSR zgodnie z art. 35, ust. 1, lit. b, rozporządzenia nr 1303/2013 w kwocie 4 750 000,00 zł. Natomiast na operacje zaplanowane w ramach celu nr 2: Wsparcie intelektualne rozwoju obszaru LGD zaplanowano ogółem 194 750,00 tys. zł, w tym środki przeznaczone na współpracę w kwocie 95 000,00 tys. zł (zgodnie z art. 35 ust.1 lit. c rozporządzenia nr 1303/2013), oraz środki finansowe na aktywizację w kwocie 99 750,00 tys. zł (zgodnie z art. 35, ust. 1, lit. e, rozporządzenia nr 1303/2013). Zaangażowanie środków własnych uwzględniono w kryteriach oceny i zaplanowano przyznawanie określonych wartości punktowych za spełnianie tych kryteriów.

IX. Plan komunikacji

W procesie budowy i wdrażania LSR niezbędnym warunkiem jest sprawna i efektywna komunikacja. Niezwykle ważną cechą komunikacji jest jej obustronność, a więc komunikacja na linii LGD „Zapilicze” – społeczność lokalna – LGD „Zapilicze”. Takie podejście do procesu komunikowania oznacza, że otrzymujemy informację zwrotną, świadczącą o efektach komunikowania.

Budując plan komunikowania zdecydowaliśmy, że **kluczowym celem komunikowania** będzie aktywizacja społeczności lokalnej wokół wspólnego celu, jakim jest rozwój lokalny poprzez włączanie się w realizację przedsięwzięć zaplanowanych w LSR oraz budowanie pozytywnego wizerunku LGD „Zapilicze”, która tym rozwojem kieruje.

Cele główne planu komunikacji wpisują się w cel kluczowy – nadrzędny, ale uwzględniają cele ogólne LSR, realizacji których podporządkowane będą działania komunikacyjne. W odniesieniu do LGD „Zapilicze” działania komunikacyjne związane będą ściśle z dwoma celami ogólnymi LSR. Opis planu komunikacji prezentujemy w układzie: cel ogólny LSR, podporządkowany mu cel komunikacyjny, adresaci działań komunikacyjnych, środki i działania komunikacyjne, efekty tych działań i wskaźniki. Zakładamy, że wskaźniki będą spójne ze wskaźnikami produktu określonymi w **planie działania** i podane w formie mierzalnej. Niemniej są tam także określone wskaźniki, których zmierzyć nie możemy, np. zmiany w postawach obywatelskich, lecz spodziewamy się, że korzystne zmiany w postawach obywatelskich wpłyną na wzrost potencjału kapitału społecznego.

Wśród celów szczegółowych w planie komunikacji określiliśmy: okresowe informowanie społeczności lokalnej o stanie realizacji LSR, wsparcie informacyjne potencjalnych beneficjentów w przygotowania wniosków aplikacyjnych i pozyskiwania środków finansowych z UE, informacja z elementami edukacyjnymi skierowana do określonych grup docelowych włączonych w proces wdrażania LSR, popularyzowanie i promocja efektów realizacji projektów innowacyjnych, prezentacja sukcesów we wdrażaniu LSR, bieżące informowanie o wszystkich ewentualnych zmianach w LSR.

Grupy docelowe, do których kierowane będą poszczególne działania komunikacyjne wynikają z LSR. Wśród tych grup są: społeczność lokalna i wchodzące w jej skład grupy społeczne oraz grupy defaworyzowane; faktyczni i potencjalni beneficjenci, w tym m.in. przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe, jednostki samorządu terytorialnego; inni partnerzy społeczni i gospodarczy, w tym lokalne organizacje turystyczne, grupy młodzieżowe; osoby 50+, osoby bez kwalifikacji zawodowych, osoby zamierzające podjąć pracę po dłuższej przerwie spowodowanej wychowywaniem dzieci. Specyficznymi grupami docelowymi, które w zasadzie będą kanałami komunikacji są media lokalne i grupy

opiniotwórcze (w tym m.in. eksperci z dziedziny gospodarki, polityki regionalnej, naukowcy, decydenci). W opracowanym przez nas planie komunikacji nie wyodrębniamy tych specyficznych grup, ale zaznaczamy ich rolę w tym procesie.

Przy doborze **środków i narzędzi komunikacji** uwzględniliśmy zarówno cel komunikowania, grupę docelową, jak i zakładany efekt. Nie bez znaczenia była tu też nasza wiedza i doświadczenie wynikające z okresu wdrażania poprzednich strategii, podczas którego wykorzystywaliśmy różne środki informacyjne i promocyjne i wiemy, które z nich sprawdzają się najlepiej na obszarze naszej LGD. Ponadto wzięliśmy pod uwagę potrzeby informacyjne społeczności lokalnej wyrażone w prowadzonych badaniach w ramach diagnozy obszaru. Zdecydowaliśmy, że do ogółu społeczności lokalnej najbardziej odpowiednim metodą komunikowania będą **kampanie informacyjno-promocyjne**, ponieważ ich celem będzie szeroka informacja i promocja LSR i zaplanowanych w niej przedsięwzięć oraz kryteriów i procedury oceny wniosków aplikacyjnych. W kampaniach tych głównymi środkami przekazu będą **spotkania bezpośrednie** oraz środki masowego przekazu, w tym prasa lokalna. Innym środkiem będą **portale internetowe** LGD i podmiotów wchodzących w skład obszaru LGD „Zapilicze”, **portale społecznościowe (Facebook)**, które poza podstawowymi informacjami będą prezentować wszystkie dokumenty związane z wdrażaniem LSR. Ponadto na portalach internetowych będą zamieszczane inne bieżące informacje, np. o terminach naboru wniosków aplikacyjnych, planowanych konkursach, rodzajach projektów itp., wraz z danymi kontaktowymi pracowników biura LGD, którzy mogą udzielić doradztwa odnośnie przygotowania wniosku. Uzupełnieniem kampanii będą materiały informacyjne i promocyjne. Ponadto **seminaria i spotkania warsztatowe** kierowane głównie do potencjalnych beneficjentów, informacje i doradztwo merytoryczne dla wnioskodawców. Niektóre informacje zamieszczane na portalach internetowych będą miały formę interaktywną, co jest **do pewnego stopnia nowatorskie** na obszarze naszej LGD, ale równocześnie będzie elementem pozyskiwania przez nas informacji zwrotnej. Bardzo dobrym środkiem informacyjno-promocyjnym – sprawdzonym już w poprzednich okresach – będą **okazjonalne imprezy masowe** zarówno te organizowane przez LGD „Zapilicze”, jak i uczestnictwo LGD w podobnych imprezach organizowanych przez inne podmioty społeczne i gospodarcze regionu.

Szczegółowy plan komunikacji zawierający opis działań komunikacyjnych, grupy docelowe, stosowane metody, środki i narzędzia komunikacji oraz harmonogram działań komunikacyjnych, został zaprezentowany w formie załącznika nr 5. Natomiast pełny dokument planu komunikowania znajduje się w biurze LGD i **jest dokumentem towarzyszącym LSR.**

W odniesieniu do budowy planu komunikowania wykorzystano następujące **metody partycypacyjne**: (1) badania terenowe prowadzone w ramach diagnozy sytuacji; (2) dyskusje grupowe w czasie spotkań konsultacyjnych; (3) rozmowy indywidualne w biurze LGD; (4) portal internetowy LGD „Zapilicze”; (5) portal społecznościowy (Facebook).

X. Innowacyjność

W całym procesie budowy LSR dla obszaru „Zapilicze” zastosowaliśmy obligatoryjne podejście oddolne, czyli partycypacji społecznej. W procesie tym wykorzystaliśmy powszechnie znane i praktykowane metody, co do których byliśmy przekonani, że przyniosą nam spodziewane efekty, ponieważ okazały się skuteczne już w poprzednich okresach, zarówno w procesach budowy, jak i wdrażania poprzednich strategii. Ale postawiliśmy także na innowacyjność, a więc włączyliśmy metody, które do tej pory nie były stosowane przez nas na obszarze naszego działania (lub też były stosowane, ale w ograniczonym zakresie). Do tych metod włączyliśmy m.in. **badania fokusowe (zogniskowany wywiad grupowy)**, które zostały zastosowane w badaniu liderów społeczności lokalnej dotyczącym m.in. identyfikacji grup defaworyzowanych, określaniu problemów i potrzeb tych grup i społeczności lokalnej jako całości oraz metod włączania grup defaworyzowanych. Przeprowadziliśmy szereg **spotkań warsztatowych**, których celem były specyficzne elementy budowy LSR, m.in. budowa matrycy logicznej problemów, ich przyczyn i formułowania celów, przedsięwzięć. W czasie spotkań warsztatowych wykorzystaliśmy technikę **budowania konsensusu**, szczególnie na etapie formułowania celów i przedsięwzięć. Dzięki zastosowaniu tej techniki, uczestnicy spotkań warsztatowych nabyli umiejętności, które – jesteśmy przekonani – będą wykorzystywane w przyszłości w aktywnej działalności społecznej i budowie społeczeństwa obywatelskiego. W czasie spotkań warsztatowych wykorzystywana była także **dyskusja sokratejska** – metoda wykorzystana szczególnie na etapie dyskusji efektów diagnozy obszaru i analizy SWOT oraz czynne włączenie szerokiej społeczności lokalnej w dyskusję nad analizą SWOT. **Nowatorskim podejściem** był sposób opracowania analizy SWOT, w którym wykorzystaliśmy ocenę punktową każdego ze zidentyfikowanych czynników wpływających na rozwój obszaru, a także głębsza analiza porównawcza czynników przeciwstawnych (w budowie strategii w poprzednich okresach ograniczaliśmy się

wyłącznie do identyfikacji czynników pozytywnych i negatywnych). **Nowatorskim podejściem** było wprowadzenie już na etapie budowy LSR **komunikacji dwustronnej**, poprzez **portal społecznościowy** (Facebook) i wprowadzenie na portalu internetowym LGD **zakładki**, gdzie zamieszczane były informacje o postępach w budowie LSR i zachęcanie do włączenia się w ten proces społeczności lokalnej.

W odniesieniu do **kryteriów innowacyjności w procesie wdrażania LSR** zdecydowaliśmy, że innowacyjny charakter wnioskowanych operacji będzie premiowany punktami. W tym celu wśród jednym z kryteriów oceny wnioskowanych operacji ustanowiliśmy właśnie **innowacyjność**. Aby uznać wnioskowaną operację za innowacyjną, powinna ona dotyczyć ochrony środowiska lub przeciwdziałania zmianom klimatycznym lub zwalczania ubóstwa i wyłączenia społecznego, a więc uwzględniać przynajmniej jedną ze zidentyfikowanych grup defaworyzowanych. Operacja taka, aby zostać uznana za innowacyjną powinna w sposób niestandardowy wykorzystywać zasoby lokalne. Generalnie operacja taka powinna nosić **cechy innowacyjności w odniesieniu do terytorium** (całego obszaru LGD, gminy lub nawet sołectwa), **w odniesieniu do organizacji** (wpieranie współpracy podmiotów) i **w odniesieniu do zasobów lokalnych**.

Treści zamieszczone w tym rozdziale znajdują odniesienie praktycznie w całym dokumencie LSR, dokumentach towarzyszących oraz dokumentach będących załącznikami do LSR. Odniesienie treści dotyczących procesu budowy strategii znajdziemy szczególnie w rozdziale 4: Analiza SWOT, rozdziale 5: Cele i wskaźniki, rozdziale 2: Partycypacyjny charakter LSR. Odniesienie treści dotyczących procesu wdrażania LSR znajdziemy głównie w rozdziale 6: Sposób wyboru i oceny operacji oraz sposób ustanawiania kryteriów wyboru, a także w rozdziale 9: Plan komunikacji.

XI. Zintegrowanie

Lokalna strategia rozwoju LGD „Zapilicze” jako spójny zestaw operacji mających na celu osiągnięcie lokalnych celów i potrzeb, przyczynia się do osiągnięcia celów UE odnośnie inteligentnego, zrównoważonego i sprzyjającego włączeniu społecznemu wzrostu. Zintegrowany charakter LSR pozwoli na wykorzystanie endogenicznego potencjału terytorium, jego zasobów i wiedzy. Umożliwi realizację interwencji ukierunkowanych na wyzwania rozwojowe, a jednocześnie precyzyjnie dostosowanych do lokalnych uwarunkowań.

Zintegrowany charakter LSR oznacza **komplementarność LSR z dokumentami strategicznymi** gmin wchodzących w skład LGD „Zapilicze”, dokumentami strategicznymi powiatu białobrzskiego oraz województwa mazowieckiego. A więc przede wszystkim spójność zbioru operacji zaplanowanych do realizacji w ramach LSR z przedsięwzięciami związanymi z rozwojem obszaru zaplanowanymi w wymienionych dokumentach strategicznych.

Oceniając stopień zintegrowania analizie poddaliśmy 8 dokumentów strategicznych (planistycznych). W odniesieniu do gmin były to aktualne dokumenty strategiczne rozwoju gmin. W odniesieniu do powiatu białobrzskiego strategia rozwoju powiatu na lata 2008-2018. Natomiast w odniesieniu do województwa mazowieckiego strategia rozwoju województwa mazowieckiego do roku 2020. W analizie tej zdecydowaliśmy się na badanie komplementarności naszej LSR z innymi dokumentami strategicznymi regionu na poziomie celów, a w przypadku strategii rozwoju województwa na poziomie kierunków rozwoju. Przeprowadzona analiza wykazała komplementarność celów naszej LSR z celami i kierunkami rozwoju zawartymi w dokumentach strategicznych i planistycznych powiatu białobrzskiego i województwa mazowieckiego oraz sześciu gmin wchodzących w skład obszaru LGD „Zapilicze”. Analiza porównawcza zamieszczona została w tabeli 11.

W odniesieniu do integracji zasobów i podmiotów zdecydowaliśmy, że ujmemy tę integrację, jako jedno z kryteriów oceny i wyboru wnioskowanej operacji. Dla przykładu w ramach realizacji celu szczegółowego **1.2: Aktywizacja zawodowa społeczności lokalnej**”, który będzie realizowany poprzez przedsięwzięcia takie jak: **1.2.2: Zakładanie i rozwój przedsięwzięć gospodarczych**, czy **1.2.3: Dywersyfikacja dochodów w gospodarstwach rolnych**, dojdzie do integracji i współpracy różnych branż działalności gospodarczej np. sektora rolnictwa, handlu, transportu czy różnego rodzaju usług. W ramach naboru na operacje polegające na podejmowaniu działalności gospodarczej jednym z kryteriów jest zintegrowanie i współpraca podmiotów z różnych sektorów.

W ramach realizacji celu **1.2.4: Infrastruktura turystyczna i rekreacyjna**, poza zintegrowaniem wielu branż zapewnia też zintegrowanie sektorów. W realizację większości przedsięwzięć realizowanych w ramach LSR LGD „Zapilicze” zaangażowane będą podmioty publiczne, prowadzące działalność gospodarczą jak i społeczne. Powstała w ramach celu infrastruktura turystyczna i rekreacyjna służyć będzie mieszkańcom obszaru LGD. Głównie to organizacje społeczne są podmiotami, które przyczyniają się do efektywnego wykorzystania tej bazy poprzez rozwijanie aktywności rekreacyjnej różnych grup społecznych. Wszystkie zaplanowane przedsięwzięcia mają zintegrowany charakter, gdyż ujawniają powiązania pomiędzy działaniami podmiotów z różnych sektorów oraz

przyczyniają się do wielokierunkowego rozwoju obszaru, jak i również do wykorzystania lokalnych zasobów oraz zwiększenia aktywności i zintegrowania społeczności, jak również rozwoju turystyki. Zaplanowane operacje w ramach realizacji LSR wpisują się w zachowanie i wykorzystanie lokalnych zasobów przyrodniczych, historycznych i kulturowych w zrównoważonym rozwoju obszaru. Poziom społeczny związany jest z integracją oraz szerokim udziałem wszystkich mieszkańców powiatu białobrzeskiego na rzecz realizacji LSR. Najwyraźniejsza integracja wykorzystania owych zasobów jest w realizacji przedsięwzięć zapisanych w ramach celu ogólnego **1: Wielokierunkowy rozwój obszaru.**

Tabela 11. Zintegrowanie celów LSR z celami gmin obszaru LGD „Zapilicze”

LSR „Zapilicze”	Gminy						Powiat białobrzegi	Województwo mazowieckie
	Białobrzegi	Promna	Radzanów	Stara Błotnica	Stromiec	Wyśmierzyce		
Zintegrowanie / zgodność celów								
Lokalna Strategia Rozwoju LGD „Zapilicze” na lata 2014-2020	Strategia Rozwoju Gminy Białobrzegi na lata 2011-2022	Strategia Rozwoju Gminy Promna na lata 2004-2019	Strategia Rozwoju Gminy Radzanów na lata 2006-2017	Strategia Rozwoju Gminy Stara Błotnica na lata 2004-2019	Strategia Rozwoju Gminy Stromiec na lata 2004-2019	Strategia Rozwoju Gminy Wyśmierzyce na lata 2008-2015	Strategia Rozwoju Lokalnego Powiatu Białobrzegi na lata 2008-2018	Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2020
Cel ogólny 1: Wielokierunkowy rozwój obszaru Cel szczegółowy 1.1: Aktywna i zintegrowana społeczność lokalna	Cel strategiczny: Turystyka; Promocja gminy jako miejsca przyjaznego mieszkańcom i turystom; Wykorzystanie walorów przyrodniczych gminy przy tworzeniu warunków wypoczynku i rozrywki	Cel strategiczny III: Wykorzystanie walorów gminy dla rozwoju turystyki	Cel strategiczny: Rozwój turystyki, sportu i rekreacji Cel operacyjny 1: Tworzenie bazy turystycznej	Cel strategiczny III: Wykorzystanie walorów gminy dla rozwoju przedsiębiorczości oraz turystyki	Wykorzystanie walorów turystyczno-rekreacyjnych gminy dla jej rozwoju (poprawa estetyki gminy)	Cel strategiczny I: Bogactwo natury oraz walory lokalnej kultury przystania dla przybyszów Cel operacyjny 1.1: Tworzenie i promocja nowych atrakcji i działań kulturalnych wizytówka miasta i gminy	Cel strategiczny I: Walory przyrodniczo-kulturowe krajobrazu nadpilickiego doskonałym miejscem na wypoczynek i rekreację. Cel operacyjny 3.2: Wspieranie inicjatyw lokalnych krokiem do rozwoju społeczeństwa obywatelskiego	Kierunki działania 5.3: Promocja i zwiększenie atrakcyjności turystycznej i rekreacyjnej regionu w oparciu o walory środowiska przyrodniczego i dziedzictwa kulturowego
Cel szczegółowy 1.2: Aktywna zawodowo społeczność	Cel strategiczny – Społeczeństwo Propagowanie wśród aktualnych	Cel strategiczny II: Poprawa poziomu życia w gminie	Cel strategiczny: Rozwój przedsiębiorczości Cel operacyjny: Tworzenie	Cel strategiczny II: Poprawa poziomu życia w gminie Stara Błotnica	Cel operacyjny 9.3: Sfera gospodarcza Stworzenie sprzyjającej	Cel strategiczny II: Rozwój i konkurencyjność lokalnej przedsiębiorczości	Cel strategiczny II: Rozwój sektora przedsiębiorczości gwarancja na wzrost	Kierunki działań 1.3: Wzrost zatrudnienia w regionie i

lokalna	przedsiębiorców w możliwości pozyskania środków UE, w ramach których będą mogli uzyskiwać dotację przy utworzeniu nowych miejsc pracy: Cel strategiczny – Gospodarka: Wspieranie inicjatyw prowadzących do utworzenia nowych miejsc pracy	Promna	nowych miejsc pracy		atmosfery dla rozwoju sektora małych i średnich przedsiębiorstw	Cel operacyjny 2.3: Aktywizacja osób bezrobotnych i odchodzących z rolnictwa	gospodarczy regionu białobrzeskiego Cel operacyjny 2.3: Podejmowanie działań ułatwiających osobom bezrobotnym zdobycie nowych umiejętności i aktywne poszukiwanie pracy	przeciwdziałanie bezrobociu
Cel ogólny 2: Wsparcie intelektualne rozwoju obszaru LGD; Cel szczegółowy 2.1: Animacja współpracy lokalnej	Cel strategiczny Społeczeństwo Budowa świadomego społeczeństwa zdolnego do samodzielnych wyborów w ważnych kwestiach dla Polski, powiatu, województwa i gminy	Cel operacyjny: Gmina atrakcyjnym partnerem	Cel strategiczny: Rozwój i doskonalenie infrastruktury technicznej i społecznej Cel szczegółowy: Aktywizacja mieszkańców gminy	Cel strategiczny: Dobrze funkcjonująca baza infrastruktury społecznej będzie zachętą dla gości odwiedzających gminę	Cel operacyjny 9.2: Infrastruktura techniczna Konieczne podjęcie działań o wsparcie inwestycji z funduszy zewnętrznych oraz współpraca z instytucjami	Cel strategiczny III: Wysoki standard życia społeczności lokalnej	Cel strategiczny III: Wzrost standardu życia mieszkańców wraz z zaspokojeniem ich wszystkich potrzeb Cel operacyjny 3.2: Wspieranie inicjatyw lokalnych krokiem do rozwoju społeczeństwa obywatelskiego	Kierunek działania 4.3: Wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich

XII. Monitoring i ewaluacja

Monitoring to proces systematycznego gromadzenia informacji ilościowych i jakościowych dotyczących zarówno funkcjonowania LGD „Zapilicze”, jak i stanu realizacji LSR, w którym stosowane są kryteria rzeczowe i finansowe. Natomiast **ewaluacja** to proces systematycznego badania wartości lub wybranych cech planu działania za pomocą wcześniej określonych kryteriów. A zatem celem monitoringu jest ocena skuteczności wdrażania LSR, a celem ewaluacji jest ocena rzeczywistych (on-going) lub spodziewanych (ex-post) efektów realizacji LSR.

Monitoring ma służyć przede wszystkim organom LGD „Zapilicze” (zarządowi, radzie i pozostałym członkom) do bieżącej obserwacji jak przebiega realizacja planu działania w procesie wdrażania LSR. W komfortowej sytuacji znajdziemy się, gdy wyniki monitoringu okażą się pozytywne, tzn. wykażą, że proces ten przebiega prawidłowo. Jednak w sytuacji, gdy monitoring wykaże jakiegokolwiek nieprawidłowości, organy LGD będą zmuszone do interwencji i wprowadzenia niezbędnych zmian, zarówno w odniesieniu do sposobu działania LGD, jak i ewentualnych zmian w samej LSR.

W procesie monitorowania przestrzegać będziemy ustalonych zasad i procedur odnośnie przedmiotu monitorowania, czasu prowadzenia monitoringu, źródeł, z których będziemy czerpać dane i informacje o przebiegu wdrażania LSR, a także rodzaju i formy opracowania wyników monitoringu. A oto te zasady:

- (1) Przedmiot monitorowania: zgodnie z planem monitoringu;
- (2) Czas prowadzenia monitoringu: zgodnie z planem i harmonogramem monitoringu;
- (3) Źródła danych do prowadzenia monitoringu: zgodnie z planem monitoringu;
- (4) Rodzaj i forma opracowania wyników monitoringu: raport wewnętrzny wraz wnioskami.

Ewaluacja ma służyć ocenie rezultatów wdrażania LSR, a więc porównywaniu na ile osiągnięte rezultaty są zgodne z zaplanowanymi i jak długo będą one oddziaływać na dalszy rozwój obszaru.

W procesie ewaluacji – podobnie jak w monitoringu – postępować będziemy według zasad i sposobu jej prowadzenia. A więc:

- (1) Odpowiedzialność za ewaluację: zarząd LGD „Zapilicze” (wykonawcy: ewaluacja okresowa – zarząd i komisja rewizyjna, natomiast ewaluacja końcowa oceniająca rezultaty wdrażania LSR – wykonana przez ekspertów zewnętrznych)
- (2) Okres podlegający ewaluacji: zgodnie z planem ewaluacji
- (3) Czas oprowadzenia ewaluacji: zgodnie z harmonogramem
- (4) Rodzaj i forma opracowania wyników ewaluacji: raport wewnętrzny i raport końcowy zawierający wnioski i rekomendacje.

Harmonogram i opis prowadzenia monitoringu i ewaluacji ujęte zostały w tabeli będącej załącznikiem nr 2 do LSR. **W określaniu zasad monitorowania i ewaluacji** wykorzystano następujące **metody partycypacyjne**: (1) badania terenowe; (2) dyskusje grupowe w czasie spotkań konsultacyjnych; (3) rozmowy indywidualne w biurze LGD; (4) portal internetowy LGD „Zapilicze”.

XIII. Strategiczna ocena oddziaływania na środowisko

Lokalna Grupa Działania „Zapilicze” zwróciła się 2 listopada 2015 r. do Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Warszawie z prośbą przeprowadzenia procedury strategicznej oceny oddziaływania LSR na środowisko w ramach rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność obszaru LGD „Zapilicze”, tzn. sześciu gmin: Białobrzegi, Promna, Radzanów, Stara Błotnica, Stromiec i Wyśmierzyce.

W swej opinii Regionalny Dyrektor Ochrony Środowiska w Warszawie LSR stwierdza, że zakres planowanych w LSR dla obszaru „Zapilicze” działań nie wykracza poza ramy Strategii Rozwoju Regionalnego Województwa Mazowieckiego i Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego 2014-2020, czyli dokumentów, które zostały poddane ocenie strategicznej oddziaływania na środowisko. W związku z tym **nie jest konieczne przeprowadzanie odrębnej procedury strategicznej oceny oddziaływania na środowisko dla Lokalnej Strategii Rozwoju dla obszaru „Zapilicze”**.

W uzasadnieniu swej decyzji Regionalny Dyrektor Ochrony Środowiska w Warszawie podaje następujące argumenty:

- LSR dla obszaru „Zapilicze” będzie stanowić instrument finansowy realizacji założeń strategii rozwoju województwa mazowieckiego poprzez wykorzystanie środków PROW 2014-2020;

- W skład zaproponowanych w LSR przedsięwzięć wchodzi zarówno operacje inwestycyjne, jak i nieinwestycyjne, które charakteryzuje wysoki stopień uogólnienia;
- Szczegółowy zakres operacji będzie znany dopiero na etapie składania wniosków o dofinansowanie, a więc w przypadku znaczącej ingerencji wnioskowanej operacji w środowisko, to wnioskodawca będzie zobligowany do uzyskania stosownej decyzji o uwarunkowaniach środowiskowych.

Podsumowując, decyzja Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Warszawie jest jednoznaczna i w związku z tym LGD „Zapilicze” nie jest zobligowany do przeprowadzania procedury strategicznej oceny oddziaływania LSR na środowisko.

Załącznik nr 1 – procedura aktualizacji LSR

Procedura Aktualizacji Lokalnej Strategii Rozwoju

Cel procedury:

Celem aktualizacji jest dopasowanie zapisów LSR do zmieniających się uwarunkowań wewnętrznych i zewnętrznych oraz sytuacji społecznej obszaru LGD dla zrealizowania wizji oraz głównych celów strategii.

Zakres procedury:

Procedura obejmuje czynności, formularze i schemat działań związanych ze zgłaszaniem, analizowaniem i w końcu przyjmowaniem uchwałą Zarządu zmian w zapisach LSR.

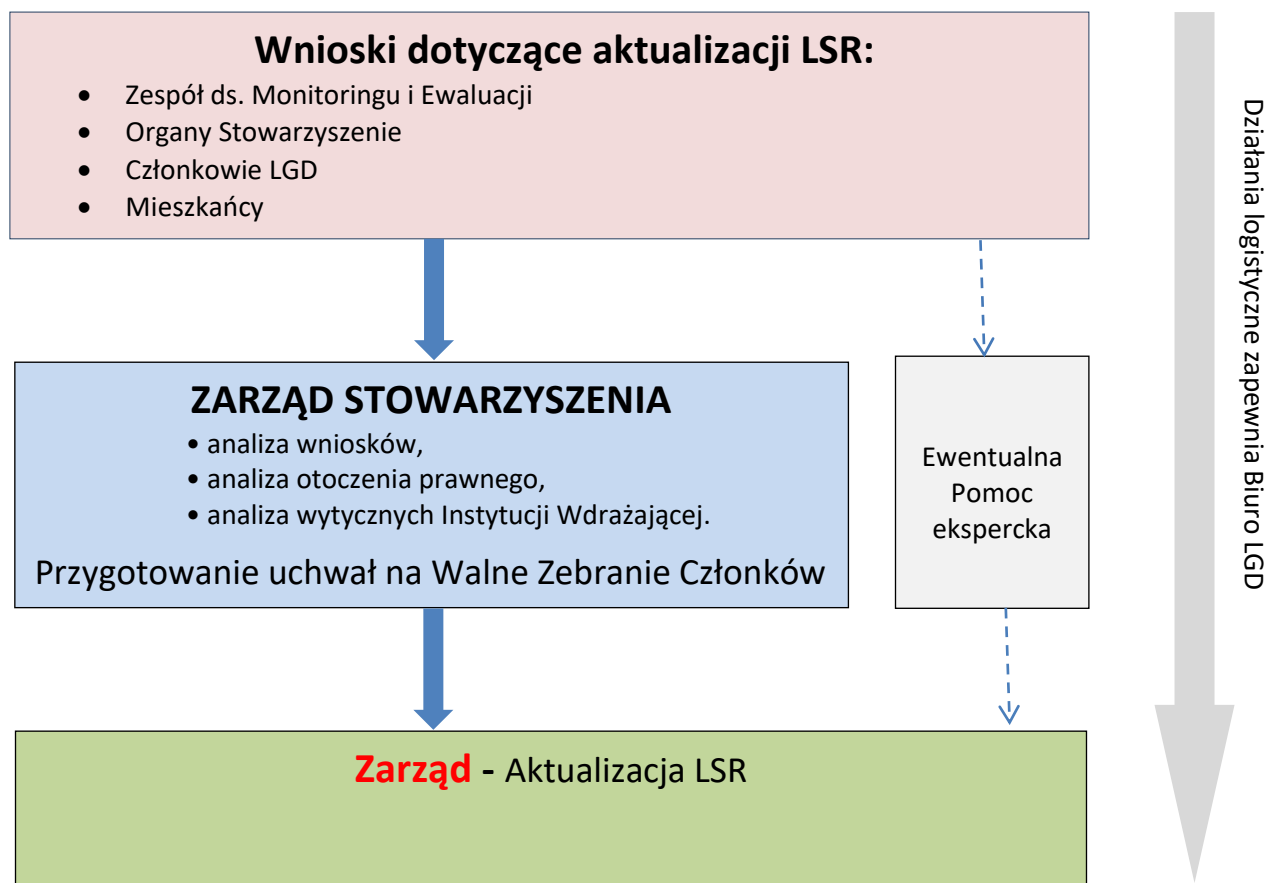
Założenia ogólne:

- proces wdrażania i aktualizacji odbywa się z jak najszerszym udziałem partnerów LGD i mieszkańców obszaru,
- wszystkie działania LGD dotyczące wdrażania LSR są jawne,
- LGD monitoruje na bieżąco wdrażanie LSR,
- aktualizacja LSR powinna być dokonywana w miarę potrzeby, lecz nie częściej niż raz w roku na Zwyczajnym Walnym Zebraniu Członków. Dopuszcza się nadzwyczajne okoliczności wprowadzania dodatkowych korekt,
- działania logistyczne zapewnia Biuro LGD.

Przebieg procedury:

1. Wnioski w sprawie zmian zapisów w LSR mogą zgłaszać: członkowie LGD; organy Stowarzyszenia; mieszkańcy obszaru.
2. Zgłaszanie wniosków jest sformalizowane. Przyjmowane jest na formularzu dostępnym na stronie internetowej oraz w Biurze LGD - stanowiącym załącznik „A” do niniejszej procedury
3. Zarząd Stowarzyszenia dokonuje potrzebnych analiz do wprowadzania zmian w LSR. Analizy te wykonywane są na bieżąco w ramach ciągłego monitoringu w zakresie:
  - analizy realizacji LSR,
  - analiza zgłaszanych do LGD wniosków,
  - analiza otoczenia prawnego związanego z funkcjonowaniem LGD i wdrażaniem LSR,
  - analiza uchwał organów Stowarzyszenia wnioskujących o zmiany,
  - analiza wniosków zawartych w informacjach z monitoringu oraz przeprowadzonej ewaluacji
4. W zaplanowanych terminach Zespół ds. Ewaluacji LGD (Zarząd?, Komisja Rewizyjna?), dokonuje ewaluacji własnej LGD i przygotowuje „Raport wraz z rekomendacjami dotyczącymi ewentualnej aktualizacji dokumentów Stowarzyszenia.
5. Zarząd zleca ekspertom zewnętrznym w wyznaczonych terminach (rok 2018, 2020 oraz 2023) dokonanie ewaluacji realizacji LSR. Raport wraz z wnioskami i rekomendacjami może być podstawą do wprowadzenia zmian zapisów w LSR.
6. Zarząd przygotowuje projekty uchwał dotyczące zmian w zapisach LSR Walnemu Zebraniu Członków Stowarzyszenia.
7. Co roku, na Walnym Zebraniu aktualizuje się listę członków LGD, która stanowi załącznik do LSR.
8. Aktualizacja Lokalnej Strategii Rozwoju dokonywana jest uchwałą Zarządu

Schemat procedury Aktualizacji Strategii

Załącznik nr 2 – procedura dokonywania ewaluacji i monitoringu

Monitoring i ewaluacja

Monitorowanie to proces systematycznego zbierania i analizowania ilościowych i jakościowych informacji na temat wdrażania projektów i całego programu (strategii) w aspekcie rzeczowym i finansowym, mający na celu zapewnienie zgodności realizacji projektów i programu (strategii) z wcześniej zatwierdzonymi założeniami i celami.

Ewaluację zdefiniować możemy jako badanie społeczno-ekonomiczne realizowane w celu oceny jakości i efektów prowadzonych działań. Ocena taka dokonywana jest w oparciu o odpowiednie kryteria. Najczęściej stosowanymi kryteriami w procesie ewaluacji są: skuteczność, efektywność, użyteczność, trwałość, trafność.

Planowanie monitoringu i ewaluacji

LGD „Zapilicze”, będzie zgodnie z wymogami, systematycznie monitorować funkcjonowanie LGD i stan realizacji LSR. Monitoring i ewaluację wewnętrzną (ewaluacji funkcjonowania partnerstwa) LGD będzie prowadzić samodzielnie (ocena własna). Monitoring będzie prowadzony systematycznie przez Biuro i Zarząd LGD. Ewaluacja funkcjonowania LGD (wewnętrzna) będzie prowadzona przez Zarząd. Ewaluację LSR prowadzić będą eksperci zewnętrzni.

Monitoringiem zostaną objęte następujące elementy funkcjonowania LGD i wdrażania LSR:

- działalność pracowników biura oraz organów LGD „Zapilicze”. Ocena własna, w tym samoocena, dokonywana będzie przez Zarząd LGD;

elementy, objęte monitoringiem: rzetelne i terminowe wykonywanie obowiązków przez pracowników biura, uczestnictwo w posiedzeniach organów LGD, przestrzeganie regulaminu działalności LGD, świadczone usługi doradcze, podnoszenie kompetencji przez pracowników LGD oraz przedstawicieli organów LGD, opracowanie formularzy do zbierania danych, czas zbierania danych wykorzystanie budżetu LGD na funkcjonowanie i aktywizację;

- monitorowanie rzeczowej i finansowej realizacji LSR:

elementy, objęte monitoringiem: procedury wyboru operacji, kryteria oceny, zgodność realizacji LSR z harmonogramem, harmonogram ogłaszania przetargów i konkursów, analiza stopnia osiągania mierzalnych i weryfikowalnych wskaźników wykonalności celów strategii („kamienie milowe”), stopień wykorzystania budżetu na wdrażanie LSR (operacje i działania własne LGD) i projekty współpracy, zainteresowanie stroną internetową LGD, ogłaszanymi konkursami, prowadzonymi szkoleniami, itp., bieżące zbieranie danych (sprawozdania, ankiety, czas i okres zbierania danych, forma przekazywania danych przez beneficjentów np. oświadczenia) od beneficjentów.

Czas prowadzenia monitoringu – w zależności od przedmiotu badań – na bieżąco lub co kwartał.

Raport z monitoringu wykonywany na bieżąco, co kwartał, raz w roku w zależności od przedmiotu prowadzonego monitoringu (patrz tabela 1).

Zasady prowadzenia monitoringu

Monitoring ma służyć Zarządowi LGD do bieżącego śledzenia działalności pracowników biura oraz organów LGD „Zapilicze”, a także monitorowanie rzeczowej i finansowej realizacji LSR. W przypadku zaistnienia rozbieżności lub niepowodzeń we wdrażaniu LSR – monitoring będzie podstawą do podejmowania działań interwencyjnych zarówno w odniesieniu do sposobu działania LGD, jak i ewentualnych korekt LSR. Za przygotowywanie materiałów do, gromadzenie dokumentacji z prowadzonego monitoringu oraz dopilnowanie terminów prowadzenia monitoringu zgodnie z przyjętym terminarzem odpowiadać będzie biuro LGD. Czas prowadzenia monitoringu – w zależności od przedmiotu badań – na bieżąco

Źródła danych do prowadzenia monitoringu:

- W zakresie należytej realizacji zadań przez pracowników biura oraz organów LGD „Zapilicze”:
  - sprawozdania z bieżącej działalności biura LGD, ankiety samooceny pracowników, okresowe oceny dokonywane przez Zarząd LGD, raporty z realizacji zadań przyjętych przez członków LGD, listy obecności (na WZC, posiedzeniach Zarządu i organu decyzyjnego), karty oceny operacji, listy obecności i certyfikaty ze udziału w szkoleniach i innych formach podnoszenia kompetencji, rejestr prowadzonego doradztwa, opracowane dokumenty do zbierania danych od beneficjentów, notatki.
- W zakresie monitorowania rzeczowej i finansowej realizacji LSR:
  - sprawozdania z realizacji operacji, dokumentacja fotograficzna, filmowa, liczba sprzedanych (rozdanych) biletów na organizowane imprezy, składane wnioski aplikacyjne o wsparcie projektowanych operacji, wnioski o płatność,

karty doradztwa prowadzonego przez pracowników LGD, oświadczenia beneficjentów oceniających poziom satysfakcji z uzyskanych informacji i doradztwa, badania ankietowe, ankiety zwrotne, dokumenty finansowe, listy obecności na spotkaniach prowadzonych przez biuro LGD, wydane zaświadczenie (certyfikaty) z prowadzonych przez LGD szkoleń, zainteresowanie portalem internetowym (liczba odwiedzających, informacje zwrotne), rejestry zainteresowanych ogłaszanymi konkursami, analizy wykorzystania budżetu LGD.

Rodzaj i forma opracowania wyników monitoringu: opracowania pisemne kwartalne oraz raporty roczne zawierające analizę dokumentów merytorycznych i finansowych gromadzonych przez LGD w zakresie działalności pracowników biura i organów LGD „Zapilicze” oraz dokumenty zawierające opracowanie danych liczbowych i jakościowych niezbędnych do określenia poziomu wskaźników: produktu i rezultatu, dokument zawierający analizę wydatków budżetowych, okresowe sprawozdania z działalności LGD, bilans.

Szczegóły dotyczące prowadzenia monitoringu wdrażania LSR przez LGD „Zapilicze” zawiera tabela 1.

Zasady prowadzenia ewaluacji.

Za proces ewaluacji, w LGD „Zapilicze” – odpowiedzialny będzie Zarząd LGD. Ewaluacja funkcjonowania LGD (wewnętrzna) będzie prowadzona przez Zarząd LGD. Ewaluacja LSR zostanie zlecona podmiotowi zewnętrznemu na zasadzie zapytania ofertowego uwzględniającego doświadczenie podmiotu w prowadzeniu ewaluacji oraz przedstawionej metodyki badań uwzględniającej cele prowadzonej ewaluacji. Ewaluacja wewnętrzna powinna wskazać istotne elementy funkcjonowania LGD, które będą podlegały ocenie. Elementy te powinny móc sprawdzić, czy LGD funkcjonuje poprawnie tj.: ocena jakości realizacji zadań przez pracowników LGD, efektywność pracy biura i organów LGD, ocena przebiegu konkursów, sposobu przepływu informacji, efektywność promocji i aktywizacji lokalnej społeczności, efektywność współpracy między LGD a beneficjentami oraz między LGD w ramach projektów współpracy. W przypadku oceny wdrażania LSR ewaluacja powinna wskazać jak najwięcej elementów oceniających proces wdrażania LSR. Elementy te powinny móc ocenić, czy realizacja LSR przebiega zgodnie z założeniami (stopień realizacji celów i wskaźników, stopień realizacji wybranych operacji, wykorzystania budżetu, jakość stosowanych kryteriów wyboru operacji i procedur), ocena zmiany jaka nastąpiła na obszarze w wyniku realizacji LSR, czyli rezultaty społeczne zrealizowanych operacji przy wykorzystaniu środka interwencji publicznej jakim dysponuje LGD, uwzględnienie wniosków i opinii pozyskanych podczas realizacji planu komunikacji.

Za gromadzenie danych i dokumentów niezbędnych do prowadzenia ewaluacji odpowiadać będzie biuro LGD. Ewaluację wewnętrzną w 2017 i 2019 r. Ewaluacja zewnętrzna prowadzona będzie okresowo tj. IV kw. 2018 r. i IV kw. 2020 r. oraz w roku zakończenia realizacji LSR (2023 r.) i obejmować będzie cały poprzedzający okres. Każda ewaluacja będzie kończyć się raportem podsumowującym zawierającym: opis przedmiotu ewaluacji, celu ewaluacji, pytań kluczowych i kryteriów ewaluacji, opis zastosowanej metodologii oraz źródła informacji wykorzystywanych w badaniu, prezentacje wyników ewaluacji, wnioski i rekomendacje, aneksy (zestawienia tabelaryczne, opisy studiów przypadku, zastosowane narzędzia badawcze, szczegółowy opis zastosowanej metodologii).

Wnioski i rekomendacje winny zapewni wyższą efektywność działania LGD i bezproblemowe osiągnięcie celów. Wyniki analizy mogą – w uzasadnionych przypadkach – posłużyć aktualizacji LSR lub doskonaleniu działań biura LGD. Wyniki analizy po zatwierdzeniu ich przez organy LGD zostaną upublicznione (w formie skróconego dokumentu) na portalu internetowym LGD.

Szczegóły dotyczące prowadzenia ewaluacji procesu wdrażania LSR przez LGD „Zapilicze” zawiera tabela 2. Graficzny harmonogram monitorowania i ewaluacji LGD oraz wdrażania LSR i osiągnięcia wskaźników prezentuje tabela 3. i 4.

Tabela 1. Zasady prowadzenia monitoringu przez LGD „Zapilicze”

Przedmiot monitorowania	Prowadzący monitoring	Źródła danych	Okres podlegający monitorowaniu	Czas prowadzenia monitoringu	Sposób prowadzenia monitoringu	Elementy podlegające monitoringowi	Forma oceny	Uwagi
Należyta realizacja zadań przez pracowników biura; oraz organów LGD;	Zarząd LGD	Dokumentacja biura LGD; kontrole dyrektora biura LGD, wnioski Komisji Rewizyjnej, wnioskodawców; karty doradztwa, raporty z realizacji zadań przyjętych przez członków LGD, listy obecności, informacje z sondaży.	Na bieżąco	Kwartalnie	Porównanie przyjętego harmonogramu prac z realizacją, przestrzeganie wewnętrznych regulaminów i procedur, analiza dokumentacji prowadzonej przez LGD, kontrole prowadzone przez Komisje Rewizyjną, Prowadzenie sondaży; (ankieta bezpośrednia)	Rzetelne i terminowe wykonywanie obowiązków, Regulaminy działalności LGD, przyjęte procedury uczestnictwo w posiedzeniach organów LGD (listy obecności); Zgodność realizacji LSR z harmonogramem; Jakość świadczonych usług;	Analiza i ocena danych w postaci raportów kwartalnych.	Ocena wewnętrzna
Podnoszenie kompetencji przez pracowników LGD oraz przedstawicieli organów LGD,	Zarząd LGD	Dokumentacja biura LGD, listy obecności, zaświadczenia o ukończeniu, raporty,	Kwartalnie	Kwartalnie	Kwerenda dokumentacji biura LGD, kontrola realizacji planu szkoleń prac. Biura, członków Zarządu, organu decyzyjnego	Uczestnictwo w szkoleniach, wyjazdach studyjnych, podnoszenie kwalifikacji w innych formach edukacji.	Informacja w kwartalnych raportach z przeprowadzanego monitoringu	Ocena wewnętrzna
Zasoby LGD służące rozwojowi partnerstwa	Zarząd LGD	Analiza kompetencji pracowników, członków Zarządu, organu decyzyjnego oraz członków LGD.	Półrocznie	Na bieżąco	Badanie kompetencji, uzupełnianie informacji o kompetencjach, analiza dokumentacji biura LGD w zakresie gromadzenia, informacji, badanie opinii społeczności lokalnej,	Zaangażowanie członków, przedstawicieli organów oraz pracowników biura LGD w działalność informacyjno-promocyjną, rozwój partnerstwa oraz budowę prestiżu LGD w środowisku.	Przygotowywanie informacji okresowych, oraz sprawozdań półrocznych.	Ocena wewnętrzna
Harmonogram ogłaszania konkursów	Zarząd LGD	Dokumentacja biura LGD; dokumentacja naborów,	Na bieżąco	Na bieżąco	Kwerenda dokumentacji biura LGD w zakresie zgodności realizacji naborów z harmonogramem	Zgodność terminów ogłaszania konkursów z terminami zapisanymi w harmonogramie	Analiza i ocena danych w postaci krótkich notatek	Ocena wewnętrzna
Budżet LGD	Zarząd LGD	Dokumentacja biura LGD; analizy wykorzystania	Na bieżąco, kwartalnie, rocznie	Na bieżąco, kwartalnie, rocznie	Nadzór nad poziom wykorzystania środków budżetowych, weryfikacja kwalifikowalność kosztów,	Stopień wykorzystania budżetu (% w stosunku do założonego w planie), rozliczenia projektów grantowych, własnych.	Analiza bieżąca wydatkowanych środków, sporządzanie	Ocena wewnętrzna

		budżetu LGD; sprawozdania, bilans roczny			gromadzenie informacji stopniu wykorzystania budżetu, kontrola wykonania wzajemnych rozliczeń i zobowiązań z grantobiorcami, podwykonawcami, ewentualnymi partnerami,		sprawozdań okresowych oraz bilansów rocznych	
Procedury i kryteria oceny projektów; Karty oceny operacji	Zarząd LGD	Dokumentacja biura LGD; Opinie: wnioskodawców; beneficjentów; społeczności lokalnej;	Na bieżąco	Na bieżąco	Ocena stosowania przyjętych procedur w LGD, Badania opinii wnioskodawców i beneficjentów – ankieta audytoryjna oraz ankieta internetowa.	Przyjęte procedury, kryteria oceny projektów; karty oceny operacji.	Analiza i ocena danych w postaci krótkich notatek. Informacja zawarta w sprawozdaniach kwartalnych i rocznych oraz raportach z badań.	Ocena wewnętrzna oraz zewnętrzna przez wnioskodaw- ców beneficjentów;
Wskaźniki realizacji LSR	Zarząd LGD;	Dokumentacja biura LGD, Dane sprawozdawcze składne przez beneficjentów; listy obecności, wydane bilety, rejstry zainteresowanych ogłaszanymi konkursami, raporty z sondaży.	Kwartalnie	Na bieżąco	Gromadzenie dokumentacji z realizacji operacji, badania ankietowe monitorujące realizację wskaźników realizowanych przez beneficjentów oraz rezultaty wpływu realizowanych operacji na społeczność lokalną.	Realizacja celów i przedsięwzięć LSR (wskaźniki produktu, wskaźniki rezultatu)	Analiza i ocena danych w postaci krótkich notatek z porównania materiałów sprawozdawczych ze stanem rzeczywistym realizowana kwartalnie.	Ocena wewnętrzna oraz zewnętrzna poprzez okresowe badania ankietowe.

Tabela 2. Zasady prowadzenia ewaluacji przez LGD „Zapilicze”

Przedmiot ewaluacji	Prowadzący ewaluację / odpowiedzialny	Źródła danych	Czas i okres podlegający ewaluacji	Metody badawcze ewaluacji	Elementy podlegające ewaluacji	Forma oceny	Uwagi
Jakość pracy pracowników biura; oraz organów i członków LGD	Zarząd LGD	Dokumentacja biura LGD; Opinia dyrektora biura LGD; Opinia zarządu; Opinia komisji rewizyjnej; Opinie wnioskodawców Raporty z badań;	I kw. 2017 r., I kw. 2019 r. oraz w roku zakończenia realizacji LSR (2022 r.) i obejmować będzie cały poprzedzający okres.	Badanie danych zastanych - kwerenda dokumentacji biura LGD, badania jakościowe i ilościowe (badania sondażowe, wywiady pogłębione, ZWG (fokus) w tym ankiety wśród wnioskodawców, beneficjentów lub potencjalnych beneficjentów;	Jakość zarządzania LGD i LSR, jakość oceny i wyboru operacji; przejrzystość i zasadność procedur i kryteriów wyboru, wspieranie działalności partnerstwa w oddziaływaniu na społeczność lokalną, zgodność realizacji LSR z harmonogramem; jakość i efektywność świadczonych usług doradczych;	Raport pisemny z wnioskami i rekomendacjami	Ocena wewnętrzna
Wykorzystanie zasobów LGD dla rozwoju partnerstwa	Zarząd LGD	Dokumentacja dot. kompetencji pracowników, członków Zarządu, organu decyzyjnego oraz członków LGD.	I kw. 2017 r., I kw. 2019 r. oraz w roku zakończenia realizacji LSR (2022 r.) i obejmować będzie cały poprzedzający okres.	Analiza dokumentów LGD, badanie opinii beneficjentów oraz wnioskodawców, badanie opinii społeczności lokalnej,	Wykorzystanie kompetencji pracowników biura oraz członków organów LGD, analiza, kwerenda dokumentacji biura LGD, stopień upowszechnienia dokumentu LSR na obszarze LGD	Raport pisemny z wnioskami i rekomendacjami	Ocena wewnętrzna Komisja Rewizyjna
1. Poziom realizacji LSR, osiągnięcie zakładanego poziomu wskaźników, ocena: a) wykorzystania zrealizowanych operacji do integracji społeczności lokalnej, współdziałania sektorów, rozwoju przedsiębiorstw i	Ewaluacja prowadzone przez podmiot zewnętrzny, Odpowiedzialny Zarząd LGD	Dokumentacja LGD, beneficjentów, informacje z gmin, urzędów pracy, prowadzenie badań ilościowych i jakościowych zgodnie z przyjętą przez Zarząd metodologią badawczą. Raporty z przeprowadzonych ewaluacji z	I kw. 2018 r., I kw. 2020 r. oraz w roku zakończenia realizacji LSR (2022 r.) i obejmować będzie cały poprzedzający okres.	Analiza dokumentów zastanych (LGD, Gminy, organizacje, urzędy), Badania ilościowe i jakościowe prowadzone przez ewaluatora.	Jakość (efekty) wdrażania LSR, integracja społeczności lokalnej, współpraca sektorów, wykorzystanie zasobów lokalnych, tworzenie miejsc pracy, poprawa kompetencji podmiotów zaangażowanych w rozwój działalności gospodarczej, kultywowanie kultury i tradycji, włączenie przedstawicieli grup defaworyzowanych.	Raport pisemny z wnioskami i rekomendacjami	Ocena zewnętrzna

<p>tworzenia miejsc pracy,</p> <p>b) poprawy kompetencji wybranych grup społeczności lokalnej w zakresie podejmowania działalności gospodarczej</p> <p>c) kultywowanie dziedzictwa kulturowego wśród młodszego pokolenia</p> <p>d) Zakres włączenia grup defaworyzowanych</p> <p>2. Efektywność wykorzystania środków publicznych w realizacji LSR.</p>		<p>wnioskami i rekomendacjami.</p>					
---	--	------------------------------------	--	--	--	--	--

Źródło: opracowanie własne LGD „Zapilicze”

Tabela 3. Harmonogram monitorowania LGD i procesu wdrażania LSR przez LGD „Zapilicze”

Przedmiot	Częstotliwość	Termin																								Zakończenie wdrażania LSR
		2016				2017				2018				2019				2020				2021				
		1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	
Należyta realizacja zadań przez pracowników biura; oraz organów LGD;	Badania																									
	Raportu																									
Podnoszenie kompetencji przez pracowników LGD oraz przedstawicieli organów LGD,	Badania																									
	Raportu																									
Zasoby LGD służące rozwojowi partnerstwa	Badania																									
	Raportu																									
Harmonogram ogłaszania konkursów,	Badania																									
	Raportu																									
Budżet LGD	Badania																									
	Raportu																									
Procedury i kryteria oceny projektów; Karty oceny operacji	Badania																									
	Raportu																									
Wskaźniki realizacji LSR	Badania																									
	Raportu																									
Procedury i kryteria oceny projektów	Badania																									
	Raportu																									
Wskaźniki realizacji LSR	Badania																									
	Raportu																									

Źródło: opracowanie własne LGD „Zapilicze”

Badanie
Raport, informacja

Przedmiot	Realizator	Termin																												Zakończenie wdrażania LSR
		2016				2017				2018				2019				2020				2021								
		1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4					
Jakość pracy pracowników biura; oraz organów i członków LGD	Ewakuacja wewnętrzna																													
Jakość pracy pracowników biura; oraz organów i członków LGD	Ewaluacja wewnętrzna																													
Poziom realizacji LSR, osiągnięcie zakładanego poziomu wskaźników,	Ewaluacja zewnętrzna																													
Efektywność wykorzystania środków publicznych w realizacji LSR.																														

Tabela 4. Harmonogram ewaluacji LGD i procesu wdrażania LSR przez LGD „Zapilicze”

Źródło: opracowanie własne LGD „Zapilicze”

Załącznik nr 3 – plan działania

PLAN DZIAŁANIA

CEL OGÓLNY nr 1 WIELOKIERUNKOWY ROZWÓJ OBSZARU	Lata	2016-2018			2019-2021			2022-2023			RAZEM 2016-2023		Program	Poddziałanie/ zakres Programu
		Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika	Planowane wsparcie w euro	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Planowane wsparcie w euro	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika	Planowane wsparcie w euro	Razem wartość wskaźnikó	Razem planowane wsparcie w euro		
Cel szczegółowy 1.1 Aktywna i zintegrowana społeczność lokalna												PRO		
Przedsięwzięcie 1.1.1 Tworzenie i wpieranie grup integracji społecznej (grupy formalne i nieformalne)	Liczba podmiotów, którym LGD udzieliło wsparcia	10szt	100%	12 495	0	0	0	0	0	0	10szt	12 495	PRO	Realizacja LSR Projekt grantowy
Przedsięwzięcie 1.1.2 Kultywowanie i promocja kultury i tradycji	Liczba zorganizowanych wydarzeń, imprez o charakterze kulturalnym	12szt	70%	54 417,20	6szt	100%	27 208,61	0	0	0	18szt	81 625,81	PRO	Realizacja LSR
	Liczba wydanych publikacji, tytułów w zakresie kultury i tradycji	3szt	30%	3 223,99	7szt	100%	7 522,63	0	0	0	10szt	10 746,62	PRO	Realizacja LSR Projekt grantowy
	Liczba operacji obejmujących doposażenie podmiotów działających w sferze kultury i tradycji	6szt	40%	8 627,75	9szt	100%	12 941,62	0	0	0	15szt	21569,37	PRO	Realizacja LSR Projekt grantowy
	Liczba zabytków poddanych pracom konserwatorskim lub restauratorskim	2szt	100%	13 302	0	0	0	0	0	0	2szt	13 302	PRO	Realizacja LSR Projekt grantowy
Przedsięwzięcie 1.1.3 Podnoszenie świadomości tożsamości lokalnej i kompetencji społecznych mieszkańców	Liczba przeprowadzonych szkoleń, warsztatów	6szt	100%	12 475	0	0	0	0	0	0	6szt	12 475	PRO	Realizacja LSR Projekt grantowy
Przedsięwzięcie 1.1.4 Organizacja przedsięwzięć kulturalnych i rekreacyjnych	Liczba zorganizowanych imprez sportowych, rekreacyjnych	4szt	50%	6 250	4szt	100%	6 250	0	0	0	8szt	12 500	PRO	Realizacja LSR Projekt grantowy
Przedsięwzięcie 1.1.5	Liczba doposażonych	3szt	37,5%	7 500	5szt	100%	10 000	0	0	0	8szt	17 500	PRO	Realizacja LSR

Doskonalenie ogólnodostępnej bazy społecznej (kluby, świetlice)	obiektów												W	Projekt grantowy
	Liczba wyremontowanych obiektów	3szt	37,5%	11 250	5szt	100%	18 750	0	0	0	8szt	30 000	PRO W	Realizacja LSR Projekt grantowy
Razem cel szczegółowy 1.1				129 540,94			82 672,86			0		212 213,80		
Cel szczegółowy 1.2														
Aktywizacja zawodowa społeczności lokalnej														
Przedsięwzięcie 1.2.2 Zakładanie i rozwój przedsięwzięć gospodarczych	Liczba operacji polegających na rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa	4szt	36,36 %	206 875	7szt	100%	225 287,50	0	0	0	11szt	432 162,50	PRO W	Realizacja LSR
	Liczba operacji polegających na utworzeniu nowego przedsiębiorstwa	6szt	37,5%	90 000	10szt	100%	150 000	0	0	0	16szt	240 000	PRO W	Realizacja LSR
Przedsięwzięcie 1.2.3 Dywersyfikacja dochodów w gospodarstwach rolnych (sprzedaż bezpośrednia, przetwórstwo, usługi etc)	Liczba gospodarstw rolnych w których zdywersyfikowano dochody	2szt	100%	30 000	0	0	0	0	0	0	2szt	30 000	PRO W	Realizacja LSR
Przedsięwzięcie 1.2.4 Infrastruktura turystyczna i rekreacyjna	Liczba nowopowstałych lub zmodernizowanych miejsc infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej	4szt	20%	69 147,96	16szt	74%	276 591,85	7	100%	44 883,89	27szt	390 623,70	PRO W	Realizacja LSR
Razem cel szczegółowy 1.2				396 022,96			651 879,35			44 883,89		1 092 786,20		
Razem cel ogólny 1				525 563,90			734 552,21			44883,89		1 305 000,00		
CEL OGÓLNY nr 2 WSPARCIE INTELEKTUALNE ROZWOJU OBSZARU LGD	Lata	2016-2018			2019-2021			2022-2023			RAZEM 2016-2023		Progr am	Poddziałani e/ zakres Programu
	Nazwa wskaźnika	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Planowane wsparcie w PLN	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Planowane wsparcie w PLN	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Planowane wsparcie w PLN	Razem wartość wskaźników	Razem planowane wsparcie w PLN		
Cel szczegółowy 2.1 Animacja współpracy lokalnej													PRO W	

Przedsięwzięcie 2.1.1 Doradztwo merytoryczne dla wnioskodawców	Liczba podmiotów, którym udzielono indywidualnego doradztwa	60szt	40%	0	50szt	73,3%	0	40szt	100%	0	150 szt	0	PRO W	Koszty bieżące w ramach funkcjonowania biura
Przedsięwzięcie 2.1.2 Organizacja spotkań informacyjno-konsultacyjnych z mieszkańcami	Liczba spotkań informacyjno-konsultacyjnych LGD z mieszkańcami	8 szt.	30%	1 925	10 szt	69,2%	1 925	8szt	100%	1 925	26 szt.	5 775	PRO W	Aktywizacja
Przedsięwzięcie 2.1.3 Promocja obszaru LGD „Zapilicze” (wydawnictwa, projekty współpracy)	Liczba wydanych tytułów, publikacji (4)	2	50%	5 000	2 szt	100%	5 000	0	0	0	4 szt.	10 000	PRO W	Aktywizacja
	Liczba zrealizowanych projektów współpracy	0	0	0	1 szt	100%	23 750	0	0	0	1szt	23 750	PRO W	Projekt współpracy
Przedsięwzięcie 2.1.4 Doskonalenie pracowników biura LGD (podnoszenie wiedzy i umiejętności)	Liczba szkoleń przeprowadzonych dla pracowników i organów LGD	8szt	100%	9 162,50	0	0	0	0	0	0	8 szt	9 162,50		Aktywizacja
Razem cel szczegółowy 2.1				16 087,50			30675			1 925		48 687,50		
Razem cel ogólny 2				16087,50			30675			1 925		48 687,50		
Razem LSR				541 651,40			765 227,21			46 808,89		1 353 687,50		
Razem planowane wsparcie na przedsięwzięcia dedykowane tworzeniu i utrzymaniu miejsc pracy w ramach poddziałania Realizacja LSR PROW													% budżetu poddziałania 50% budżetu Realizacja LSR	
												702 162,50	53,80 %	

Uwaga* nie ujęto kosztów funkcjonowania biura LGD w wysokości 1 087 750,00 zł, natomiast ujęto je w budżecie w rozdziale VIII i załączniku do LSR nr 4

Załącznik nr 4 – budżet LSR

Formularz: Budżet

Zakres wsparcia	Wsparcie finansowe (EUR)					Razem EFSI
	PROW	RPO		PO RYBY	Fundusz wiodący	
		EFS	EFRR			
Realizacja LSR (art. 35 ust. 1 lit. b rozporządzenia nr 1303/2013)	1 305 000,00	-	-	-		1 305 000,00r
Współpraca (art. 35 ust. 1 lit. c rozporządzenia nr 1303/2013)	23 750,00			-		23750,00
Koszty bieżące (art. 35 ust. 1 lit. d rozporządzenia nr 1303/2013)	271 937,50	-	-	-	271 937,50	271 937,50
Aktywizacja (art. 35 ust. 1 lit. e rozporządzenia nr 1303/2013)	24 937,50	-	-	-	24 937,50	24 937,50
Razem	1 625 625,00	-	-	-	296 875,00	1 625 625,00

Formularz: Plan finansowy w zakresie poddziałania 19.2 PROW 2014-2020

	Wkład EFRROW	Budżet państwa	Wkład własny będący wkładem krajowych środków publicznych	RAZEM
Beneficjenci inni niż jednostki sektora finansów publicznych	588 577,50	336 422,50		925 000,00
Beneficjenci będący jednostkami sektora finansów publicznych	241794,00		138 206,00	380 000,00
Razem	830 371,50	336 422,50	138 206,00	1 305 000,00

Źródło: opracowanie własne LGD